

TAMPEREEN YLIOPISTO

Sari Sainio

TOIMINTAKYVYTTÖMIKSI KYTKETYT

Vammaisuuden artikulaatiot Aamulehdessä, Helsingin Sanomissa, Ilta-Sanomissa
ja Turun Sanomissa keväällä 2003

Tiedotusopin pro gradu -tutkielma
Lokakuu 2004

TAMPEREEN YLIOPISTO

Tiedotusopin laitos

SAINIO, SARI: Toimintakyvyttömiksi kytketyt, Vammaisuuden artikulaatiot Aamulehdessä, Helsingin Sanomissa, Ilta-Sanomissa ja Turun Sanomissa keväällä 2003

Pro gradu-tutkielma, 99 s.

Tiedotusoppi

Lokakuu 2004

Tutkielmassa tarkastellaan millaisiin asioihin vammaisuus artikuloidaan ja millaista arkijärkistä vammaisuutta näillä kytkennöillä tuotetaan. Lisäksi selvitetään millaisia yhteiskunnallisia arvoja, asenteita ja rakenteita kytkennät tuottavat ja tukevat.

Tutkimuksen aineistona on 73 artikkelia, jotka ilmestyivät Aamulehdessä, Helsingin Sanomissa, Ilta-Sanomissa ja Turun Sanomissa keväällä 2003. Teksteissä viitataan vammaisuuteen vain lyhyellä maininnalla. Aineiston rajausta perustuu oletukseen, että lyhyen viittauksen vammaisuuteen sisältävät tekstit ovat kulttuurisesti paljastavia.

Teoreettisena taustana on Stuart Hallin artikulaatioteoria. Keskeistä on ajatus siitä, että liittämällä asioita yhteen muodostuu itsestäänselvyydeltä näyttävää arkijärkeä. Se on kuitenkin seurausta kytkennöistä, jotka eivät ole ennalta määrättyjä tai välttämättömiä, vaan tuotettuja. Tutkielmassa on lisäksi hyödynnetty Lawrence Grossbergin näkemyksiä artikulaatioteoriasta ja Michel Foucault'n ajatuksia diskurssin ja vallan suhteesta.

Analyysi jakaantuu kolmeen osaan. Ensimmäisessä tarkastellaan vammaisuuden fyysisiä kytkentöjä, toisessa kytkentöjen tuottamia vammaisdiskursseja. Viimeisessä vaiheessa pohditaan, millaisia konteksteja aineiston vammaisartikulaatiot tuottavat ja mitä seurauksia artikulaatioilla on.

Tulokset osoittavat, että lehtitekstien vammaisuus on kaavamaista, stereotyyppittynyttä ja vammaisuus on yksilön ominaisuus ja kohtalo. Tekstit rakentavat eroa vammaisten ja vammattomien välille. Vammaisuus kytketään useimmiten fyysiseen olemukseen, biologiaan, lääketieteellisiin määrittelyihin ja toimintakyvyttömyyteen. Fyysistä olemusta kuvataan tarkasti ja olennaista näyttää olevan se, mihin vammaisuus ei kykene. Aineistosta esiin nousevat diskurssit ovat yhteneväisiä aiempien tutkimusten kanssa. Aineiston vammaisuus on useimmiten uhri, toiminnan kohde, asiakas tai vammaisuus on uhka ja riski. Aineistossa esiintyy myös valtaistuvan ja tasavertaisen vammaisuuden sekä sankarin ja selviytyjän diskurssit.

Vahvimmat artikulaatioiden kontekstit ovat yhteiskunnallinen, yksilöllinen ja moraalinen konteksti, joissa vammaisuus on efekti. Moraalinen konteksti tuottaa ajatuksia siitä, millainen on hyvä teko tai ihminen. Yksilöllisyyden kontekstissa vammaisuus on voitettavissa, jos yksilö sitä haluaa. Yhteiskunnallinen konteksti on moniulotteinen. Jutuissa tuotetaan sekä repaleisen ja kalliin hyvinvointivaltion että turvallisen ja tasa-arvoisen yhteiskunnan konteksti. Yhteiskunnallisen integraation tavoite näkyy palvelu- ja liikennejärjestelyjen uutisoinnissa, mutta ei ulotu tekstien sanavalintoihin tai näkökulmiin saakka.

Teksteissä on vallalla institutionaalinen ja yksilöllisen mallin mukainen tapa määritellä vammaisuutta. Onkin kysyttävä, miksi toimittajat eivät etsi teksteissään vaihtoehtoisia tapoja tai uusia näkökulmia.

SISÄLLYSLUETTELO:

1 LEHTITEKSTIEN KUMMAJAISET	1
2 MONIULOTTEINEN VAMMAISUUS	4
2.1 Vammainen vai pitkäaikaissairas	4
2.2 Maailman terveysjärjestön vammaismääritelmät	5
2.3 Vammaisuuden sosiaalinen malli.....	7
2.4 Vammaisuus yhteiskunnallisena konstruktiona	9
3 KYSYMYKSIÄ NELJÄN LEHDEN TEKSTEILLE	13
3.1 Kuka kytkee mitä ja millä vaikutuksella?.....	13
3.2 Vammaisuus pää- ja sivuaiheena	15
3.3 Aineisto kvantitatiivisesti kuvattuna	18
4 VAMMAISUUS AIEMMISSÄ TUTKIMUKSISSA.....	24
4.1 Vammaiset lehtiteksteissä.....	24
4.2 Vammaisuuden stereotypiat	27
5 TEOREETTINEN TAUSTA.....	29
5.1 Artikulaatio	30
5.2 Diskurssit ja valta	32
5.3 Konteksti.....	35
6 ARTIKULAATIOKETJUJEN JÄLJITYS	37
7 VAMMAISUUDEN FYYSINEN ULOTTUVUUS	41
7.1 Toimintakyvyn vammainen	41
7.2 Ruumiillisuus eron tekemisen lähtökohtana	45

8 FYYSISESTÄ OLEMUKSESTA DISKURSSEIHIN.....	50
8.1 Käsivä uhri.....	50
8.2 Toiminnan kohde.....	53
8.3 Asiakkaana säästöjen kurimuksessa.....	56
8.4 Valtaistunut ja tasavertainen vammainen	58
8.5 Sankari ja selviytyjä	60
8.6 Uhkaava riski	62
8.7 Lehtien arkijärkinen vammaisuus	65
9 MURTUMAN MAHDOLLISUUS.....	67
10 DISKURSSEISTA KOHTI KONTEKSTIA.....	72
10.1 Moraalinen päätös.....	72
10.2 Tasa-arvoa ja hyvinvointia talouden ehdoilla.....	75
10.3 Yksilöllisyyden ylistys – kohti normaalia	78
10.4 Takaisin artikulaation alkulähteille	81
11 LEHTITEKSTIEN VAIHTOEHDOTON VAMMAISUUS	85
LÄHTEET	89
AINEISTO.....	96

1 LEHTITEKSTIEN KUMMAJAISET

Mies huristeli pyörätuolilla humalassa Kemissä

Invalidimies huristeli sähkökäyttöisellä pyörätuolilla 1,74 promillen humalassa Kemissä torstaina iltapäivällä. Poliisi puhallutti miehen keskustassa sijaitsevalla Kauppakadulla. Miestä epäillään törkeästä rattijuopumuksesta.

(*Aamulehti*, 7.5.2004)

Kemiläinen rattijuoppo on harvemmin uutinen Tampereella. Utiskynnyksen ylittämiseksi on toki hyvä syy: pyörätuolin käyttö tekee rattijuoposta uutisen arvoisen. Muistan aiemmin lukeneeni myös ruohonleikkuria ajaneesta rattijuoposta. Tässä uutisessa pyörätuolin käyttö on lukijan houkutin – kemiläinen juopunut mopomies tuskin päätyisi *Aamulehden* otsikoihin. Varsinainen uutinen voi kuitenkin olla poliisin rikosepäily, sillä se herättää kysymyksen siitä, onko täysi-ikäisellä sähköpyörätuolilla liikkuvalla oikeutta käyttää alkoholia.

Törkeästä rattijuopumuksesta seurauksena on sakkoa tai vankeutta sekä ajo-oikeuden menetys (Poliisi 2004). Jos pyörätuolillaan humalassa ajaneella miehellä on henkilöauton ajokortti, hän menettää ajo-oikeutensa ainakin oikeudenkäyntiin asti, sillä vasta oikeus päättää ajokiellon pituudesta. Ajokortin menetys johtuu siitä, että tieliikennelaissa moottorilla varustettu pyörätuoli luokitellaan ajoneuvoksi.¹ Jos sähköpyörätuolilla liikkuva tulee nauttineeksi alkoholia niin, että veren alkoholipitoisuus ylittää sallitun puoli promillea, hän syyllistyy rikokseen, jos liikkuu tuolillansa. Välttääkseen rikoksen sähköpyörätuolia käyttävän ei pidä juopotella niin paljoa, että veren alkoholipitoisuus nousee rattijuopumusrajan – tai ainakin hänen on syytä pitää kulkupelinsä paikallaan.

Joka tapauksessa esimerkkiuutisessa vammaisuus on kiinnostava kuriositeetti ja juttu on mielettömyydessään jopa hauska. Se on tyypillinen rikosuutinen, jossa vammaisuus on osapuolena, sillä vammaisuus on useimmiten otsikon arvoinen anekdootti. Juttu on samankaltainen kuin ne, joihin huomioni kiinnittyi keväällä 2003 kerätessäni *Helsingin Sanomien*, *Aamulehden*, *Ilta-Sanomien*, *Turun Sanomien* ja *Demin* vammaisuudesta kertovia juttuja. Aineisto kerättiin

---

¹ Puhelinkeskustelu Valkeakosken poliisin komisarion Martti Ristolaisen kanssa 21.5.2004.

maaliskuusta toukokuuhun Vammaisten nuorisoyhteistyöryhmän tilaamaa Vammaiset nuoret mediassa -seminarityötä varten. Selvityksen tekivät Iiris Ruoho ja Sinikka Torkkola.

Tarkka lehtien lukeminen osoitti, että vammaisuudesta puhutaan paljon, sillä juttuja kertyi yli 300. Aineiston määrää lisäsi se, että vammaisuuden määrittäminen ei ole yksiselitteistä. Ongelmallista on esimerkiksi se, milloin pitkäaikaissairaus muuttuu vammaisuudeksi. Vammaisuuden määrittelyihin palaan tutkimuksen toisessa luvussa.

Keräämäni aineisto on niin suuri, että siinä on seminaryön lisäksi aineistoa laajempaankin tutkimukseen. Itseäni kiinnostaa keräysvaiheessa tekemäni havainto siitä, että vammaisuuteen viitataan monin tavoin eri asioiden yhteydessä. Ylipäättään näyttää siltä, että vammaisen mukanaolo riittää uutiseksi. Näin on esimerkiksi runonlausuntaesitystä puffaavassa jutussa *Jumalalla on kainalosauvat* (*Helsingin Sanomat* 21.3.2003). Otsikolla viitataan yhden esiintyjän selkärankareumaan ja liikuntavammaan, vaikka nämä eivät kuulu esitykseen muuten millään tavoin.

Tästä havainnosta muovautui tutkimuksen pääkysymys: millaisiin asioihin vammaisuus kytketään ja millaista arkijärkistä vammaisuutta lehtitekstit rakentavat. Selvitän, millaisia ulottuvuuksia vammaisuuden liittäminen juttuihin tuo. Lähestyn kysymyksiä vaihteittain: ensiksi etsin ja analysoin vammaisuuden fyysisiä ja toimintakykyyn liittyviä kytköksiä. Useimmissa jutuissa vamma ensin nimetään joksikin ja siihen liitetään fyysisen olemuksen tai kykyjen kuvaus. Toisessa vaiheessa tutkin vammaisuuteen liitettyjä jatkokytkentöjä ja niiden tuottamia diskursseja. Tällaisia ovat esimerkiksi avuntarpeen, uhrina olemisen tai yhtä hyvin valtaistuneen vammaisen diskurssit. Analyysin lopuksi tarkastelen kytkentöjen tuottamia konteksteja. Tämä tarkoittaa, että kytkennöillä voidaan rakentaa vaikkapa moraalisen päätöksen tai hyvän yhteiskunnan konteksti. Analyysini tarkoitus on tehdä näkyviksi tavallisimmat vammaisuuden artikulaatiot ja pohtia niiden tuottamaa vammaisuutta. Viimeiseksi pohdin, miksi vammaisuus juttuihin liittyy ja mitä jutut kertovat meistä ja yhteiskunnasta.

Uskon, että tutkimuksen kannalta paljastavampia ovat tekstit, joissa vammaisuus ei ole jutun varsinainen aihe. Siksi rajaan aineiston juttuihin, joissa vammaisuuteen on vain viitattu tai se on lyhyesti mainittu. Aineiston rajausta tukee lisäksi havainto siitä, että useimmat tutkimukset ovat keskittyneet aineistoon, jossa vammaisuus on selkeästi läsnä ja keskeistä jutuissa. Vammaisuutta mediassa, kirjallisuudessa ja elokuvissa on tutkittu paljon ja esimerkiksi vammaisuuden stereotypiat mediassa ovat olleet useamman tutkimuksen aihe. Aiempaan tutkimukseen palaan luvussa neljä.

Tutkimuksen teoreettisena taustana on Stuart Hallin artikulaatioteoria. Keskeistä on ajatus siitä, että liittämällä asioita yhteen muodostuu itsestäänselvyydeltä näyttävää arkijärkeä. Nämä kytkennät eivät kuitenkaan ole välttämättömiä tai ennalta määrättyjä. Hallin lisäksi hyödynnän Lawrence Grossbergin näkemyksiä artikulaatioteoriasta sekä Foucault'n ajatuksia diskurssien ja vallan suhteesta.

Oma suhteeni vammaisuuteen on monimutkainen. Nivelreumaa sairastavana kuulun pitkäaikaissairaisiin. Toisaalta yhteiskunta määrittelee minut vammaiseksi, sillä saan vammaispalvelulakiin perustuvia etuuksia. Myös muut tavallisesti vammaisuuteen liitetyt kriteerit täyttyvät: nivelvauriot ovat sekä haittaa aiheuttavia että pysyviä. Tutkimusta aloittaessani ajattelin, etten kuulu vammaisiin, joskaan en ole täysin vammaton. Tutkimuksen edetessä kysymys oman vammaisuuteni määrittelystä muuttui vaikeaksi. Ymmärsin, että halu olla kuulumatta vammaisiin on osa sitä normaalin ja poikkeavan välistä rajanvetoa, jonka haluan kyseenalaistaa.

Analyysia tehdessäni ymmärrys omien sanavainojen merkityksestä ja syvään juurtuneista artikulaatioista tuli itselleni ilmeiseksi ja näkyväksi. Aiemmat omat työni joutuivat suurennuslasin alle, ja kirjoittaessani uusia juttuja *Tyrvään Sanomien* toimittajana kesällä 2004 olin entistä tietoisempi sanojen voimasta ja kytkentöjen merkityksestä.

2 MONIULOTTEINEN VAMMAISUUS

Vammaisuuden määrittelyt lähestyvät vammaisuuden lähtökohtia eri tavoin. Keskeisin ero kahden eniten käytetyn määritelmän, yksilöllisen ja sosiaalisen mallin, välillä on ajatus vammaisuuden lähtökohdista. Maailman terveysjärjestön (WHO) kehittämässä yksilöllisessä mallissa vammaisuus on biologista ja yksilön ominaisuuksista johtuvaa. Brittiläisten vammaistutkijoiden luoman sosiaalisen mallin mukaan vammaisuus on seurausta yhteiskunnan kyvyttömyydestä tarjota tasavertaisia mahdollisuuksia kaikille jäsenilleen. Tässä luvussa luon katsauksen vammaismäärittelyihin ja niihin kohdistuneeseen kritiikkiin. Tutkimukseni taustalla on ajatus siitä, että vammaisuutta ei voida määrittää eksaktisti, vaan se on aina sidoksissa aikaan, paikkaan ja siihen, kuka vammaisuutta määrittelee. Vammaisuuden moniulotteisuuteen ja sen merkitykseen omalle tutkimukselleni palaan luvussa 2.3.

2.1 Vammainen vai pitkäaikaissairas

Aineiston herättämään kysymykseen siitä, kuka on vammainen, on olemassa monenlaisia määrittelyjä. Rajanveto terveen, sairaan, pitkäaikaissairaan ja vammaisen välillä on häilyvä. Paula Määtän (1981) mukaan sairauden ja vammaisuuden välille voidaan tehdä ero. Kun sairaus kroonistuu tai siihen liittyy selkeitä toiminnallisia rajoituksia, astutaan vammaisuuden alueelle. Kuitenkin sen pisteen määrittäminen, missä sairaus vaihtuu vammaisuudeksi, on mahdotonta. Viime kädessä vammaisuuden raja määrittyy sen mukaan, missä kulttuurissa ihminen elää. (Mt., 13–16.)

Sairauden ja vammaisuuden ero voidaan mieltää myös eroksi henkilön sairaudentilan stabiilisuuden ja dynaamisuuden välillä. Sairaus on usein dynaamista, ja siihen sisältyy mahdollisuus paranemisesta. Vammaisuus on pysyvää, jonkin fyysisen tai psyykkisen muutoksen, vian tai vaurion aiheuttamaa. Vammainen henkilö voi olla terve, ja vammaisuus on ennemminkin yksilön pysyvä ominaisuus. (Loijas 1994, 15.) Vammaispalvelulain mukaan henkilö on oikeutettu saamaan vammaistukea, jos hän on vaikeasti vammainen, tarvitsee apua jokapäiväisessä toiminnassa tai vamma tai sairaus aiheuttaa hänelle erityiskustannuksia. Tällä perusteella esimerkiksi keliakiaa sairastavat saavat ruokavaliota varten vammaistukea. (Vammaispalvelulaki 1998.) Väljästi ajatellen

vammaispalvelulaki määrittää vammaisiksi monet sellaiset pitkäaikaissairaat, joita ei arkijärkisesti luokitella vammaisiksi.

Vic Finkelstein (1996) kysyy artikkelissaan *Modelling disability*:

Pitäisikö vammoiksi (impairment) huomioida myös piilossa olevat tai sellaiset vammat, joita eivät ole heti havaittavissa, kuten esimerkiksi sydäntaudit tai epilepsia? Pitäisikö sekä psyykkiset että fyysiset vammat, kuten mielisairaudet, oppimisvaikeudet ja kuulovammat ottaa lukuun? -- Kuinka pysyvä pitää vamman olla ennen kuin se on krooninen sairaus? (Mt., 3.)

Yhtä hyvin voidaan ajatella, että minkäänlaista rajaa vammattoman ja vammaisen välille ei voida vetää, sillä normaalin määrittäminen on mahdotonta. Liinamaan (1995) mukaan vammaiseksi nimeäminen on rinnastettavissa rasistiseen systeemiin. Hän vertaa vammais-sanan käyttöä ihmisen rodulliseen luokitteluun, joille ei kuitenkaan ole biologista perustetta. (Mt., 5.)

Vammaismääritelmätkin ovat kytköksissä kulttuuriin ja yhteiskuntaan. Erilaisissa määritelmissä vammaisuus on artikuloitu johonkin, josta tulee vammaisuutta määrittävä ominaisuus. Niinpä WHO:n mallissa vammaisuus on kytketty lääketieteeseen ja biologiaan, mutta myös henkilön yhteiskunnalliseen toimintakyvyttömyyteen. Sosiaalisessa mallissa vammaisuus on kytketty yhteiskunnan kapitalistisiin ja taloudellisiin, eriarvoisuutta tuottaviin käytäntöihin. Tällä kytköksellä vammaisuus artikuloidaan seuraukseksi yhteiskunnan eikä yksilön toimintakyvyttömyydestä.

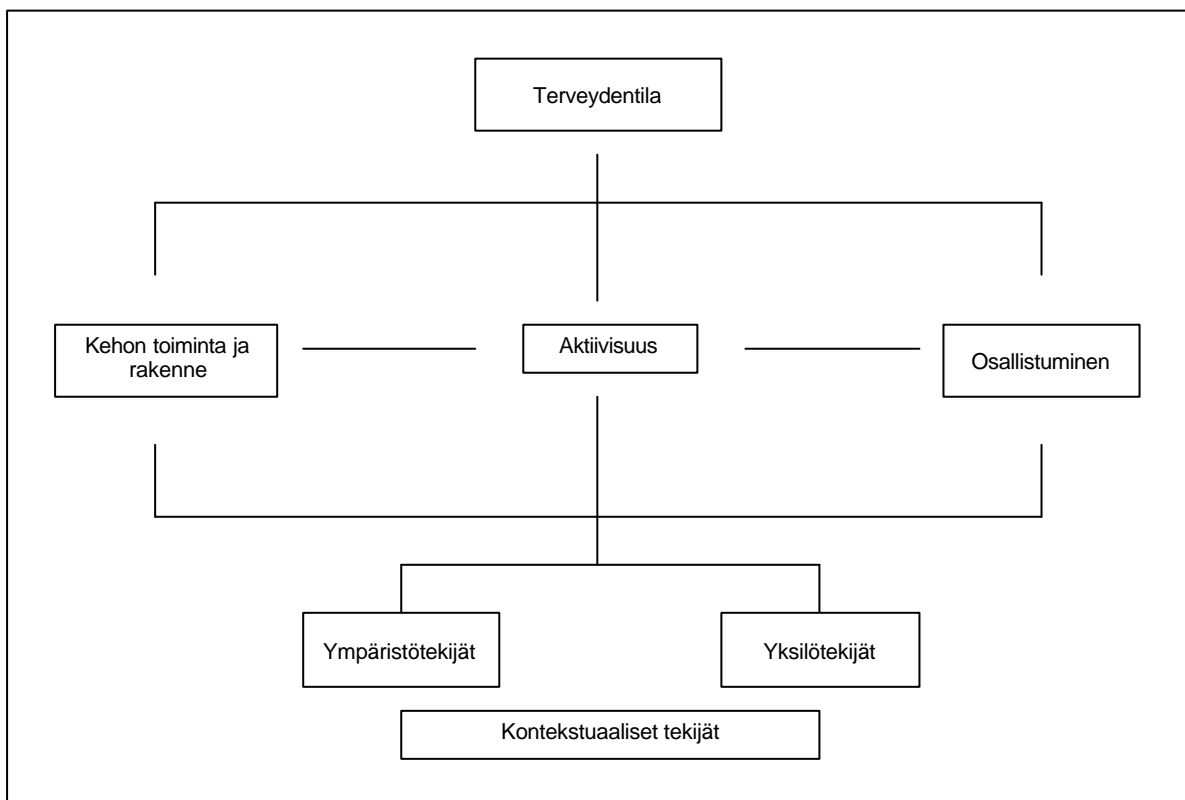
2.2 Maailman terveysjärjestön vammaismääritelmät

WHO:n 1980-luvulla kehittelemässä mallissa vammaisuus kuvataan portaittaisesti. Vammaa (impairment), seuraa toimintavajavuus (disability), joka merkitsee toimintakyvyn rajoittuneisuutta tai puutetta. Kolmanneksi määritelmässä puhutaan sosiaalisesta haitasta (handicap), joka voi olla seurausta sekä vammasta että toimintavajavuudesta. (Määttä 1981, 18.) Tätä WHO:n mallia on arvosteltu sen lääketieteellisyydestä. Vammaisuus on tässä mallissa seurausta yksilön

ominaisuuksista ja sosiaalinen ympäristö ja politiikka näyttäytyvät normien määrittäjänä. (Suikkanen 1999, 80, ks. myös Seppä 1998, 11 ja Haapala 2001, 5.)

WHO on kehittänyt vuonna 2002 uuden vammaisuuden luokittelun (ICF International Classification of Functioning, Disability and Health). Siinä vammaisuus nähdään biopsykososiaalisena, kontekstuaalisten tekijöiden ja yksilön terveydentilan vuorovaikutuksena (kaavio 1). Yksilön terveydentilaan liittyviä ominaisuuksia ovat taudit, lääketieteelliset häiriöt ja vammat (diseases, disorder, injury). Kontekstuaaliset tekijät ovat ympäristö- ja yksilötekijöitä. Ympäristötekijöitä ovat esimerkiksi asenteet, arkkitehtuurin erityispiirteet, lakiin perustuvat ja sosiaaliset rakenteet, ilmasto ja niin edelleen. Yksilöllisiä tekijöitä ovat esimerkiksi sukupuoli, ikä, sosiaalinen tausta, koulutus ja kokemukset. Vammaisuus on siten toimintahäiriötä useammalla kuin yhdellä tasolla. Mallissa vammaisuus on vammojen aiheuttamaa ja ilmenee aktiviteettien rajoituksena ja osallistumisen rajoitteina. (WHO 2002, 9–12.)

KAAVIO 1. Vammaisuuden yksilöllinen malli (WHO 2002, 9).

Toiminnallisuutta arvioidessa on huomioitava osallistumisen kaksi tasoa: yhtäältä se, miten yksilö toimii todellisuudessa ja toisaalta se, mihin hänen kykynsä riittävät. Yksilön jokapäiväinen toiminta on osallistumisen performatiivinen ulottuvuus (performative qualifier). Se, mihin yksilöllä olisi

kykyjä, on kapasiteettiulottuvuus (capacity qualifier). Ympäristöä arvioidaan suhteessa yksilön toimintaan. Sujuvassa ympäristössä yksilö kykenee toimimaan ympäristössä kykyjensä edellyttämällä tasolla tai jopa paremmin. Esteellisessä ympäristössä henkilön kyvyt ovat suuremmat kuin mihin ympäristö luo mahdollisuuksia. (WHO 2002, 9–12.)

Uutta mallia on toistaiseksi arvioitu melko vähän. Iris Ruoho ja Sinikka Torkkola kiinnittävät huomiota siihen, että huolimatta yrityksestä rakentaa biososiaalinen malli, uudessakin mallissa luokittelu rinnastetaan kansainväliseen tautiluokitukseen (Ruoho & Torkkola 2003, 3–4). WHO:n mallissa vammaisuuden lähtökohtana on toiminnallinen vajavuus. Vaikka ympäristön osuutta painotetaan enemmän kuin ennen, yksilön ominaisuudet ja toiminnan rajoitteet ovat vammaisuuden lähtökohta. Vammaisuus palautuu lopulta yksilön kykyihin toimia yhteiskunnassa. Vaikka malli puhuu vuorovaikutuksesta, näyttää siltä, että mallissa vammaisuus määrittyy yhteiskunnan näkökulmasta ja yksilön kokemus jää toissijaiseksi.

2.3 Vammaisuuden sosiaalinen malli

Brittiläisessä vammaistutkimuksessa on esitetty, että vammaisuus on ennemminkin sosiaalisesti tuotettua kuin seurausta yksilön ominaisuuksista (Oliver 1993, 49–50; myös esim. Barnes et al. 1999, 67). Sally French (1993) selventää sosiaalisen mallin ajattelutapaa kuvaavalla esimerkillä.

Mallin mukaan se, ettei kykene kävelemään on vamma, mutta liikuntakyvyttömyys on sosiaalisesti tuotettua vammaisuutta, joka voidaan ratkaista hankkimalla enemmän sähköpyörätuoleja, rakentamalla suurempia oviaukkoja, ramppeja ja hissejä. (Mt., 17.)

Vammaisuuden sosiaalinen malli hylkää ajatuksen yksilön ominaisuuksista vammaisuuden lähtökohtana. Malli ei kiellä vammaisuuden aiheuttamia ongelmia, mutta ongelmat paikallistuvat yhteiskuntaan. Vammaisuus ei ole yksilön rajoituksista johtuvaa, vaan yhteiskunnan kyvyttömyys tarjota palveluja sulkee vammaiset yhteiskunnan ulkopuolelle ja vähemmistöön (Oliver 1990, 2). Keskeisellä sijalla ovat työolojen sopimattomuus vammaisille ja työttömyydestä seuraavat taloudelliset ja sosiaaliset ongelmat. Tämä kehitys alkoi yhtä aikaa teollistumisen kanssa, jolloin esimerkiksi työtahti muuttui. Yhteiskunnan sosiaaliset rakenteet tuottavat riippuvuutta. Riippuvuus

on siten poliittisten, taloudellisten, asiantuntijoiden ja muiden erilaisten voimien tuottamaa. (Oliver 1993, 51–59; ks. myös Barnes et al. 1999, 70–76.)

Kritiikin kohteena on erityisesti yhteiskunnassa vallitseva normaaliuden vaatimus. Yhteiskunnan tavoitteena on saada vammaiset lähelle normaalia. Mike Oliverin (1990) mukaan normaalin ideologia oikeuttaa kirurgiset toimenpiteet ja yhteiskuntaan sopeuttamisen huolimatta siitä, miten paljon ne tuottavat kärsimyksiä tai kipuja vammaiselle henkilölle. (Mt., 3–4.)

Sosiaalisen mallin heikkoutena voidaan pitää ajatusta siitä, että vammaisuuteen liittyvät ongelmat olisivat poistettavissa yhteiskunnan rakenteita muuttamalla, sillä vammaisuuden kokemukset ovat yksilöllisiä, eikä kaikkia esteitä kyetä koskaan poistamaan. (Vrt. French 1993, 17–18; T. Shakespeare 2002, 14.) Asko Suikkanen kritisoi Oliverin näkemystä sosiaalisesti tuotetusta vammaisuudesta. Hän toteaa sosiaalisen mallin historiattomaksi ja yleiseksi, minkä mukaan vammaisuus olisi kaikkialla samanlaista (Suikkanen 1999, 78). Hänen mukaansa Oliver sijoittaa vammaisuuden kokonaisuudessaan yhteiskunnan rakenteisiin, eivätkä ongelman syynä ole yksilölliset rajoitukset, vaan yhteiskunnan kyvyttömyys tarjota sopivia palveluita ja turvata vammaisten henkilöiden tarpeet. Suikkasen mukaan ei ole mahdollista, että pelkästään turvaamalla yhtä hyvät mahdollisuudet työhön saavutettaisiin jäsenten yleinen integraatio yhteiskuntaan, sillä ”työssäkäyntistandardien (normaalityösuhteiden) yleisyys ja samankaltaisuus eivät edes ns. normaalityövoimaan kuuluvan väestön osalta ole itsestäänselvyys”. Suikkanen myöntää, että Oliver on oikeassa sanoessaan, että vammaisuuden ilmeneminen johtuu yhteiskunnan toimintakäytännöistä. Kuitenkaan ”yhteiskunnallista ilmenemistä ei voida johtaa sosiaalisista oikeuksista ja niiden ideologis-poliittisesta myöntämisestä tai kieltämisestä”. (Mt., 82–86.)

Sosiaalista mallia on esitetty laajennettavaksi kulttuuristen representaatioiden suuntaan. Tom Shakespearen (1997) mukaan vammaisuus on seurausta myös ennakkoluuloista, jotka ovat implisiittisesti läsnä kulttuurisissa representaatioissa, kielessä ja sosialisatiossa. (Mt., 233.) Viime aikoina käyty keskustelua sosiaalisen mallin uudelleenluomisesta. Tom Shakespeare ja Nicholas Watson (2002) ehdottavat, että vamman ja vammaisuuden välisen yhteyden murtamisen sijaan pitäisi paljastaa olennainen yhteys ruumiillisuuden (embodiment) ja vammojen välillä. He muistuttavat, että vammaisia kohtaan tunnetun vihamielisen asenteen synnyn taustalla on vammattomien oman kuolevaisuuden ja haavoittuvuuden kieltäminen. Tämän epämiellyttävän ajatuksen voi projisoida vammaisten syrjäyttämiseen ja ulkopuolistamiseen. Siten vammojen ja ruumiillisuuden kokonaisuus on käännetty jaoksi vammaisten ja vammattomien välille. (Mt., 28.)

Eri vammaisuusmallit lähestyvät vammaisuuden problematiikkaa eri tavoin, toinen yksilön ja toinen yhteiskunnan näkökulmasta. Sosiaalisessa mallissa olennaista ovat tavoitteet: vammaisten pyrkimys tasavertaisuuteen ja valtaistuminen. Yksilöllisessä mallissa vammaisuuden syyt ovat yksilössä ja hänen ominaisuuksissaan. Vaikka yhteiskunnan on tultava vastaan, keskeistä on yksilön sopeutuminen. Voidaan ajatella, että eri määritelmät täydentävät toisiaan, sillä ne kuvaavat vammaisuuden eri ulottuvuuksia ja toimivat eri tilanteissa (Ks. esim. Nouko-Juvonen 1999, 324). Malleilla on samankaltaisia ongelmakohtia, sillä yksilön kokemuksen erityisyys ohitetaan molemmissa malleissa. Mielestäni molemmat mallit yksinkertaistavat vammaisuutta. Vammaisuus ei voi olla pelkästään seurasta yhteiskunnan sortojärjestelmästä tai yksilön toimintakyvyttömyydestä.

2.4 Vammaisuus yhteiskunnallisena konstruktiona

Vammaisuutta voidaan lähestyä kulttuurisesti tuotettuna ja rakentuneena ilmiönä. Vammaisuus ei siten määrity esimerkiksi lääketieteellisenä poikkeavuutena tai yksilön kyvyttömyytenä osallistua yhteiskunnan toimintaan, vaan vammaisuus on muuttuva, laajempien yhteiskunnallisten ja kulttuuristen käytäntöjen ja määrittelyiden summa. Tällainen ajatus vammaisuudesta sosiaalisena konstruktiona on vallalla monessa viimeaikaisessa vammaisuutta koskevassa tutkimuksessa. (Esim. Perttula 2002 1–2; Liinamaa 1995, 4–5; Jauhiainen 2000, 27–31; Hietanen 1997, 95; Nouko-Juvonen 1999, 324.)

Antti Teittinen (2000) määrittelee vammaisuuden sosiaalisesti rakentuneeksi konstruktioksi. Hänen mukaansa vammaisuus on paitsi biologinen niin ennen kaikkea myös tietoisuuden kysymys.

Sukupuolesta ja vammaisuudesta johtuvat yhteiskunnalliset eroavaisuudet eivät perustu biologiselle eroavaisuudelle, vaan sosiaaliin sukupuoli- ja vammaisrooleihin vaikuttavat ympäröivän todellisuuden arvo- ja moraalikysymykset, jotka jäsentyvät toimintakulttuureissa usein systeemisenä järjestelmänä. (Mt., 160.)

Yhteiskunnassa vammaisuus näyttäytyy lääketieteellisenä ongelmana. Tällainen biologinen ja positivistinen suhtautuminen näkyy hyvin erilaisissa viranomaislausunnoissa ja palvelujärjestelmissä. Palvelujärjestelmissä kulttuurinen ulottuvuus on useimmiten alisteinen

biologiselle ulottuvuudelle. Teittisen esimerkki työvoimaneuvojan haastattelusta on tyypillinen tällainen tilanne. Erityistyövoimaneuvoja kertoo, että henkilöllä pitää olla terveydentilasta kertova B-lausunto, josta selviävät työntekoon vaikuttavat terveydelliset ongelmat. B-lausunto on siten kulmakivi, johon muu toiminta reflektoituu. Lääketieteellinen määritelmä sijoittuu samalla hierarkiassa ylimmäksi. (Teittinen 2000, 164. Ks. myös Siponen 1999, 12–13, Kärki 1998, 59.)

Teittinen tulkitsee tätä hyvinvointijärjestelmien toimintatapaa Weberin arvorationaalisuuden ja affektiivisen toiminnan merkityksen näkökulmasta. Tämä tarkoittaa, että arvorationaalisessa toiminnassa absoluuttiset arvot vaikuttavat päämäärien asettamiseen. Jos vammaispalvelut suhteutetaan arvorationaaliseseen ajatteluun, vammaisuus on absoluuttinen asiantila, joka oikeuttaa tiettyihin palveluihin. Arvorationaalisuus ei yksinään riitä, vaan toiminnassa on mukana vielä affektiivinen eli emotionaalinen taso. Se voidaan tulkita arvorationaalisesta toimintaan liitettyä leimaamiseksi, stigmatisoinniksi, josta voidaan puhua silloin, kun henkilöllä on jokin ulkoinen merkki poikkeavuudesta. Poikkeavuuden, stigman, määrittäminen ei ole itsestään selvää, vaan leimatun on vaikea määritellä sitä, miten ympäristö hänet merkitsee. Kun vammaispalvelut edellyttävät leimaamista kategorioihin, viranomaiset ovat ottaneet leimaajan roolin itselleen. Stigmatisointi on tietynlainen standardi, jolloin yksilölliset ominaisuudet määrittävät palvelujen saatavuutta. (Mt., 164.)

Lääketieteellinen määrittely perustuu positivistiseen ja luonnontieteelliseen tiedenäkemykseen ihmisen biologiasta, jossa määritellään normaalin ja poikkeavan välistä rajaa. Aineistoni Tiedesivun pikku-uutinen on esimerkki tällaisesta rajanvedosta. Uutinen kertoo, että

verinäyte raskaana olevalta naiselta voi paljastaa, mitkä geenit ovat kytkeytyneet päälle istukassa. Löytö mahdollistaa ehkä tulevaisuudessa turvallisia ja kivuttomia testejä muun muassa Downin syndroomaan. -- monet taudit, niin geneettiset kuin muutkin, voivat olla yhteydessä epänormaalin rna:n ilmenemiseen.

(Rna tuo terveiset sikiöltä Helsingin Sanomat 4.4.2003)

Uutisessa tehdään selvä ero biologisen normaalin ja poikkeavan välille ja vammaisuus kuuluu lääketieteellisesti määritellyn epänormaalin alueelle.

Sinikka Torkkolan (2002) määritelmää terveyden ja sairauden kulttuurisesta ja yksilöllisestä ulottuvuudesta voidaan soveltaa myös vammaisuuteen. Torkkolan mukaan terveyttä ja sairautta määritellään sekä lääketieteellisesti, yksilöllisesti että yhteiskunnallisesti. Ongelmattomimpia ovat

tilanteet, jossa ihminen kokee olevansa terve tai sairas ja hänet on lääketieteellisesti määritetty terveeksi tai sairaaksi. Torkkola käyttää ilmausta tauditon, ilmaisemaan lääketieteellisen diagnoosin puuttumista, terve ilmaisemaan yksilön kokemusta, tautinen ilmaisemaan lääketieteellisesti diagnostisoitua sairautta ja sairas ilmaisemaan yksilön kokemusta. On tilanteita, joissa yksilö kokee olevansa sairas, mutta hänet on lääketieteellisesti määritetty terveeksi, Torkkolan termin yksilö on tällöin tauditon sairas. Tilanteessa on kyseessä valtaristiriidasta, eikä yksilö saa haluamaansa hoitoa sairauden kokemuksestaan huolimatta. Tilanne voi yhtä hyvin olla päinvastainen, jolloin yksilö on lääketieteellisesti todettu sairaaksi, mutta kokee olevansa terve, eli hän on tautinen terve. Tällainen henkilö voi olla vaikkapa pitkäaikaissairas, joka kokee olevansa diagnoosista huolimatta terve. Torkkolan mukaan näillä neljällä erilaisella tilanteella on lisäksi yhteiskunnallinen ulottuvuutensa, jolloin yksilö voidaan edellisten lisäksi määritellä yhteiskunnallisesti terveeksi tai sairaaksi. (Mt., 79–80.)

Edellä esittelemäni ajatukset tarjoavat hedelmällisen tavan tarkastella vammaisuutta. Tämän tutkimuksen lähtökohdaksi otan ajatuksen vammaisuudesta sosiaalisesti rakentuneena kokonaisuutena. Siten vammaisuus on aikaan, paikkaan ja kulttuurin sidoksissa oleva, yksilön kokemuksesta, sosiaalisesta ja kulttuurisesta vuorovaikutuksesta, yhteiskunnallisista ja lääketieteellisistä määrittelyistä koostuva sosiaalinen konstruktio. Eri osa-alueet painottuvat eri tavoin, riippuen siitä, miksi ja mihin tarkoitukseen vammaisuutta kulloinkin määritellään. Vaikka jokin vammaisuuden ulottuvuus olisikin jossakin määrittelytilanteessa hallitseva, eivät muut vammaisuuden ulottuvuudet lakkaa olemasta. Jokainen määrittely on siten kamppailu, jossa eri vammaisuuden ulottuvuuksien merkityksestä ja määritelmien hierarkiasta käydään keskustelua.

Stuart Hall puhuu merkitsemisen politiikasta. Hänen mukaansa se prosessi on erityisen tärkeä, missä asiat toistuvasti merkitään erityisin tavoin ja tällöin ”kysymyksessä on ideologinen valta: valta merkitä tapauksia erityisellä tavalla”. Hall jatkaa, että tämän vuoksi merkintä on se, mistä on kamppailtava, sillä merkitsemisen avulla luodaan kollektiivista sosiaalista tietoisuutta. (Hall 1992, 166–167.)

Marjo-Riitta Reinikainen (2004) painottaa kulttuuristen vammaisdiskurssien merkitystä. Hän on tutkimuksessaan pyytänyt henkilöitä kertomaan pyörätuolissa istuvan naisen ja miehen tarinan. Tarinoissa miehen ja naisen roolit poikkesivat merkittävästi, nainen nähtiin ensisijaisesti passiivisena ja vammaisena, kun taas mies kuvattiin naista useammin aktiivisena ja työssäkäyvänä henkilönä. Reinikaisen mukaan on oletettavaa, että nämä tarinat ovat seurausta niistä kulttuurista ja sukupuolittuneista vammaisdiskursseista, joita yhteiskunnassa esiintyy. (Mt., 1–12.)

Joukkoviestinten vaikutusta vähemmistöjen asemaan on vaikea arvioida tai erotella muista siihen vaikuttavista tekijöistä. On kuitenkin todennäköistä, että valtaviiran viestinnän käyttämät painotukset, valinnat, käsitteet ja kieli sekä siitä poissaolevat elementit vaikuttavat median kuluttajien tapaan konstruoida yhteiskuntaa. (Pietikäinen & Luostarinen, 1997, 171.)

Voidaan siis ajatella, että jokapäiväisessä elämässä ja arkijärkisessä vammaisuuden määrittelyssä vallalla ovat yksilön kokemukset ja kohtaamiset. Yksilön kokemuksella tarkoitan sekä omakohtaisia että yksilön yhteisönsä kanssa jakamia kulttuurisia kokemuksia. Erilaiset kohtaamiset voivat olla yhtä hyvin kertomuksia, tekstejä kuin konkreettisia kokemuksia, arkipäivän tapahtumia ja kohtaamisia. Vammaisuuden ymmärtäminen kulttuuriseksi konstruktioksi merkitsee, että lehtitekstien vammaisrepresentaatiot osaltaan määrittelevät vammaisuutta. Tämän vuoksi on perusteltua tutkia, millaista vammaisuutta lehtitekstit rakentavat.

3 KYSYMYKSIÄ NELJÄN LEHDEN TEKSTEILLE

Keräsin Vammaisten nuorisoyhteistyöryhmän tilaamaa selvitystä varten *Helsingin Sanomien*, *Aamulehden*, *Turun Sanomien* ja *Ilta-Sanomien* kaikki 15.3–15.5.2003 välisenä aikana ilmestyneet vammaisia ja pitkäaikaissairaista kertovat jutut.

Selvityksen aineistossa juttuja on 329 kappaletta. Aineiston runsauden syynä on se, että keräysvaiheessa ei pitkäaikaissairauksia käsitelleitä juttuja eroteltu vammaisuutta käsittelevistä jutuista. Juttuja, joiden aiheina ovat pitkäaikaissairaat, on kaikista jutuista 156 kappaletta. Niiden lukumäärää kasvattaa se, että aineistossa ovat mukana myös jutut, joissa vammaisuus tai pitkäaikaissairaus vain mainitaan.

Selvitystä varten luokittelin aineiston juttutyypin, aiheen ja osaston mukaan. Lisäksi jaottelin aineiston sen mukaan, oliko vammaisuus pääaiheena vai vain mainintana jutussa. Oma tutkimustani varten purin selvitystä varten tekemäni luokittelun ja jaottelin aineiston kokonaan uudelleen. Vanhasta luokittelusta jäivät jäljelle juttunumerot, päivämäärä, lehdestä ja osastosta kertova numerointi

3.1 Kuka kytkee mitä ja millä vaikutuksella?

Jo muutaman kerran koko aineiston luettuani näytti ilmeiseltä, että vammaisuuden ollessa pääaiheena sitä käsitellään yleensä korrektisti ja varovaisesti (Ks. myös Seppä 69–70). Kun vammaisuus on jutuissa irrallisina lauseina, tyyli on toisenlainen. Valokuvaajan matkasta Karjalaan kertovassa jutussa todetaan muun muassa, että ”Sortavalan sairaalassa Kokkonen tapasi lisää pakkasen paloittelimia” (*Ilta-Sanomat* 5.4.2003). Pakkasen paloittellemat ovat sairaalan potilaita, joilta on raaja amputoitu paleltuman vuoksi. Vammaisuutta sivuavien rikosuutisten sanavalinnat ovat epäkorrekteja: tekstissä puhutaan muun muassa pyörätuoli-invalideista (*Helsingin Sanomat*, *Aamulehti*, *Turun Sanomat* 12.4.2003) ja heikkolahjaisesta kehitysvammaisesta (*Helsingin Sanomat* 18.4.2003). Näissä rikosuutisten sanavalinnoissa on sama sävy kuin viime vuosisadan alussa valtiopäiville jätetyssä anomuksessa, jossa vammaisista käytettiin nimityksiä abnormi, viallinen, vaivainen ja invalidi. Sana vammainen vakiintui suomen kieleen vasta 1970-luvulla (Harjula 1996, 11).

Stuart Hall käyttää termejä avoin ja viitteellinen rasismi pohtiessaan rasismin ilmenemistä. Avoin rasismi antaa äänivallan avoimen rasistisille väitteille, näkökannoille ja puhujille. Viitteellinen rasismi perustuu kyseenalaistamattomille ja huomaamattomille asettamuksille, jotka selitetään faktan tai fiktion yhteydessä luonnostaan lankeavina. Hallin mukaan viitteellinen rasismi on yleisempää ja vallitsevampaa siitä syystä, että sitä on vaikea havaita rasistiseksi. Vaikka tarkoitus olisi hyvä, saattavat sanat ja kuvat olla rasismin kyllästämiä. (Hall 1992, 275–276.) Hallin mukaan jokainen sana kantaa mukanaan historiaa ja niitä yhteyksiä, joissa sitä on käytetty. Ajatus on oman tutkimukseni kannalta tärkeä, ja viittaa siihen, miten syvään juurtuneita jotkin käytännöt tai ilmaukset ovat. Ne ovat niin itsestään selviä, ettei niitä tule kyseenalaistaneeksi. Samoin jää huomaamatta millaisia merkityksiä satunnaisiin viitteisiin ja ohimeneviin huomautuksiin kytkeytyy.

Seuraava katkelma *Helsingin Sanomien* ulkomaan uutisesta on tyypillinen esimerkki tällaisesta huomautuksista ja rinnastuksista. Samaan ryppääseen niputetaan päihteiden väärinkäyttäjät, sairaat, vammaiset ja seksuaalinen vähemmistö. Teksti voidaan mieltää Venäjällä voimaan tulleen uuden lain referaatiksi, jolloin tämä rinnastaminen tapahtuu lakitekstissä. Rinnastuksen lisäksi toisessa lauseessa kehitysvammaisuuteen kytketään heikkolahjaisuus, sen sijaan muut ryhmät jäävät vaille lisämäärittelyjä. Venäjää koskeva huomautus sairaiden ja vähälahjaisten tykinruuaksi tyrkkäämisestä on värikäs ja asenteellinen.

Uudet määräykset karsivat homoseksuaalit, huumeidenkäyttäjät, alkoholistit, kehitysvammaiset, psyykkisesti sairaat ja hiv-positiiviset armeijasta.

Aiemmin narkomaanit ja alkoholistit ovat välttäneet asepalveluksen vain jos heidän sairautensa on ollut luonteeltaan kroonista ja ilmiselvästi havaittavaa. Myös monet henkisesti sairaat ja vähälahjaiset on tyrkätty miespulasta kärsivän armeijan tykinruuaksi.

(*Venäjä ei huoli homoja armeijaan, Helsingin Sanomat* 16.3.2003)

Vaikka vammaisuutta sivuavien juttujen aiheet ovat vaihtelevia, kytkökset ovat kaavamaisia. Vammaisuus liitetään hämmästyttävän usein toimintakyvyn puutteisiin, fyysiseen olemukseen, biologiseen poikkeavuuteen ja avun tarpeessa olemiseen. Vammaisuutta käytetään rikos- ja hyväntekeväisyysjutussa moraalisenä tehokeinona. Erilaiset vammaisuuteen liittyvät uskomukset ja stereotypiat ovat selvästi havaittavissa. Näin on esimerkiksi sisustusta käsitelleessä jutussa, jossa sisustussuunnittelija toteaa, että ”värit ovat sähkömagneettista säteilyä ja sokeatkin aistivat värit” (*Aamulehti* 30.3.2003). Näkövammaisten kyky kompensoida näönmenestystä muilla aisteilla ja

erilaiset mystiset kyvyt ovat yksi tavallisimpia näkövammaisiin liitettyjä stereotypioita (Wilkins 2003, 186–187).

Nämä havainnot tukevat ajatustani siitä, että tutkimuksellisesti kiinnostavampia ovat jutut, joissa vammaisuus ei ole pääaiheena. Sinikka Torkkola (2002) on esittänyt samankaltaisen ajatuksen tutkiessaan potilaan konstruktia sanomalehdessä. Hänen mukaansa kuvat kertovat potilaan asemasta usein enemmän kuin itse juttu, ja ne tukevat käsitystä potilaasta hoidon kohteena. (Mt., 81–85.)

Näiden alustavien havaintojeni ja Hallin artikulaatioteorian herättämien ajatusten pohjalta päädyin etsimään aineistostani vastausta seuraaviin kysymyksiin.

1. Millaisiin asioihin ja aiheisiin vammaisuus kytetään?
2. Millaista arkijärkistä kuvaa vammaisuudesta kytkennät lehtiteksteissä tuottavat?
3. Millaisia yhteiskunnallisia rakenteita, arvoja ja asenteita nämä erilaiset kytkennät tuottavat ja tukevat?

Kysymykseen yksi vastaan sekä aineiston kvantitatiivisen kuvauksen että diskursseja käsittelevän luvun kahdeksan yhteydessä. Kysymystä kaksi pohdin luvuissa seitsemän ja kahdeksan. Yhteiskunnallisia rakenteita, arvoja ja asenteita koskevaan kysymykseen vastaan luvussa kymmenen.

3.2 Vammaisuus pää- ja sivuaiheena

Rajasin tutkimusaineistoni kahdessa vaiheessa. Ensimmäisessä vaiheessa otin mukaan kaikki aisti-, liikunta- ja kehitysvammaisia sekä vammaisia ryhmänä käsitelleet artikkelit. Niitä kertyi 169 kappaletta. Tutkimusaineiston jutuissa vammaisuus määrittyy aineiston perusteella ja vammaisia ovat he, jotka sellaiseksi teksteissä määritellään. Vammaisuudeksi olen tulkinnut myös maininnan tai kuvan pyörätuolin käytöstä, viittaukset aivovammaan ja halvaantumiseen. Tällainen on esimerkiksi juttu *Matkalla laupiaiksi samarialaisiksi* (Aamulehti 12.5.2003), jossa kuvataan dementia kodin asukkaan käyttävän pyörätuolia, sillä ”jalat eivät jaksakaan enää pitkiä lenkkejä”. Aineistossa vammaisuus voi määrittyä myös kuvien välityksellä, jolloin vammaisuutta indikoivat

esimerkiksi amputoidut raajat (*Ilta-Sanomat Plussa, Pakkasen jäljet* 5.4.2003) tai pyörätuoli (*Allakka, Erilaiset nuoret* 2.5.2003). Rajauksessa olen luottanut omaan kulttuuriseen ymmärrykseeni vammaisuudesta.

Tällaisia selvän vammaismaininnan sisältäviä artikkeleita on 157 kappaletta. Lisäksi selvitystä varten kerätyssä aineistossa on 20 jutun joukko, jossa vammaisuuden määrittely on hankalaa. Näistä 20 jutusta otin mukaan ne jutut, joissa viitataan selvästi työ-, liikunta- tai toimintakyvyn menetykseen. Niinpä aineistoon päätyivät esimerkiksi parkinsonintautia sairastavasta naisesta kertoneet televisio-ohjelmien esittelyt (*Turun Sanomat, Aamulehti, Helsingin Sanomat, Ilta-Sanomat* 13.5.1003; *Nyt-liite* 9.5.2003; *Allakka* 10.5.2003), sillä jutuissa mainitaan taudin hiljalleen rappeuttavan motoriset taidot ja puhe- ja ajattelukyvyn. Sen sijaan 12-vuotiaasta työstä kertoneen ohjelman esittely (*4D: Sabrina, Helsingin Sanomat Nyt-liite*, 25.4.2003) jäi ulkopuolelle. Tyttö sairastaa progeria-oireyhtymää, joka johtaa ennenaikaiseen vanhenemiseen ja kuolemaan. Jutussa lapsesta puhuttiin tavallisena pikkutyttönä, jolle tauti aiheuttaa ”vanhuksen kuihtuneet kasvot ja vanhuusikään kuuluvat vaivat”. Varsinaista vammaisuuteen tai toimintakyvyttömyyteen viittaavaa selkeää mainintaa ei jutussa ollut, vaan mahdollinen vammaisuus ohitetaan puhumalla ennenaikaisesta vanhuudesta. Vanhuutta ei suoraan voi rinnastaa vammaisuuteen, kun jutussa ei viitattu siihen muuten. Kahdenkymmenen vammaisuuden suhteen ongelmallisen jutun joukosta kaksitoista luokittelin kuuluvaksi vammaisia käsitteleviin juttuihin. Ne jäivät kuitenkin lopullisen aineiston ulkopuolelle, sillä niissä kaikissa vammaisuus on pääaiheena.

Ensimmäisen vaiheen jälkeen vammaisuuteen liittyviä lehtijuttuja oli mukana 169 kappaletta. Toisessa vaiheessa luokittelin aineiston pää- ja sivuaiheluokkaan sen mukaan, onko vammaisuus juttujen pääaihe, vai mainitaanko se vain lyhyesti. Pääaiheluokkaan juttu kuuluu silloin, kun vammaisuus on keskeinen jutun aihe. Sivuaiheluokkaan juttu kuuluu silloin, kun vammaisuus on jutussa vain lyhyenä mainintana. Seuraavassa valotan esimerkein, millaisin perustein olen jaon tehnyt. Juttujen rajanvedossa perusajatus on, että vammaisuus on sivuaihe, jos juttu olisi voitu kirjoittaa ilman mainintaa tai viittausta vammaisuuteen

Henkilöstä kertova juttu kuuluu pääaiheluokkaan, kun päähenkilö on valittu juttuun vammansa vuoksi, kertomaan suhteestaan vammaansa tai elämästään vammaisena henkilönä. Tällainen juttu on esimerkiksi *Kalle ei kuuloa kaipaa* (*Turun Sanomat, Extra-liite*, 22.3.2003). Siinä päähenkilön suhde kuulovammaansa on jutun ilmeinen aihe. Sivuaiheisiin kuuluu puolestaan syntymäpäivähaastattelu *Takapihan rocktähti tutkii aivomekanismeja* (*Aamulehti* 1.5.2003). Haastattelu on tyypillinen syntymäpäiväjuttu, jossa sivutaan päiväsankarin työtä ja harrastuksia.

Artikkelissa kuitenkin mainitaan haastateltavan tutkivan neurokognitiivisia toimintoja, ja tutkimuksen saattavan ”tuoda helpotusta vaikeasti vammautuneiden elämään”.

Irakin sodassa kätensä menettäneestä irakilaisesta pikkupojasta kertovat jutut kuuluvat pääaiheluokkaan (esimerkiksi *Pikku-Ali pääsi pois Irakista, Ilta-Sanomat* 16.4.2003), sillä pojan vammautuminen on juttujen keskeinen aihe ja niiden pääasiallinen syy. Tähän tapaukseen otsikoltaan rinnastettava juttu *Hassan ja Abu saivat syntymälahjaksi sotavamman (Turun Sanomat* 17.3.2003) kuuluu sivuaiheisiin, sillä otsikosta ja kuvasta huolimatta jutun varsinainen aihe on Sierra Leonen aiempi sisällissota ja vuoden verran kestänyt rauha. Lapset ovat mukana kuvittamassa juttua ja kertomassa siviileihin kohdistuneista kärsimyksistä.

Pääaiheiksi luokittelen myös erilaisista hoidoista tai apuvälineistä kertovat jutut, kuten esimerkiksi *Näkövammaisten opiskelu luonnistuu hyvin apuvälineillä (Aamulehti* 22.3.2003). Sen sijaan uudesta kuntopolusta kertova juttu *Vanhusten kuntopolku vihdoin Maunulaan (Helsingin Sanomat* 25.3.2003) kuuluu sivuaiheluokkaan, sillä polun vain mainitaan sopivan myös näkövammaisille.

Televisio-ohjelma ja kulttuuritapahtumista kertova juttu kuuluu pääaiheluokkaan, jos aiheena on vammaisten liikunta- tai kulttuuritapahtuma tai vammaisuudesta kertovan ohjelman esittely. Niinpä vammaisesta Christy Brownista kertovien elokuvien ohjelmaesittelyt (*Aamulehti, Helsingin Sanomat, Nyt-liite, Turun Sanomat*, 25.4.2003) kuuluvat pääaiheluokkaan. Sen sijaan tukiperheestä ja heillä vierailevasta autistisesta pojasta kertovat ohjelmaesittelyt (*Aamulehti, Helsingin Sanomat, Turun Sanomat* 8.4.2003) kuuluvat sivuaiheisiin. Christy Brownia käsittelevä elokuva on vammaisen selviytymistarina, mutta tukiperheessä vieraileva lapsi voi olla vammaton.

Tutkimuksen aineistoksi valitsin vain vammaisuutta sivunneet jutut, sillä jo keräysvaiheessa huomioni kiinnittyi satunaisten vammaisviittausten värikkyteen ja moninaisuuteen. Tämän vuoksi uskon, että satunnaiset viittaukset vammaisuuteen ovat kulttuurisesti paljastavampia. Vertailukohde omalle aineistolleni on jo olemassa, sillä vammaisuutta mediassa on tutkittu paljon. Tämän vuoksi en usko, että pääaihejuttuja ruotiminen toisi mitään uutta. Aiempaan vammaisuutta mediassa käsittelevään tutkimukseen palaan luvussa neljä.

3.3 Aineisto kvantitatiivisesti kuvattuna

Sivuaiheenaan vammaisuutta käsitteleviä juttuja on 73 kappaletta. Eniten viittauksia on *Helsingin Sanomissa*, jonka juttuja aineistosta on puolet eli 36 kappaletta. Toiseksi eniten aineistoa on *Aamulehdestä*, yhteensä 18 juttua. *Turun Sanomat* viittaa jutuissaan vammaisuuteen 11 kertaa ja *Ilta-Sanomat* kahdeksan kertaa. (Taulukko 1.)

Eniten vammaisuutta sivutaan kotimaan osastolla, jossa vammaismainintoja on 25 jutussa. Ajankohtaissivuilla vammaisuutta sivutaan kahdeksan kertaa. Ajankohtaissivuiksi nimeän esimerkiksi *Helsingin Sanomien Minne mennä tänään* - ja *Nimiä tänään* -sivut, *Aamulehden Tänään* -sivut ja *Turun Sanomien ajassa* -sivut. Kaupunkisivuihin kuului keräysvaiheessa myös *Aamulehden Tampere & Naapurit*, mutta lopullisessa aineistossa ei osaston juttuja ole. Kaupunkisivun juttuja on siten ainoastaan *Helsingin Sanomissa*. Kaupunki- ja ulkomaanuutissivuilla vammaisuusmainintoja on seitsemässä jutussa ja yleisönosastoissa vammaisuutta sivuttiin kuusi kertaa.

Teemasivut olen yhdistänyt. Niitä ovat esimerkiksi *Terveys*, *Tiede*, *Koti ja asuminen* sekä *Auto- ja liikenne* -teemasivut. Yhteistä sivuille on, että ne eivät ilmesty päivittäin ja koko sivun jutut käsittelevät samaa isompaa teemaa.

Liite-osastoon kuuluvat *Helsingin Sanomien Kuukausiliite*, *Ilta-Sanomien Plussa*-liite ja *Aamulehden Allakka*. *Helsingin Sanomien Nyt*-liitteessä ja *Turun Sanomien Treffi*-liitteessä ei vammaisuusmainintoja ollut

Liitteissä, kulttuuri- ja teemasivuilla vammaisuus on sivuaiheena viidessä jutussa. Televisio- ja radiosivuilla vammaisuutta sivutaan kolmesti. Vähiten vammaismainintoja on urheilu- ja talousosastoilla, molemmissa vammaisuus mainitaan vain yhden jutun yhteydessä. (Taulukko 1.)

Helsingin Sanomissa juttuja ilmestyi kymmenellä eri osastolla, eniten kuitenkin kotimaan sivuilla. *Aamulehdessä* juttuja ilmestyi kahdeksalla eri osastolla, *Turun Sanomissa* kuudella ja *Ilta-Sanomissa* kolmella eri osastolla. (Taulukko 1.)

TAULUKKO 1 Jutut osastoittain Helsingin Sanomissa, Aamulehdessä, Ilta-Sanomissa ja Turun Sanomissa 15.3–15.5.2003

Juttujen jakaantuminen eri osastoihin lehdittäin					
Osasto	Lehti				Yhteensä
	HS (kpl)	AL (kpl)	TS (kpl)	IS (kpl)	
Kotimaa	10	7	5	3	25
Ajankohtaissivut	3	4	1		8
Ulkomaat	2	1	1	3	7
Kaupunkisivut	7				7
Mielipideosasto	4		2		6
Kulttuuri	2	2	1		5
Liitteet	2	1		2	5
Teemasivut	4	1			5
Tv ja radio-ohjelmisivut	1	1	1		3
Talous	1				1
Urheilu		1			1
Yhteensä	36	18	11	8	73

Jaottelin jutut myös aiheiden mukaan. Aihejaottelussa otin huomioon jutun ilmeisimmän pääaiheen. Aiheluokkia on kymmenen, ja jaoin ne seuraavasti:

1. Rikos- ja oikeusjutut

Luokassa ovat mukana sekä rikosten uutisointi että oikeudenkäyntejä käsittelevät jutut. Rikosaiheiden määrää kasvattaa se, että keruuajankohtaan osuu liikuntavammaisen miehen puukotus, joka uutisoitiin kaikissa lehdissä (*Ilta-Sanomat* 10.4.2003; *Helsingin Sanomat*, *Turun Sanomat*, *Aamulehti* 12.4.2003). Samaa rikosta käsitellään neljässä eri jutussa. Myös kehitysvammaisen tyttärensä surmanneen äidin tuomiota käsitellään neljässä eri jutussa (*Aamulehti*, *Helsingin Sanomat*, *Ilta-Sanomat*, 6.5.2003; *Aamulehti* 7.5.2003). Muut rikosuutiset käsittelevät esimerkiksi oikeuden ilotulitteesta vammautuneen korvauksia (*Helsingin Sanomat*, *Aamulehti* 1.4.2003) ja oikeusjuttua, jossa kunta oli syytettynä sosiaalipalvelujen laiminlyönnistä. (*Aamulehti* 22.3.2003).

2. Sosiaali- ja terveydenhuoltopalvelut

Tähän luokittelen jutut, joissa käsitellään terveydenhuoltoa, erilaisia sosiaali- tai muita palveluita. Jutuissa käsitellään esimerkiksi omaishoitoa, sosiaali- ja terveystalvelujen yksityistämistä, syrjäytymistä ja sosiaalilautakunnan säästöjä. Tyypillinen esimerkki aineiston jutuista on esimerkiksi *Sosiaalilautakunta päätti rajusta säästölinjauksista* (*Helsingin Sanomat* 30.4.2003).

3. Liikenne- ja ympäristö

Tässä luokassa ovat jutut, jotka käsittelevät liikennettä ja asuinympäristöä. Ympäristö- ja liikenneaiheisten juttujen määrää kohottaa Helsingin Sanomien yleisönosastossa käyty keskustelu, jossa pohdittiin suojateiden liikennevalojen äänisignaalien laatua ja häiritsevyyttä (*Helsingin Sanomat* 29.4, 30.4, 4.5.2003). Tähän keskusteluun liittyviä juttuja on yhteensä kolme kappaletta. Ympäristö ja liikenne -aiheluokkaan kuuluu lisäksi aineiston ainoa sisustusta käsitellyt juttu *Valkoiset sisustukset eivät ole sattumalta suosittuja juuri nyt* (*Aamulehti* 30.3.2003).

4. Kulttuuritapahtumat ja -arviot sekä liikuntatapahtumat

Luokkaan kuuluvat erilaiset kirja- ja teatteriarviot. Lisäksi mukana ovat liikunta- tai kulttuuritapahtumasta kertovat ennakkojutut ja arviot. Jutut käsittelevät esimerkiksi teatteria, kirjallisuutta ja yhden jutun aihe on stand up -komiikka. Liikuntaan liittyy Tapparannan taitoluistelijoiden liikuntanäytöksestä kertonut ennakkojuttu *Jäällä se sujuu, discosta tangoon ja valssiin* (*Aamulehti* 20.3.2003).

5. Henkilöjutut

Jutuissa on pääaiheena henkilön tarina ja kiinnostus kohdistuu henkilöön hänen itsensä vuoksi. Esimerkiksi käy valtiovarainministeriön finanssineuvoksesta kertova artikkeli *Epätyyppinen virkamies* (*Helsingin Sanomat* 4.5.2003). Luokassa on mukana syntymäpäivähaastattelu (*Aamulehti* 1.5.2003) ja nekrologi (*Helsingin Sanomat* 13.4.2003).

6. TV- ja radio-ohjelmaesittelyt

Luokkaan kuuluvat ohjelmaesittelyt ja -arviot.

7. Ulkomaan uutiset ja tapahtumat

Nämä ovat ajankohtaisista asioista ja tapahtumista ulkomailla kertovia juttuja. Uutisaiheet tosin vaihtelevat paljon. Jutuissa kerrotaan esimerkiksi kätensä itse amputoineesta vuorikiipeilijästä (*Aamulehti* 10.5.2003 ja *Ilta-Sanomat* 10.5.2003) ja Venäjän armeijan sotilaiden valintaperusteista (*Helsingin Sanomat* 16.3.2003).

8. Muut asia-aiheet

Juttujen aiheet vaihtelevat äitiydestä internetissä käydyin keskustelun referoinnista (*Ilta-Sanomat* 31.3.2003) sotaa käsittelevään pakinaan (*Helsingin Sanomat*, *Kuukausiliite* 2.5.2003). Mukana on yleisönosastokirjoitus *Tapahtui Runosmäessä* (*Turun Sanomat* 11.5.2003), jossa kirjoittaja käsittelee nuorten kehitysvammaiseen poikaan kohdistamaa pilkkaa. Lisäksi mukana on ihmisarvoa käsittelevä kolumni *Elämällä ei ole viisumipakkoa* (*Helsingin Sanomat* 18.4.2003), uutiset

Reumaneuvoston vaatimuksesta saada markkinoille helpommin avattavia pakkauksia (*Helsingin Sanomat* 8.4.2003) ja sotainvalidien vierailusta ulkoministeriössä (*Turun Sanomat* 11.5.2003).

9. Lääketiede

Tässä luokassa jutut käsittelevät erilaisia lääketieteellisiä tutkimuksia ja hoitoja, kuten juttu *Keinotekoinen hippokampus, ensimmäinen aivoproteesi?* (*Helsingin Sanomat* 15.4.2003).

10. Hyväntekeväisyys

Jutut kertovat vammaisten hyväksi suoritetuista keräyksistä tai tapahtumista.

Hyväntekeväisyysaiheeksi olen luokitellut myös rippikoululaisten vanhainkotikäynnistä ja diakoniatyöhön tutustumisesta kertovan jutun *Matkalla laupiaiksi samarialaisiksi* (*Aamulehti* 12.5.2003).

TAULUKKO 2. Vammaisuutta sivuavien juttujen aiheet *Helsingin Sanomissa*, *Aamulehdessä*, *Ilta-Sanomissa* ja *Turun Sanomissa* 15.3–15.5.2003

Aiheiden jakaantuminen lehdittäin					
Aihe	Lehti				Yhteensä
	HS (kpl)	AL (kpl)	TS (kpl)	IS (kpl)	
Rikokset ja oikeusjutut	4	5	1	3	13
Sosiaali- ja terveydenhuoltopalvelut	8	1	3		12
Ympäristö ja liikenne	6	2	1		9
Kulttuuritapahtumat ja -arviot, liikuntatapahtumat	4	3	1		8
Ulkomaan uutiset ja tapahtumat	2	1	1	4	8
Henkilöjutut	3	3			6
Muut asia-aiheet	3		2	1	6
Televisio- ja radio-ohjelma-arviot	1	2	1		4
Lääketiede	4				4
Hyväntekeväisyys	1	1	1		3
Yhteensä	36	18	11	8	73

Aiheluokittelu tuo esiin lehtien eroja. *Helsingin Sanomissa* viitataan eniten vammaisuuteen sosiaali- ja terveydenhuoltopalveluja sivuavissa jutuissa, aihetta käsitellään kahdeksassa jutussa.

Aamulehdessä sivutaan vammaisuutta eniten rikoksista ja oikeusjutuista kertovien juttujen yhteydessä, yhteensä viisi kertaa. Keruuajankohtaan osui oikeusjuttu, jossa tamperelainen äiti sai elinkautisen tuomion kehitysvammaisen tyttärensä murhasta. Tästä tapauksesta *Aamulehti* kirjoitti kaksi kertaa (6.5.2003, 7.5.2003). Henkilö- ja kulttuurijutuissa vammaisuus mainitaan *Aamulehdessä* kolmesti. *Turun Sanomissa* ei selkeää aihejakoa ole näkyvissä, vaan vammaisuutta käsitellään jokseenkin tasaisesti eri aiheiden yhteydessä. *Ilta-Sanomissa* viitataan vammaisuuteen neljästi ulkomaan uutisten yhteydessä. Rikos- ja oikeusjuttujen yhteydessä sivutaan vammaisuutta kolmesti. (Taulukko 2.)

Vammaisuuden olen tyypitellyt neljään isompaan luokkaan. Liikuntavammaisiksi olen luokitellut myös pyörätuolia käyttävät ja viittaukset liikuntavaikeuksiin, jalka-amputaatioon tai halvaantumiseen. Cp-vammaiset mainitaan vain yhdessä jutussa ja siksi olen luokitellut heidät yhteen liikuntavammaisten kanssa. Jos jutussa on viitattu useampaan vammaan, olen luokitellut jutun luokkaan vammaiset ryhmänä. Kehitysvammaisten kanssa samaan luokkaan olen yhdistänyt sekä viittaukset Downin syndroomaan että autismiin. Viimeiseen ryhmään kuuluvat puolestaan näkö- ja kuulovammaiset. Olen tietoinen siitä, että jako ei ole ongelmaton. Siinä vammaisuus kytketään vankasti lääketieteelliseen ja biologiseen käsitykseen normaalista ja poikkeavasta. Tällaisen jaon ongelma on, että se uusintaa vammaisuuden kytkentää kehoon ja yksilöön, mitä kritisoin myöhemmin tutkimuksen luvussa 7.2. Jaottelu perustuu kuitenkin teksteihin, sillä nimitykset on poimittu lehtiteksteistä sellaisenaan ja siten jaottelu kuvaa vammaryhmien esiintyvyyttä eri jutuissa. Luokittelun ongelmallisuudesta huolimatta taulukon avulla on mahdollista hahmottaa sitä, miten vammaisuutta yksilöidään eri aiheisissa jutuissa.

TAULUKKO 3 Vammaryhmät aiheittain *Helsingin Sanomissa, Aamulehdessä, Ilta-Sanomissa ja Turun Sanomissa* 15.3–15.5.2003

Vammaryhmien esiintyminen aiheittain					
Aihe	Vammaiset ryhmänä (kpl)	Liikunta- ja CP-vammaiset (kpl)	Kehitysvammaiset Downin syndrooma Autistit (kpl)	Näkö- ja kuulovammaiset (kpl)	Yhteensä
Rikokset ja oikeusjutut	4	4	5		13
Sosiaali-terveydenhuoltopalvelut	7	3	1	1	12
Ympäristö ja liikenne		4		5	9
Kulttuuritapahtumat ja -arviot, liikuntatapahtumat	2	3	1	2	8
Ulkomaan uutiset ja tapahtumat	3	2	1	2	8
Henkilöjutut		3	1	2	6
Muut asia-aiheet	4		2		6
Televisio- ja radio-ohjelma-arviot		1	3		4
Lääketiede	1	1	2		4
Hyväntekeväisyys	2	1			3
Yhteensä	23	22	16	12	73

Eniten viittauksia aineistossa on vammaisiin suurempaan ryhmään, heitä sivutaan 23 jutussa. Tulos on yhteneväinen aiempien tutkimusten kanssa (ks. esim. Hietanen 1997, 95, Seppä 1998, 46, Jauhiainen 2000, 146).

Liikuntavammaisuuteen viitataan 22 kertaa. Kehitysvammaisuus, Downin syndrooma ja autismi mainitaan yhteensä 16 jutussa ja aistivamma 11 jutussa. (Taulukko 3.)

Eri vammaryhmät jakaantuvat aineistossani selkeästi eri aihealueisiin. Vammaisista ryhmänä puhutaan selvästi eniten sosiaali- ja terveyspalveluiden yhteydessä. Liikuntavammaisuus jakautuu tasaisesti, se liittyy rikos ja oikeus- sekä ympäristö- ja liikennejuttuihin neljästi. Kolmesti liikuntavammaan viitataan henkilö-, kulttuuri ja sosiaalipalveluista kertovissa jutuissa.

Kehitysvammaisuus on aineistossani eniten yhteydessä rikosuutisiin, mikä johtuu jo aiemmin mainitun murhajutun tuomiosta kertovista jutuista. Aistivammaiset liitetään useimmin liikennettä ja ympäristöä käsitteleviin juttuihin, mikä johtuu aiemmin mainitusta liikennevalojen äänisignaalia koskeneesta keskustelusta. Vammojen ja aiheiden ristiintaulukointi kertoo, että vammaiset ovat homogeenista ja tarkemmin erittelemätöntä joukkoa silloin kun puhutaan palveluista. Rikoksista ja onnettomuuksista uutisoitaessa vamman tarkka yksilöinti on yleisempää. (Taulukko 3.)

Näyttää siis siltä, että vammaisuus yksilöidään, kun sillä on jutulle jotakin lisäarvoa. Kun esimerkiksi rikosuutisen uhri yksilöidään liikuntavammaiseksi tai muuten puolustuskyvyttömäksi, jutun moraalinen aspekti korostuu. Efekti toimii myös toisin päin. Kun sosiaaliturvan leikkaukset koskettavat homogeenista ja yksilöimätöntä vammaisten massaa, niin säästöt eivät tunnu kolahtavan erityisesti oikein kehenkään.

4 VAMMAISUUS AIEMMISSÄ TUTKIMUKSISSA

Aiempien tutkimusten tulokset ovat yhteneviä. Yhteenvedona voidaan sanoa, että vammaisuus mediassa on yhtäällä eron tekemistä meidän ja muiden, normaalin ja epänormaalin välillä ja stereotyyppiat toistuvat mediasta toiseen. Media henkilöi vammaisuuden ja keskittyy sen esittämiseen henkilökohtaisena epäonnena. Tiedotusvälineissä tietyt vammat ovat etusijalla. Yleistä ajattelutapaa vammaisuudesta vastaavat useimmin epilepsiaa sairastavat, lyhytkasvuiset ja aistivammaiset yhdessä liikuntavammaisten ja spitaalisten kanssa. (T. Shakespeare 1997, 219.) Keskeistä on vammaisten objektivoiminen, alistaminen toiminnan tai katseen kohteeksi. Objektivointi on ilmennyt aiemmin esimerkiksi tavassa, jossa vammaisia pidettiin näytteillä. Yksi objektivoinnin muoto on hyväntekeväisyys, jossa vammaisen alistetaan säälin ja toiminnan kohteeksi. (Mt., 223, ks. myös Barnes 1992, 7–8, Nelson 2003, 176–177.)

4.1 Vammaiset lehtiteksteissä

Yhdysvalloissa nousi julkisuuteen 1980-luvulla kaksi tapausta, joista toisessa vammaisena syntyneen pikkuvauvan vanhemmat kieltäytyivät leikkauksesta. Toisessa tapauksessa vammaisen nainen halusi kuolla. Douglas Biklenin tutkimuksen mukaan näissä tapauksissa lehdistön puhetavoissa korostuu vammaisuus kärsimyksenä, jolla perustellaan sekä vanhempien kantaa leikkauksesta kieltäytymisestä että naisen halua kuolla. Lisäksi yleistä on, että vammaiset esitetään parantumattomasti sairaina. Vanhempien ja naisen kantaa vastustavien puheenvuorossa korostuu ihmiselämän arvokkuus. Jutuissa jätetään kokonaan huomiotta vammaisten mahdollisuus itsenäiseen elämään, eikä kärsimyspuheelle etsitä vaihtoehtoja. (Douglas Biklen 1987 79–95.)

Samankaltaiseen lopputulokseen päätyy Marjaana Jauhiainen tutkittuaan brittiläisten *The Independent* ja *The Express* -lehtien vammaisia käsitelleitä juttuja. Lehtien vammaisrepresentaatiot voi sovittaa kahteen päätyyppiin: kärsijöihin ja selviytyjiin. Kärsijät esitetään avuttomina avuntarvitsijoina: sekä lääketieteellisen että poliittisen toiminnan kohteena. Selviytyjien tarinat kertovat vammasta selviytymisestä ja esimerkiksi uran luomisesta. (Jauhiainen 2000, 115.) Silti tavat puhua vammaisuudesta vaihtelevat ja ovat riippuvaisia siitä, kuka puhuu. Poliitiikan ja lääketieteen puhetavoissa vammaisuus samaistuu uhrin asemaan ja kärsimykseen. Sosiaalisista

ongelmista puhuttaessa uhrius kaksinkertaistuu: vammaiset ovat sekä diskriminaation että oman vammansa uhreja. Uutisteksteissä vammaiset esitetään yhtenä yksilöimättömänä joukkona. Sen sijaan henkilöjutuissa vamma on olennainen osa yksilön identiteettiä, ja siten välttämätön osa yksilöstä kerrottavaa tietoa. (Mt., 146.)

Myös *Helsingin Sanomien* tekstejä koskeva Elina Hietalan tutkimus osoittaa, että vammaisuus on tärkeämpää kuin persoonallisuus. Vammaisuuden tulkinnoista voi erottaa tyypillisiä tulkintarepertuaareja. Niistä tavallisimpia ovat kohtalo- ja poikkeavuusrepertuaarit. Kohtalorepertuaarissa vammaisuus on ongelma ja seurausta esimerkiksi epäonnesta. (Hietanen 1997, 57–59.) Poikkeavuusrepertuaarissa vammaisuus on sosiaalista ja määrittyy suhteessa toisiin. Toiseksi yleisimpiä repertuaareja ovat taakka-, tauti- ja vähemmistörepertuaarit. Taakkarepertuaarissa vamma on taakka sekä yksilölle että yhteiskunnalle, tautirepertuaarissa vammaisuus on lääketieteellisesti määrittynyt sairaus. Edellisten lisäksi vammaisuutta voidaan tulkita normalisaatiorepertuaarin (vammainen on samanlainen kuin muutkin) ja köyhyysrepertuaarin (vammainen ovat köyhiä) näkökulmista. Vähiten vammaisuutta tulkitaan voimavarana ja resurssina. (Mt., 60–69.) Vammaiset ovat julkisuudessa homogeeninen ryhmä, ja kaikkia repertuaareja yhdistää eron tekeminen normaaliin ja vammaisuuden ei-toivottava luonne (mt., 95)

Homogeenisuus ja stereotyyppit ovat näkyvissä kehitysvammaisuudesta kirjoitettaessa. Satu Sepän tutkimuksen mukaan kehitysvammaisuutta käsitellään lehdistössä useimmiten positiivinen ja reipas vammainen -stereotypian kautta. Sen takaa on kuitenkin löydettävissä ajatus siitä, että kehitysvammaisuus on ongelmallista. Lehtiteksteissä kehitysvammaisuuteen liittyy vaikeus puhua vammaisuudesta suoraan. Kehitysvammaisista puhutaan usein yleistäen, kehitysvammaisuus kytketään usein sairauteen ja kehitysvammaiset rinnastetaan lapsiin. (Seppä 1998, 40, 45–46.)

Eron ja erityisyyden korostaminen on keskeistä erityisesti silloin, kun puhutaan vammaisten tekemästä taiteesta. Eroa tehdään määrittelemällä, selittämällä ja symboliuniversumia puolustamalla. Symboliuniversumilla tarkoitetaan todellisuutta määritteleviä kielikuvia ja tulkintoja, joiden avulla järjestetään kokemuksen maailma mielekkääksi kokonaisuudeksi. (Liinamaa 1995, 18.) Määrittelyssä keskitytään eroon meidän ja muiden välillä. Tämän lisäksi vammaiset eritellään vamman laadun mukaan. Kun eroa tehdään selittämällä, vammaisuus keskitytään esittämään eristyneisyydeksi. Tällöin suhde vammaisten ja vammattomien välillä on huolenpidon ja ihmettelyn sävyttämää. Symboliuniversumia puolustetaan artikuloimalla ei-toivotut ominaisuudet kuten kaoottisuus, heikkous, subjektiivisuus ja autettavuus osaksi vammaisuutta. Arja

Liinamaa kiinnittää huomiota siihen, että avuntarpeessa oleminen on negatiivista riippuvuutta, eikä positiivista ”kaverin jelpmistä”. (Mt., 116–118.)

Negatiivinen taakka ja riippuvuus -ajattelu on näkyvissä äideille suunnatuissa aikakauslehdissäkin. Keskeisiä sikiön ja lapsen vammaisuutta käsitteleviä juttuaiheita ovat sikiötutkimukset ja vammaisten lasten vaikutus perheeseen (Ojala 2000, 100). Lääketieteen näkökulmasta sikiön vammaisuus on riski, ja sikiöseulontoja perustellaan vanhempien halulla saada terve lapsi. Sikiön keskenmeno esitetään luonnollisena, eikä abortointia kyseenalaisteta (mt., 75–77). Vanhempien näkökulmasta vammaisen lapsi on taakka, mutta toisaalta hänen syntymällään selitetään olevan perheelle erityinen tarkoitus (mt., 83). Teksteissä on havaittavissa selvä kaksijakoisuus – yhtäältä vammaisten lasten perheet esitetään poikkeaviksi ja toisaalta aivan tavallisiksi perheiksi. Poikkeavuutta vähennetään normaaliutta korostamalla. Poikkeavuutta puolestaan lisätään kuvaamalla ongelmia lapsen vammaisuuden aiheuttamiksi (mt., 92). Marjut Ojalan tutkimustulos sikiöseulontojen puhetavoista käy yksiin omien alustavien havaintojeni kanssa. Esimerkiksi aineistoni juttu sa *Rna tuo terveiset sikiöltä* (*Helsingin Sanomat* 4.4.2003) ei puhuta siitä, että seulontojen osoittaessa lapsen olevan vammaisen vanhemmat joutuvat pohtimaan raskaudenkeskeytystä. Sikiöseulontojen käsittely tällä tavoin näyttää ongelmattomalta ja objektiiviselta.

Omaa tutkimustani lähimpänä on Elina Perttulan tutkimus sanomalehdissä rakennetuista vammaiskuvista ja niiden vaikuttavuudesta stereotyyppisiin mielikuviin. Tutkimuksessaan Perttula löytää kolme tapaa kategorisoida vammaisuutta. Ensimmäinen ja suurin on asiakkuuden ja moniongelmaisuuden kategoria, jolloin vammaiset kategorisoituvat ensisijaisesti erilaisten sosiaalipalvelujen asiakkaiksi ja käyttäjiksi. Asiakkuuden kategoriassa korostuvat avuntarve ja asiantuntijakeskeisyys. Samalla vammaisen identifioituu passiiviseksi hoidon kohteeksi ja avuntarvitsijaksi. (Perttula 2002, 44–47.) Tämä kategoria rakentaa vammaisuudesta Toiseutta ja piirtää selvän rajan vammaisten ja muiden välille. Toinen kategoria on vammaisuus erilaisissa ympäristöissä, kuten toiminnallisessa ja kulttuurisessa, sosiaalisessa ja fyysisessä ympäristössä. Fyysisessä ympäristössä keskeinen tekijä on esteellisyys, jolloin vammaiset ovat asiantuntijoita ja vaikuttajia. Sosiaalinen ympäristö suhtautuu vammaisuuteen enimmäkseen tyyliin ja kielteisesti. Kulttuurisessa ja toiminnallisessa ympäristössä vammaisuus näyttäytyy sen sijaan voimavarana. (Mt., 60–70.) Tilanteen vangit kategoriassa rikosuutisten vammaiset ovat puolustuskyvyttömiä, ja urheilusivujen vammaisurheilijat puolestaan reippaita ja iloisia. Yhdistävä tekijä on vammaisuuden juttuun tuoma lisäarvo. (Mt., 71–73.) Henkilökuvissa rakentuva vammaiskuva poikkeaa muiden

juttujen vammaiskuvasta, sillä henkilökuvissa esille pääsivät muutkin ominaisuudet kuin vammaisuus. Vammainen identifioitui myös taiteilijaksi, työntekijäksi ja vaikuttajaksi. (Mt., 76–77.)

Perttulan tutkimustulokset sopivat omaan aineistooni, sillä samankaltaisia huomioita tein jo aineistoani kerätessäni. Perttulan aineistossa on mukana sellaisia juttuja, jotka omassa luokittelussa kuuluisivat sivuaiheisiin. Tutkimuksen tulokset eivät ole kovin yllättäviä. Vammaiset käyttävät paljon sosiaali- ja terveyspalveluja – siksi on ilmeistä, että vammaisuus näyttäytyy asiakkuutena. Avuntarpeessa oleminen on tyypillistä omassa aineistossani. Haluan kuitenkin upota omassa aineistossani vielä syvemmälle, sillä asiakkuus ja toiminnan kohteena oleminen ovat kovin tavanomainen ja ilmeinen tapa selittää vammaisuuden esityksiä sanomalehdessä.

4.2 Vammaisuuden stereotypiat

Stereotypialla tarkoitetaan yksinkertaistettua, pelkistettyä ja liioiteltua kuvaa henkilöstä tai ilmiöstä. Siinä tartutaan yksinkertaisiin, elinvoimaisiin, helposti ymmärrettäviin ja tunnettuihin luonnehdintoihin. Stereotyypittelyssä käytetään hyväksi kahtia jakamisen strategiaa, jossa normaali erotetaan epänormaalista ja hyväksyttävä epämiellyttävästä. Stereotyypittely on osa sosiaalisen ja symbolisen järjestyksen ylläpitoa. (Hall 1999, 190–191.)

Vammaisuuden stereotypioista on olemassa lukuisia tutkimuksia: Kirjallisuuden vammaisstereotypioita on tutkinut Leonard Kriegel (1987), elokuvien ja television Paul K. Longmore (1987) ja median muun muassa Jack A. Nelson (2003) ja Colin Barnes (1992). Lisäksi Lee Wilkins (2003) on käsitellyt sokeiden stereotypioita mediassa ja Deborah Kent (1987) vammaisen naisen kuvausta fiktiossa ja draamassa. Barnes (1992) toteaa, että tietyt vammaisuuden stereotypit ovat samankaltaisina näkyvissä kaikilla kulttuurin alueilla. Vammaisuuden stereotypiat perustuvat taikauskoon, myytteihin ja uskomuksiin. Nämä stereotypit medikalisoivat, suosivat, kriminalisoivat ja epäinhimillistävät vammaisia. Ne ovat omiaan luomaan asenteita, jotka syrjäyttävät vammaiset valtaväestön yhteiskunnasta. (Mt., 5,13).

Barnesin mukaan:

- Vammaiset esitetään hyväntekeväisyyden kohteina, ja vammaisuus rinnastuu kärsimykseen.

- Vammaiset ovat usein väkivallan ja rikosten kohde, mikä tuottaa ajatuksen täydellisestä avuttomuudesta ja avun tarpeesta.
- Vammaiset ovat pahoja pirulaisia (sinister and evil). Erityisesti lehtiteksteissä älyllinen vamma yhdistyy rikollisuuteen.
- Vammaisuus on kiinnostava kuriositeetti. Siksi vammaiset ovat esimerkiksi tv-sarjojen rooleissa luomassa muun muassa uhan, menetyksen tai salaperäisyyden ilmapiiriä.
- Vammaisuuteen liitetään yliluonnollisia kykyjä tai teemana ovat vammaisen ponnistelut kohti normaalia.
- Vammaisuus esitetään koomisena ja naurettavana. Tyypillistä on myös väittää, että vammaiset voisivat voittaa vammaisuutensa, kunhan lakkaavat säälimästä itseään. Vammaisen on siten itse itsensä pahin vihollinen.
- Vammaisen henkilö on taakka, joka tarvitsee muiden apua ja hoivaa.
- Vammaisen on seksuaalisesti epänormaali: joko seksuaalisesti kyvytön tai yliseksuaalinen.
- Vammaiset esitetään harvoin tavallisina, työssäkäyvinä ja yhteiskuntaan osallistuvina jäseninä. Sen sijaan heidät esitetään alempiarvoisina henkilöinä, jotka on syytä eristää muusta yhteiskunnasta. (Mt., 8–19)

Kaikkien edellä selostamieni tutkimusten tuloksia yhdistää eron tekemisen keskeisyys. Tällainen eron tekeminen on näkyvissä myös omassa aineistossani. Vammaisuudesta kirjoitettaessa tyypillistä on vammaisuuden homogenisoiminen, tulkitseminen kärsimyksenä tai epäonnena ja vammaisten asettaminen hoivan ja huolenpidon kohteeksi. Voidaankin ajatella, että aineistossani esiin tulevat fyysisen ulottuvuuden ja esimerkiksi hoivan kohteena olemisen kytkökset ovat yhteneväisiä aiempien tuloksien kanssa. Siksi haluan jatkaa eron tekemisen ja stereotyyppien problematiikasta eteenpäin. On syytä pohtia, millaisia kytköksiä tehdään sen jälkeen, kun vammaisuus on ensiksi kytketty biologiaan ja nimetty poikkeavuudeksi. Mitä tästä kaikesta sitten seuraa ja millaisia yhteiskunnan rakenteita näillä kytköksillä tuotetaan ja ylläpidetään?

5 TOOREETTINEN TAUSTA

Tutkimukseni teoreettisena taustana on Stuart Hallin artikulaatioteoria, eli ajatus asioiden yhteen niveltämisestä ja kytkentöjen tuottamista vaikutuksista. Tämän lisäksi keskeisiä käsitteitä ovat diskurssi ja konteksti. Hallin mukaan diskurssi voidaan mieltää artikulaatioiden tuottamaksi ja diskurssin yhtenäisyys on seurausta sen alkeisosien artikulaatiosta. (Hall 1992, 368.) Diskurssiin liittyy läheisesti vallan käsite eli kysymys siitä, kenellä on määrittelyvalta missäkin tilanteessa ja millaisia valta-asemia diskurssit tuottavat. Diskurssia ei kuitenkaan pidä mieltää yläkäsitteeksi artikulaatiolle, sillä myös diskurssit voivat artikuloitua ja ne voidaan artikuloida.

Hyödynnän diskurssin käsitettä silloin, kun analysoin, mihin eri asioihin vammaisuus teksteissä artikuloituu. Eri kytkennät tuottavat erilaisia diskursseja. Esimerkiksi fyysisen toimintakyvyttömyyden kytkeminen avuntarpeeseen on tyypillistä hoivadiskurssille, ajatukselle vammaisesta hoidon kohteena ja objektina.

Artikulaatioteoriaan liittyy vielä kontekstin käsite. Sillä tarkoitetaan niitä vaikutuksia, joita artikulaatio-osien yhteen liittäminen tuottaa. Konteksti on siten analyysin lopputulos, sillä ensin tarkastelen artikulaatioiden yhteenliittymiä ja niiden tuottamia diskursseja. Viimeisessä vaiheessa tarkastelen kontekstia, eli kytkentöjen tuottamia merkityksiä ja vaikutuksia. Kun esimerkiksi edellä esittelemäni hoivadiskurssi kytketään edelleen vaikkapa vapaaehtoistyön motiiveihin, voidaan tuottaa moraalinen konteksti, jossa kerrotaan millainen on hyvä ihminen tai vaihtoehtoisesti hyvinvointivaltiokonteksti, jossa arvioidaan hyvinvointivaltion toimintaa ja yhteiskuntaa.

Kontekstin osalta hyödynnän Lawrence Grossbergin ajatuksia ja diskurssin käsitettä avaan paitsi Hallin myös Michel Foucault'n teorian avulla. Teorioissa Hallin diskurssin ja Grossbergin kontekstin käsitteet tulevat hyvin lähelle toisiaan. Kummassakin puhutaan ideologiasta, vaikutuksista ja merkitysten tuottamisesta. Tutkimuksessani en pohdi teoreettisella tasolla näiden käsitteiden leikkauskohtia, mahdollisia yhteneväisyyksiä tai eroja, sillä kysymyksen selvittely olisi kokonaan oman teoreettisen tutkimuksen aihe.

5.1 Artikulaatio

Tutkimuksen keskeinen käsite on artikulaatio, joka merkitsee sekä niveltämistä että selvästi ja täsmällisesti ääntämistä. Englannin kielen termille articulate on olemassa vielä kolmaskin, abstrakti, merkitys: adjektiivina sana tarkoittaa itsensä selvästi ilmaisemaan kykenevää. Tällöin voidaan puhua tietyn asian kääntämisestä tietyn diskurssin kielelle. (Karvonen 1993, 19.)

Stuart Hallin mukaan termillä on englannin kielessä kaksoismerkitys. Yhtäältä se tarkoittaa puhua ja lausua julki jotakin, ja toisaalta puhutaan artikuloidusta kuorma-autosta, jonka etu- ja takaosa voidaan niveltää yhteen, mutta nivellys on tarvittaessa murrettavissa ja irrotettavissa. Tähän kaksoismerkitykseen sisältyy artikulaatioteorian keskeinen ajatus, sillä artikulaatio on:

yhteennivellys, joka tiettyjen ehtojen vallitessa voi tehdä kahdesta eri alkeisosasta ykseyden. Tämä kytkelmä ei ole kaiken aikaa välttämätön, determinoitu, ehdoton eikä olennainen. Onkin kysyttävä missä oloissa liitos voidaan tehdä tai pakottaa voimaan. (Hall 1992, 368.)

Hallin käyttämässä muodossa artikulaatioteorian on kehittänyt Ernesto Laclau. Artikulaatioteoria kehitettiin vastaukseksi marxilaisen ideologiateorian reduktionismille, ajatukselle siitä, että kaikki yhteiskunnan ilmiöt voitaisiin ymmärtää talouden tuottamiksi. Hallin mukaan Laclau pääväitteensä on, että ideologisten alkeisosien konnotaatiot on mielletävä ennalta arvaamattomiksi ja ei-välttämättömiksi. Tämä ei kuitenkaan tarkoita asioiden irrallaan olemista. Hall selventää ajatusta esimerkillä siitä, miten uskonto ankkuroituu moniin eri voimiin. Uskonnon poliittinen ja ideologinen asema määrittyy sen mukaan, mihin muihin asioihin se on ankkuroitu. Tällaisten pitkään vallalla olevien artikulaatioiden murtaminen on vaikeaa ja edellyttää asioiden artikuloimista uudelleen. Uudelleen artikulaatio puolestaan edellyttää ideologisen maaston ja olosuhteiden tuntemista, sillä muutos edellyttää, että ”on ylitettävä kaikki ne uraumat, joka ovat sen [uskonnon] jo artikuloineet”. (Hall 1992, 369–370.) Siten esimerkiksi Suomessa luterilaisen kirkon asema valtionkirkkona ja uskonnonopetus koulussa vahvistavat uskonnon merkitystä suomalaisessa yhteiskunnassa. Voidaan siis ajatella, että uskonnonopetus koulussa on ideologista opetusta, joka edelleen ylläpitää kirkon ja uskonnon vahvaa kytköstä suomalaiseen yhteiskuntaan.

Omassa tutkimuksessani tähän ajatukseen on rinnastettavissa esimerkiksi vammaisuuden kytkeminen kehoon, sen toimintakykyyn ja lääketieteellisiin määrittelyihin. Tämä kytkelmä on niin

itsestään selvä, että siihen harvemmin lisätään perusteluja, vaan asia otetaan ikään kuin olemassa olevana, luonnollisena ja totena. Kuitenkin lääketiede ja sairauksien määrittely on kulttuurisidonnaista ja ajan saatossa muuttuvaa. Diagnosoitujen sairauksien määrä on moninkertaistunut parissa sadassa vuodessa ja nykyisessä ICD-10 tautiluokittelussa on kymmeniä tuhansia diagnooseja. Viime aikoina onkin käyty keskustelua medikalisaatiosta, prosessista, jossa monia aiemmin normaaleja pidettyjä elämän ilmiöitä on alettu määritellä sairauksiksi. (Torkkola 2002, 76–79.)

Ei-välttämättömyyteen liittyy artikulaatioteorian ajatus kulttuurin prosessiluonteesta. Koska teorian mukaan yksittäisillä alkioilla ei ole poliittisia tai ideologisia konnotaatioita, kyse on kulttuurikäytäntöjen alkeisosien uudelleen järjestämisestä. Siten poliittiset ja ideologiset konnotaatiot ovat kytkentöjen seurausta. Hall väittää, että ei voida sanoa erilaisten taloudellisten olojen rakentavan yhteiskunnallisia yhtenäisiä voimia, joista sitten syntyisi yhtenäinen ideologia. Tapahtumat kulkevat päinvastaiseen suuntaan, jolloin yhteiskuntaryhmät astuvat esiin ja rakentavat jonkin aikaa kestävän poliittisen voiman. Tapahtumakulun käynnistää artikulaatio, joka kytkee yhteen nämä voimat ja sitä ilmentävän ideologian. Ideologian ja yhteiskunnallisen voiman välinen yhteys on siten artikulaatioiden tuottama. (Hall 1992, 371–372.)

Lawrence Grossbergin kaksoisartikulaatioteoria selkeyttää Hallin ajatusta joidenkin kytkentöjen läpitunkevuudesta ja kytkentöjen murtamisen vaikeudesta. Itsestään selvyyksiä ja luonnolliselta näyttäviä asioita on vaikea mieltää tuotetuiksi. Grossberg nimittäin esittää ideologian syntyvän kaksoisartikulaation tuloksena. Kun diskurssi ymmärretään ideologiaksi, kyse on sisäisestä artikulaatiosta. Mikä merkitys kulloinkin tuotetaan, riippuu diskurssien liittymisestä laajempiin intertekstuaalisiin suhteisiin. Tässä on kyse vallasta, sillä tekstin tulkintaan liittyvä kamppailu liittyy tekstin kilpaileviin artikulaatioihin. Siten kamppailuja käydään tekstien diskurssien ylläpitämisestä, muuttamisesta ja tuottamisesta. Samalla tuotetaan mahdollisia subjektiasemia. Tämä ei kuitenkaan vielä riitä, sillä artikulaatio pitää vielä liittää yhteiskunnallisiin käytäntöihin, suhteisiin ja ehtoihin. Kytkenät täytyy tehdä itsestään selviksi, todellisiksi ja luonnollisiksi. Vain siten, kaksoisartikulaation kautta, voi ideologisista artikulaatioista tulla arkijärkeä. (Grossberg, 1995, 214–214.) Niinpä esimerkiksi vammaismääritelmät tulevat todeksi vaikkapa kauppojen parkkipaikkojen invapaikoilla. Pysäköiminen edellyttää vammaisen pysäköintilupaa, jonka saa poliisilaitokselta. Lupaa varten tarvitaan lääkärinlausunto ”vian tai vamman laadusta ja vaikeusasteesta”. (Invalidiliitto 2004, 28.) Siten vammaisuus määrittyy lääketieteellisen haitan perusteella ja määrittelijänä toimii lääkäri.

Tämä ajatus sijoittuu omassa tutkimuksessani analyysin loppuvaiheeseen, kun pohdin ja kartoitan erilaisten kytkentöjen seurauksia. Niiden pohtiminen saa toisenlaisen sävyn, jos analyysissä huomioidaan Hallin väittämä siitä, että ”populaarin ideologian voima riippuu niistä yhteiskuntaryhmistä, joihin se voidaan artikuloida ja jotka se voi artikuloida” (mt., 372). Kun mukaan liitetään ajatus siitä, etteivät yhteiskunnalliset rakenteet ole annettuja vaan tuotettuja, kytkennät merkityksellistyvät toisella tavalla. Ei voi pysähtyä tarkastelemaan pelkästään yksittäisiä kytkentöjä tai puhetapoja, vaan analyysia on jatkettava pohtimalla, millaisia ideologioita ja rakenteita lehtitekstien tulkinnat tukevat ja tuottavat. Siten teksteillä tuotetaan arkijärkistä vammaisuutta, vammaisdiskursseja ja myös suurempia rakenteita, joissa vammaisuus esiintyy yhtenä lenkinä. Samalla vammaisuus artikuloituu uudelleen liittymiksi, jolla on omanlaisensa merkitykset ja seuraukset. Tähän ajatukseen palaan konteksti-käsitteen yhteydessä kappaleessa 5.3.

5.2 Diskurssit ja valta

Stuart Hall on todennut, että:

Diskurssin ns. yhtenäisyys on tosiasiaassa erillisten alkeisosien artikulaatio – osien, jotka voidaan niveltää yhteen uudelleen eri tavoin, koska niiden välillä ei vallitse välttämätöntä yhteenkuuluvuutta. Se ykseys, jolla on merkitystä, on kytkelmä po. artikuloidun diskurssin ja niiden yhteiskunnallisten voimien välillä, joiden kanssa se voi tiettyjen historiallisten ehtojen vallitessa liittyä yhteen. Tämäkään kytkelmä ei ole välttämätön. (Hall 1992, 368.)

Diskurssin yhteydessä näkyy ajatus ideologian ja konnotaatioiden välisestä suhteesta, eli siitä miten Hall näkee artikulaation käynnistävän tapahtumaketjun. Ajatus diskurssien liittymisestä yhteiskunnallisiin voimiin on samankaltainen kuin aiemmin esittelemäni Grossbergin kaksoisartikulaation käsite. Huolimatta siitä, että Hall ja Grossberg käyttävät osin eri käsitteitä, kyse on siitä, että muodostuakseen ideologiaksi diskurssin täytyy tulla todeksi, liittyä yhteiskunnan suhteisiin ja voimiin, siis artikuloitua edelleen. Diskurssit ja artikulaatiot jäävät vaille merkitystä, jos ne jäävät irralleen laajemmista suhteista.

Myöhemmin Hall (1999) on määritellyt diskurssin ryhmäksi lausumia, jotka representoivat jotakin tietoa. Diskurssi mahdollistaa aiheen näkemisen tietyllä tavalla ja samalla se rajoittaa muita tapoja, joilla aihe voitaisiin esittää. (Mt., 98.) Tässä kohtaa on kuitenkin muistettava, mitä aiemmin on

puhuttu kulttuurin prosessiluonteesta. Diskurssit eivät ole muuttumattomia tai vaihtoehdottomia. Diskurssissa on kyse tiedon tuottamisesta kielen välityksellä. Samalla diskurssi itse on tiettyjen käytäntöjen tuottama. Kyse on siten merkityksen tuottamisen käytännöstä. Koska kaikki sosiaaliset käytännöt välittävät merkityksiä, kaikilla sosiaalisilla käytännöillä on diskursiivinen ulottuvuus. (Mt., 98–99.)

Tutkimuksessani hyödynnän kumpaakin Hallin ajatusta. Keskeistä on ajatus siitä, että diskurssit, ovat artikulaatioiden tuotosta ja aineistoni juttujen vammaisuuden artikulaatioilla tuotetaan lausumia vammaisuudesta. Tutkimuksessani käytän siis diskurssin käsitettä ilmaisemaan artikulaatio-osien yhteenliittymiä. Samassakin jutussa voi olla useita erilaisia diskursseja, toisaalta vammaisuus voi olla sekä toimintakyvytön että valtaistuva, yhtä aikaa sekä hoivan kohde että kohti normaalia pyrkivä selviytyjä. Diskurssit limittyvät toisiinsa ja menevät päällekkäin. Samalla ne artikuloituvat yhä uudelleen osaksi laajempia kokonaisuuksia ja tuottavat merkityksiä, jolloin voidaan ajatella astuttavan kaksoisartikulaation ja kontekstin idean alueelle.

Diskurssi liittyy läheisesti ajatukseen vallankäytöstä, eli kysymykseen siitä kuka määrittelee ketä, mistä näkökulmasta ja millä oikeudella. Niinpä esimerkiksi vammaisuuden hoiva- ja uhridiskursseja tuottavat artikulaatiot kytkevät mukaan ajatuksen vammaisesta avuttomana ja vallattomana kohteena. Nämä artikulaatiot kytkeytyvät edelleen ja tuottavat käsityksiä yksilöstä yhteiskunnan jäsenenä, yhteiskunnan järjestyksestä ja valtasuhteista. Hallin sanoin, diskurssit eivät ole viattomia. Diskurssit toimivat suhteessa valtaan; ne ovat osa vallan levittämistä. (Mt., 102.)

Hall huomauttaa, että diskurssien suhteen kyse on konsensuksen heijastamisesta ja suostumisen tuottamisesta. Aiemmin toisiinsa liitettyjä ja kiinteäksi muuttuneita artikulaatioita uusinnetaan jatkuvasti toisissa diskursseissa. Tässä vallalla on keskeinen merkitys, sillä diskursseista kamppailtaessa on kysymys siitä, kenellä on mahdollisuus käyttää kieltä ja diskurssia välineenä niin, että sen avulla on mahdollisuus saavuttaa ja laajentaa hallintaansa yhteiskunnassa. Hallin syyttävä sormi osoittaa viestimiin, sillä viestinten puolueettomuus on hänen mukaansa näennäistä. Jos viestimissä omaksuttaisiin systemaattisesti jonkin puolueen tai taloudellisen tahon näkökulma, niitä pidettäisiin puolueellisina. Kun jokin näkökulma on saavuttanut ”laillisen ylivallan”, erityinen etu esitetään yleisenä etuna. Tästä seuraa, että ”yleistyessään ’erityinen etu’ esitetään yleisenä etuna ja yleinen etu ’hallitsevana’”. (Hall 1992, 186–190.)

Koska tarkastelen diskurssien ja vallan suhdetta Michel Foucault’n teorian avulla on syytä tarkastella hieman myös Foucault’n ajatuksia diskurssista, senkin uhalla, että ne ovat osin

päällekkäisiä edellä esittelemäni Hallin ajatusten kanssa. Foucault'n mukaan diskursseissa on aina jälkiä varhemmista diskursseista. Voidaan sanoa, että diskurssit kantavat mennyttä mukanaan. (Foucault 1972, 25.) Hän toteaa diskurssien olevan sääntöjen rajoittamia, kuten vaikkapa hulluus (madness) -diskurssi. Ei siis ole olemassa tietynlaista "hulluutta", vaan diskurssi pitää sisällään kaikki ne säännöt, jotka mahdollistavat objektin olemassaolon. Tämä erotetaan esimerkiksi lain, uskonnollisten moraalinormien, lääketieteellisten diagnoosien päivittäisissä käytännöissä. Hulluus manifestoituu taudinkuvauksissa ja sitä rajoitetaan lääketieteellisen hoivan, hoidon ja käytäntöjen koodeilla. (Mt., 33.) Kun diskursiiviset lausumat muodostavat sääntöjen alaisia systemaattisia järjestelmiä, voidaan puhua diskursiivisesta muodostelmasta. (Mt., 37–38.)

Diskurssit ja valta kietoutuvat toisiinsa totuuden "tuotannossa". Foucault'n mukaan valtaa harjoitetaan tuottaessa diskursseja, pyrittäessä vakiinnuttamaan jokin diskursiivinen muodostelma. Muodostelman vakiintuessa siitä tulee osa totuutta. Jokaisella yhteiskunnalla on jokin totuuteen liittyvä vallalla oleva järjestelmä, toisin sanoen ne diskurssit, jotka se hyväksyy ja mekanismit ja esimerkit, joiden avulla jokin tuomitaan oikeaksi ja toinen vääräksi. (Foucault 1980, 131.)

Foucault toteaa, että länsimaisessa yhteiskunnan totuustuotantoa luonnehtii viisi tärkeää ominaisuutta. Totuustuotanto on keskittynyt tieteellisiin diskursseihin ja instituutioihin. Se on osa yhteiskunnan poliittista ja taloudellista toimintaa, jolla asioita määritellään tietystä näkökulmasta. Se on sekä tiedon levittämisen että kulutuksen kohde. Totuus tuotetaan ja välitetään kontrolloidusti muutaman poliittisen ja taloudellisen koneiston välityksellä. Viimein, totuus on laajan poliittisen keskustelun ja sosiaalisten vastakkainasettelujen keskeinen kysymys. (Foucault 1980, 130–132.)

Tässä mielessä aineiston teksteistä esiin tulevat vammaisuuden puhetavat voidaan ymmärtää osaksi totuustuotantoa, niitä määrittelyjä ja sääntöjä, joiden puitteissa vammaisuudesta voidaan puhua. Artikulaatioiden ja puhetapojen jäljitys on siten niiden vallalla olevien julkilausumattomien sääntöjen kartoitusta, joiden avulla arkijärkinen vammaisuus tuotetaan.

5.3 Konteksti

Lawrence Grossberg määrittelee kontekstin käytäntöjen koonneelmaksi, jota voi kuvata rakenteistuneeksi kentäksi. Kukin käytäntö sijoittuu erityiselle paikalle suhdejoukossa, jolloin se on lähempänä joitakin käytäntöjä ja etäämpänä toisista. Nämä suhteet puolestaan määrittävät kontekstin vaikutuksia, jotka tulevat näkyviin eri paikoissa ja eri tavoin. (Grossberg 1995, 258.)

Artikulaatio viittaakin Grossbergin mukaan ”jatkuvaan käytäntöjen ja rakenteiden välisten suhteiden konstruktion”. Tämä käsittää yhteyksien tuotannon, jossa pyrkimyksenä on siirtää käytäntöjä yhteydestä toiseen. (Mt., 209.) Eräs artikulaatioteorian perusajatuksista on, että kytkennöillä on vaikutuksia. Ajatuksen selventämiseksi voidaan ajatella, että esimerkiksi vammaismääritelmässä vammaisuuden lähtökohdan artikuloiminen joko yhteiskuntaan tai yksilön ominaisuuksiin tuottaa erilaisen kontekstin ja erilaisen vaikutuksen. Yhteiskunnan rakenteisiin sijoitettu vammaisuuden käsitys tuottaa ajatuksen yhteiskunnan muuttamisen välttämättömyydestä, kun taas yksilöllisessä mallissa yksilön on pyrittävä kohti normaalia. Siten vaikutukset ja sen seuraukset ovat riippuvaisia artikulaatiokäytännöistä. Vaikutuksen käsitteen voikin ymmärtää kuvaavan käytäntöjen vaikutuksen piiriä ja ulottuvuuksia.

Koska artikulaatio merkitsee yhteyksien erottamista ja uudelleen kytkemistä eri käytännöissä, artikulaation muuttuessa myös konteksti on erilainen. Siten käytännöillä on vaikutuksia vain kontekstissa, sillä ”identiteetit ja suhteet ovat olemassa vain kontekstissa”. (Mt., 250–252.) On siis eri asia, artikuloituuko vammaisen aktiiviseksi sosiaalipalveluja käyttäväksi asiakkaaksi vai kytketäänkö hänet sosiaalipalveluja saavaksi passiiviseksi ja yhteiskunnan varoja kuluttavaksi eläviksi.

Niinpä konteksti on otettava mukaan analyysiin. Tämä ei tarkoita, että konteksti olisi analyysin lähtökohta, joka otettaisiin annettuna ja vain huomioitaisiin analyysin kulussa olemassa olevana osatekijänä – jonakin, joka vaikuttaa. Grossbergin mukaan konteksti voidaan saavuttaa vasta analyysin tuloksena. Tämä on kuitenkin ongelmallista, sillä analyysissä ei pitäisi tyytyä toteamaan, että tietty artikulaatio on tapahtunut. Tutkijan on kyettävä selvittämään artikulaation tapaa, asioiden yhteensopivuuden luonteen määrittämistä. Tapahtuman kytkösten analysoiminen edellyttää niiden suhteiden verkon rekonstruointia, johon ja joiden osana tapahtuma artikuloidaan, sekä erilaisten artikulaatiovaihtoehtojen mahdollisuuden huomioimista. Lisäksi Grossberg muistuttaa, että vaikka artikulaatio voidaan ymmärtää aktiiviseksi syy-seuraus-suhteeksi, tämä artikulaatioiden kontekstin

ja seurausten suhde on kaksisuuntainen. Siten vain syy ei vaikuta seuraukseen, vaan seurauksella on vaikutuksensa myös syyhyn ja kumpaankin määrittää joukko muita, mutkikkaita suhteita. (Mt., 1995, 251–253.)

On selvää, että tällaisen artikulaatioverkon suhteiden täydellinen rekonstruoiminen on mahdotonta. Grossbergin vertauskuvien ilmaistuna tutkija kokoaa palapeliä ”ilman, että tietäisi kuinka monta palaa tarvitaan, ovatko ne kaikki käsillä (ja tarvitaanko käsillä olevia paloja lainkaan)”. Tutkimusta tehdessä on pidettävä mielessä, että parhaimmillaankin analyysi on vain eräs esitys monien mahdollisten joukosta, sillä tutkija on osallinen kertomassaan tarinassa ja hänen tuottamansa tarina on eräs artikulaatio monista mahdollisista. (Mt., 260–265.) Esityksen todennäköisestä puutteellisuudesta huolimatta on mielekäästä tehdä näkyväksi edes osittain niitä artikulaatioverkostoja, joihin vammaisuus jutuissa kytketään. Jos muutos edellyttää maaston tuntemista, tutkimus on kartan piirtämistä suunnistajan avuksi.

6 ARTIKULAATIOKETJUJEN JÄLJITYS

Analyysia tehdessäni olen pitänyt mielessäni kaksi artikulaatioteorian tärkeintä lähtökohtaa. Ensinnäkin ajatuksen siitä, että kytkennät eivät ole välttämättömiä ja että jokin kytkös sulkee pois muita mahdollisia kytköksiä. Toiseksi olen painottanut sitä seikkaa, että ei ole olemassa yhtä ainoaa artikulaatiota, vaan vammaisuus kiinnittyy yhtäaikaaisesti moniin asioihin. Olen kuitenkin hakenut jutuista niissä vahvimmin esiin tulevia kytkentöjä. On huomattava, että tulkintani vammaisuuden kytköksistä on itsessään artikulaatio. Esimerkiksi analyysin esitysjärjestys on keino artikuloida tietyt tulkinnat etusijalle.

Artikulaatioita etsiessäni olen edennyt kokonaisuudesta pienempiin yksiköihin päin. Analyysissa siis jutun aihe on ensimmäinen artikulaatio. Tästä olen edennyt kappaleiden ja lauseiden analyysiin. Lopuksi olen analysoinut yksittäisiä sanavalintoja. Tulkitessani näitä kytkentöjä olen lähtenyt liikkeelle yksittäisestä artikulaatio-osasesta ja edennyt niiden tuottamiin puhetapoihin ja edelleen laajempiin kokonaisuuksiin. Näistä eritasoisista artikulaatio-osasista jokaisen voi ajatella olevan ketjun pää, josta on mahdollisuus seurata ketjua pidemmälle, aina yhteiskunnan instituutioihin asti. Samassa jutussa risteilee monia artikulaatioketjuja, joista kukin kuljettaa juttua omaan suuntaansa. Joitakin artikulaatiota vahvistetaan jutussa useiden samaan suuntaan johdattavien artikulaatioketjujen avulla.

Ajatuskulkuni selventämiseksi kuvaan analyysia yksittäisen juttuesimerkin avulla. Jutussa *Reumaneuvosto toivoo helposti avattavia pakkauksia (Helsingin Sanomat 8.4.2003)* aiheena on Pohjoismaiden reumaneuvoston kannanotto pakkausten suunnitteluun. Pakkausten sanotaan olevan hankalia vammaisille ja pitkäaikaissairaille, sillä esimerkiksi reumaa sairastavien käsien puristusvoima on heikentynyt. Jutun lopussa todetaan että Suomen reumaliiton toimitusjohtaja Kaarina Laine-Häikiö toimii reumaneuvoston puheenjohtajana seuraavat kaksi vuotta. Jutussa reumasairaat edustavat vammaisten joukkoa. Alun rinnastus kytkee heidät edustamaan myös vammaisia. Ryhmiä yhdistää yhteinen huoli vaikeasti avattavista pakkauksista, jotka tuottavat toimintakyvyttömyyttä sekä pitkäaikaissairaille että vammaisille. Rinnastus on eron tekemistä, sillä vaikka huolet ja vammaisuuden kokemus ovat yhteisiä, pitkäaikaissairas on eri asia kuin vammainen.

Jutun aihe kuljettaa kytköksiä moneen suuntaan. Pohjoismaainen reumaneuvosto on kansallisten reumajärjestöjen vuonna 1989 perustettu yhteistyöelin. Neuvosto kytkee jutun reumaa sairastavien

etujärjestöihin ja niiden toimintaan. Tämä kytkös vie siten juttua pitkäaikaissairaiden oikeuksien ja etuuksien puolustamiseen. Samaan suuntaan juttua artikuloi pakkausten avaamisen helpottaminen. Toisin ilmaistuna kyse on yhteiskunnan sopeuttamisesta sellaiseksi, että mahdollisimman moni kykenee selviämään itsenäisesti. Ajatus on tuttu vammaisuuden sosiaalisesta mallista. Vammaisuuden kokemus kasvaa, jos ei kykene itse avaamaan erilaisia pakkauksia. Kytös on odotettavissa oleva ja ilmeinen, sillä jutun lähteenä on vammaisten etujärjestö. Pakkausten avaamisen helpottaminen esitetään toiveena, eikä esimerkiksi vaatimuksena. Toivominen viestittää pyynnöstä, jonka toteutuminen on muiden kuin pyytäjän varassa. Lisäpainoa toiveeseen tuodaan kertomalla, että kyse on perustarpeista.

Reumasairaille on vaikeuksia avata tavanomaisia kotitalouksien pakkauksia.

Edes lääkepakkauksia ei ole suunniteltu sellaisiksi, että lääkkeitä tarvitsevat saisivat niitä itse auki, neuvosto huomauttaa.

Vaikeasti avattavia ovat esimerkiksi kahvipaketit, katkaisuviivalliset muovipaketit ja pesuaineiden turvakorkit. (Mt.)

Ruoka, lääkkeet ja pesuaineet ovat välttämättömiä. Tämä artikulaatio tuo mukanaan ajatuksen, että jokaisella lieene oikeus ruokaan, hygieniaan ja lääkkeisiin. Tavanomaiset pakkaukset viestittävät sellaisista asioista, joiden tarpeellisuudesta voidaan olla yhtä mieltä. Toisaalta esimerkiksi olisi voitu ottaa hajuvesipullon usein hankalanmuotoinen ja pieni korkki, cd-levyn mahdoton muovikalvo, tasasivuisen, reunattoman videokotelon puristusta ja sorminäppäryyttä vaativa avaus tai vaikkapa viinipullon avaaminen, johon tarvitaan korkkiruuvia, veto- ja puristusvoimaa. Oman kokemukseni perusteella voin sanoa, että nämäkin voivat olla yhdessä kipeiden sorminivelien kanssa mahdoton yhtälö. Toki ilman videoita, viiniä, musiikkia ja hajuvettä tulee toimeen. Jutussa painotetaan lisäksi, että ainakin lääkepakkaukset pitäisi kyetä avaamaan. Sairaalle pitäisi siis ainakin kyetä ottamaan lääkkeitä ja hoitamaan sairauttaan tällä tavoin. Tämän välttämättömyyttä korostetaan tehostesanaalla *edes* ja omatoimisuutta sanalla *itse*. Itsenäisyyden korostaminen linkittää jutun avuntarpeeseen. Jos itse ei saa pakkauksia auki, on saatava apua jostakin, vaikkapa kunnallisesta kotiavusta.

Edellä kuvatun lisäksi jutussa on vankka kehon toimintakyvyttömyyden ulottuvuus. Reumasairaus artikuloituu jutussa kivuksi, heikentyneeksi puristusvoimaksi ja alentuneeksi toimintakyvyksi. Lisäksi reumaa sairastavien ”käsillä on vaikea tarttua, kiertää tai nostaa”. Reumasairaus artikuloituu

siten ensisijaisesti fyysiseksi toimintakyvyttömyydeksi. Jutun artikulaatiot yhdenmukaistavat kaikki reumasairaat samaan kipeänivelisten joukkoon.

Yksittäisen linkin luo puheenjohtajan valitseminen, se kuljettaa jutun järjestötoiminnan konventioihin. Toisaalta järjestöulottuvuutta ei voi kokonaan ohittaa, sillä järjestö on jäsenistönsä edustaja. Tämä kytkentä tuo mukanaan joukkovoiman. Kannanotto edustaa järjestön kautta jäsenistönsä mielipidettä. Tämä artikulaatio lisänee kannanoton merkittävyyttä, sillä Reumaliittoon kuuluu monia tuhansia ihmisiä. Esimerkijuttuni artikulaatiot tiivistyvät yhteiskunnan käytäntöjen (pakkausten huono suunnittelu) aiheuttamaan toimintakyvyttömyyteen ja toiveeseen yhteiskunnan sopeuttamisesta, tosin sanoen vammaisten valtaistumisesta. Lopulta kyse on yhtäläisistä perusoikeuksista. Jutussa on siten kaksi päällekkäistä puhetapaa, toimintakyvyttömyys- ja valtaistumiskurssit. Lopulta ketjun voidaan ajatella johtavan ajatukseen hyvästä, tasa-arvoisesta ja monelle sopivasta yhteiskunnasta.

Analyysini on edennyt siten, että edellä kuvatusen kaltaisen artikulaatio-osiin pilkkomisen olen tehnyt joka jutulle erikseen. Käytännössä olen piirtänyt ensin miellekartan, jossa olen hahmotellut eri artikulaatio-osia ja niiden välisiä suhteita. Karttaan olen kirjannut alustavia tulkintaa siitä, mihin kyseinen artikulaatioketju johtaa. Kartta on tukenut omaa työskentelyäni siten, että sen avulla olen hahmottanut jutun eri osia. Kartan piirtämistä voinee verrata haastattelunauhan purkuun: sen avulla minun on ollut mahdollista hahmottaa juttua yhtäaikaaisesti sekä osina että kokonaisuutena. Tämän jälkeen olen kirjoittanut jutusta analyysin, jossa olen tulkinnut eri artikulaatioiden juttuun mukanaan tuomia ulottuvuuksia syvemmin. On selvää, ettei kaikki karttaan piirtämäni ole päätynyt analyysiin, vaan kartta on toiminut purkamistyökaluna ja varsinaisen analyysin olen tehnyt kirjallisesti. Sekä kartta että kirjallinen tulkinta ovat olleet jutun artikulaatioverkoston hahmottamista ja rekonstruktiointia.

Tässä vaiheessa samaa aihetta käsittelevien juttujen analyysissä laadullisesta tutkimuksesta tuttu aineiston kylläntyminen alkoi tulla nopeasti esiin. Vammaisuuden kytkennät ovat läpi aineiston hämmästyttävän samankaltaisia ja jotkin vahvemmat kytkennät tunkevat läpi koko aineiston. Esimerkiksi rikosuutisten kytkennät toistavat samaa puolustuskyvyttömän uhrin ja moraalisten kytkentöjen kaavaa. Uhrikytkentä toistuu myös sota-, onnettomuus- ja hoivajutuissa. Moraalinen ulottuvuus on puolestaan läsnä myös hyväntekeväisyysjutuissa.

Ympäristöjutuissa vahvimaksi kytkökseksi nousee vammaisten valtaistuminen ja oikeus esteettömään ympäristöön. Aiheista riippumaton yhteinen artikulaatio on toimintakyvyttömyyden

kuvaus; useimmissa jutuissa keskeistä oli kuvata sitä, mihin kaikkeen vammainen ei kykene tai millä tavoin toimintakyky on alentunut. Tämä vaikeuttaa analyysiä, sillä tällöin on vaarana, että jutuissa toistuvat vahvat kytkennät jyräävät alleen ohuimmat artikulaatioiden ketjut. Nämä muita heikommat ja satunnaisten kytkennät saattavat kuitenkin olla merkityksellisiä ja liittävät mukaan uusia kytkentöjä. Analyysiesimerkissäni esimerkiksi järjestön kytkeminen mukaan juttuun on yksittäinen kytkentä, mutta sen mukanaan tuoma instituutio, potilasjärjestöt ja niiden joukkovoima painottaa viestin merkittävyyttä. Yksittäinen artikulaatio saattaa edustaa murtuman paikkaa, ajatusta toisenlaisen kytkennän mahdollisuudesta.

Erillisten juttuanalyyysien jälkeen olen koonnut aineistolle keskeisiä ja voimakkaasti esiin nousseita kytköksiä yhteen. Olen hahmotellut jutuille yhteisiä ja keskeisiä vammaisuuden artikulaatioita ja pohtinut niitä diskursseja, mikä juttujen kytkennöistä rakentuu. On huomattava, että yksittäinen juttu sisältää lukuisia kytkentöjä, kuten kappaleen esimerkkianalyyksikin osoittaa. Muita vahvempien artikulaatioiden olen ajatellut edustavan jutun keskeistä vammaisuuden artikulaatiota.

Analyysivaiheessa esiin tulleen fyysisen olemuksen ja toimintakyvyttömyyden kytköksen olen ajatellut edustavan ketjun alkupäätä, sitä lähtökohtaa, johon muut kytkökset kiinnitetään. Kyse on oikeastaan vammaisuuden määrittämisestä joksikin, jotta lukija tietää, mistä on kyse. Tällainen määrittely on ongelmallista, jos se keskittyy pelkästään yksilön fysiikkaan.

Olen jakanut esityksessäni vammaisuutta kuvaavat kytkökset kahteen osaan. Ensin tarkastelen fyysisiä kytköksiä eli toimintakyvyttömyyden kuvauksia ja pohdin ruumiillisuuden merkitystä. Toisessa vaiheessa tarkastelen fyysiseen olemukseen liitettyjä jatkokytkentöjä ja niiden tuottamia diskursseja. Analyysin viimeisessä vaiheessa pohdin sitä, mitä nämä toisen vaiheen kytkökset tuottavat ja merkitsevät. Millainen on konteksti ja millaisia ovat ne vaikutukset, joita artikulaatiot tekstissä tuottavat?

7 VAMMAISUUDEN FYYSINEN ULOTTUVUUS

Puolessa aineiston jutuista on jonkinasteinen toimintakyvyn kuvaus. Fyysisen olemuksen ja toimintakyvyttömyyden artikulaatiot muodostavat aineiston suurimman yhtenäisen diskurssin. Se linkittyy muihin kytkentöihin siten, että kuvaamalla toimintakykyä ja fyysistä olemusta syntyy otollinen pohja jatkoartikulaatioille. Kyse on eron tekemisestä, kohteen määrittämisestä joksikin poikkeavaksi, jolloin se näyttää toimivan luonnollisena perusteena muille kytkennöille. Fyysisyys on siten eräänlainen artikulaatioketjujen alkupiste, johon muut puhettavat useimmiten kiinnitetään. Tämän vuoksi erotan vammaisuuden fyysisen ulottuvuuksien kuvauksen omaksi luvukseksi.

7.1 Toimintakyvyn vammaisuus

Toimintakyvyttömyyttä kuvataan monella tavalla, yhtäältä se ilmaistaan viitteellisesti, kertomalla pyörätuolin käytöstä tai ettei henkilö selviydy itsenäisesti.

Ryhmään kuuluu vanhuksia, vammaisia ja kehitysvammaisia, jotka tarvitsevat omaisten apua esimerkiksi aamu- ja iltatoimissaan, ruokailussa ja asioinnissa kodin ulkopuolella.

(Helsinki säästää omaishoidon tuesta, Helsingin Sanomat 14.5.2003.)

Jutuissa kuvataan fyysistä, psyykkistä ja sosiaalista toimintakykyä useimmiten siten, että paino on niissä toiminnoissa, jotka eivät henkilöltä suju. Toimintakyvyttömyys artikuloidaan edelleen esimerkiksi avuntarpeeseen, hoivaan ja vaikkapa tieteen mahdollisuuksiin. Toimintakyvyttömyys voidaan kytkeä myös yhdenvertaisuuteen ja vaatimuksiin kompensatiosta. Näin on esimerkiksi silloin, kun puhutaan ympäristön sopeuttamisesta vammaiset huomioonottavaksi.

Aineistossa on lisäksi useita yksityiskohtaisia ja tarkkoja toimintakyvyttömyyden ja fyysisen olemuksen kuvauksia. Vaikka jutussa kuvattaisiin sitäkin, mikä toimii tai mihin henkilö pystyy, toimimattomuus on keskeisempää. Jopa sellaisissa jutuissa, missä kehon toimintojen luulisi olevan merkityksellisiä, niitä kuvaillaan tarkasti. Aineiston tukiperheistä kertovien ohjelmien esittelyt ovat tästä tyyppiesimerkki. Keskeiselle sijalle nostetaan tukiperheessä vierailevan pojan autismi ja

hänen puhumattomuutensa. Esimerkiksi *Turun Sanomien* ohjelmaesittelyssä ohjelmassa esiintyvän lapsen autismia kuvataan nostamalla ensiksi samassa lauseessa esille vaipponkäyttö ja puhumattomuus. Myöhemmin selvitetään, mihin poika kykenee.

Atte ei pysty ilmaisemaan itseään puhumalla, ja hänen on pidettävä vaippoja.

.- - Atte lähtee mielellään Karin kanssa viiden kilometrin kävelylenkille ja pysähtyy kuuntelemaan välillä lintujen laulua.

(*Kaverukset Kari ja Atte, Turun Sanomat* 8.4.2003)

Eräässä aineistoni kolumnissa pohditaan ihmisarvoa. Juttu pohjautuu kirjoittajan 1960-luvun kesätyökokemuksiin vanhainkodin sisätautiosastolla. Statuksen ja työkyvyn hierarkia tulee selvästi esiin. Neurologian professori on *kunnioitettu*, käytännön työtä opettaa *kokenut apuhoitaja* ja kirjoittaja itse on *apuhoitajan työpari* ja *kandi*. Potilaista esitellään nimeltä 54-vuotias nainen, jonka *vaikea neurologinen sairaus on rampauttanut* siten, että *itse hän ei voinut kääntää edes kylkeä*. Muut asukkaat luokitellaan *pidätyskyvyn* mukaan.

Potilaiden tilaa kuvaa, että kolmannes heistä asioi vessassa ja kolmannes alusastialla. Viimeinen kolmannes hoidettiin vaipoin.

(*Elämällä ei ole viisumipakkoa, Helsingin Sanomat* 18.4.2003)

Tämäntyyppisillä kytkennöillä on ilmeinen tarkoitus. Niissä toimintakyvyttömyys artikuloidaan hoivan tarpeeseen. Kuvaamalla tarkasti henkilöiden fyysisiä rajoitteita luodaan pohja seuraavalle hoivakytkennälle. Autistisesta lapsesta kerrotaan, että hän tarvitsee paljon hoitoa, ja siksi äiti tarvitsee tukiperheen, jotta muille sisaruksille ja äidille itselleen jää aikaa. Samalla tavoin vanhainkodin sisätautiosaston asukkaat artikuloituvat avuttomiksi hoivan kohteiksi. Vaikka nämä kaksi juttua ovat aiheeltaan erilaisia, juttujen artikulaatioketjut johtavat samaan suuntaan. Tällainen kehoon ja sen toimintoihin kytketty vammaisuus on lähellä vammaisuuden yksilöllisen mallin mukaista määrittelyä. Henkilöllä on vamma, joka estää häntä toimimasta ja samalla yksilö artikuloidaan autettavan ja toisista ihmisistä ja hoivasta riippuvaisen henkilön asemaan. Hoivakytkennästä seurauksena esitetään, että vammaisuus ja avuntarve ovat taakka muille ihmisille. Apua tai hyvää hoitoa antamalla muut voivat osoittaa oman toimintansa moraalisuutta tai hyvyttä. Voidaan ajatella, että tässä vammaisuuden hoiva-artikulaatio tuottaa moraalisen kontekstin.

Vammaisuuden laadun kuvaus on korostuneen keskeistä monessa jutussa. Fyysisellä ja toiminnallisella kuvauksella piirretään vammaisen olemus tarkasti, mutta yksinkertaistaen. Samalla yleistetään kuvaus koskemaan kaikkia, joilla on samankaltainen vamma.

Väkivallan kohde elää näytelmässä spastisesti liikehtivänä raajarikkona, mutta myös tarinan ainoana menestyjänä.

(Kun marginaalista pääsee taivaaseen, Helsingin Sanomat 21.3.2003)

Esimerkiksi neliraajahalvauspotilaiden aivot toimivat normaalisti, mutta kommunikointi lihasten avulla on mahdotonta.

(Ratapihan rocktähti tutkii aivomekanismeja, Aamulehti 1.5.2003)

Äärimmillään fyysisen olemuksen ja ulospäin havaittavissa olevien vammojen kuvaus sivuuttaa henkilön muut ominaisuudet. Stand up -komiikkaa ja sen viimeaikaista suosiota käsittelevän jutun kärkeen on nostettu näkövammainen stand up -koomikko. Juttu on otsikoitu *Naurattava sokea kääpiö*, millä tuodaan esiin koomikon fyysinen olemus. Hänet artikuloidaan ensisijaisesti lyhytkasvuiseksi näkövammaiseksi ja toissijaisesti koomikoksi.

Mutta miksi se koomikko viivyttelee? Yleisö katsoo lavan reunalle epäuskoisena. Hyytiäinen ei pääse itse lavalle, vaan hänet nostetaan ylös.

Yleisö ihmettelee muutakin. Hyytiäinen on 140-senttinen. Kohta yleisö huomaa myös, että hän on sokea.

(Naurattava sokea kääpiö, Helsingin Sanomat Kuukausiliite 2.5.2003)

Jutun mukaan koomikon olemuksessa keskeistä on lyhytkasvuisuus ja näkövammainen olemus. Fyysisten vammojen aiheuttamaa toimintakyvyttömyyttä korostetaan erikseen kertomalla, ettei mies itse pääse lavalle. Jutussa todetaan stand up -koomikon tekemän pilaa vammaisista ja pohditaan voiko vammaisuudelle nauraa. Tämä kytkentä jää kuitenkin irralleen, sillä jutussa siirrytään käsittelemään stand up -klubeja ja aloittelevia koomikoita. Näkövammainen esiintyjä on jutussa tirkistelyn kohde, jonka koomikon kyvyt ovat toissijaisia vammaisuuteen nähden. Kyseessä ei ole henkilöjuttu, vaikka otsikko ja artikkelin aloitus tuottavat sellaisen mielikuvan. Näkövammaisen koomikon olemuksen avulla juttu myydään lukijoille.

Näkövammaisen ja lyhytkasvuisen esiintyjän olemuksen kuvauksen erityisyys korostuu, kun sitä vertaa muista koomikoista kirjoitettuihin kuvauksiin, joissa fyysistä olemusta ei juuri kuvata. On toki myös todettava, että naiskoomikoiden kuvaukset eroavat mieskoomikoiden kuvauksista.

Wickström on lavalla nöyrä, hieman poikamainen. Häntä on verrattu nuoreen Woody Alleniin.

Jaakko Saariluoma on lähellä oikeaa Jaakko Saariluomaa, tavallista ihmistä, joka havainnoi nokkelasti maailmaa ja itseään.

Martin tunnetaan, paitsi elokuvistaan, älykkäänä esiintyjänä, joka kertoo naama peruslukemilla absurdeja juttuja.

Cho on suorasukainen rääväsuu, joka tekee pilaa mm. etnisestä ja seksuaalisesta identiteetistään sekä yrityksistään päästä eroon ylipainosta ja alkoholista.

27-vuotias Krisse Salminen, jonka bimbo blondi -hahmo tunnetaan paitsi klubeilta myös televisiosta. (Mt.)

Aineistoni jutuissa toimintakyvyttömyys ulottuu myös sosiaalisten ja psyykkisten toimintojen vajavaisuuden kuvaukseen. Oikeuden päätöksestä kertovassa jutussa *mies on oikeuden mukaan helposti vieteltävissä itselleen epäedullisiin toimiin* (Helsingin Sanomat 18.4.2003), neurotieteen viimeaikaisista tutkimuskohteista kertovassa jutussa sanotaan, että *Autisteilta puuttuu 'mielen teoria', eli käsitys siitä, että muilla ihmisillä on ajatuksia ja tunteita* (Helsingin Sanomat 29.3.2003) ja kehitysvammaista 48-vuotiasta naista kuvaillaan kertomalla hänen olleen nelivuotiaan lapsen tasolla (Aamulehti 6.5.2003). Psyykkinen tai sosiaalinen toimintakyvyttömyys kytketään edelleen samalla tavoin kuin fyysisen toimintakyvyttömyyden kuvauksessa. Jatkoartikulaatiot kytkivät toimintakyvyttömyyden siihen, että henkilö on avuntarpeessa eikä kykene suoriutumaan yhteiskunnassa itsenäisesti. Avuttomuutta ja holhouksen tarvetta tuotetaan myös jutussa *"Päähenkilöstä ei saa puhua pahaa"* (Helsingin Sanomat, 7.5.2003), jonka aiheena on esikoiskirjailijan kirjallisuuspalkintoehdokkuus. Kirjailija kertoo jutussa *Reino*-kirjansa syntyvaiheista. Kirjan päähenkilö on vammainen, *yksinkertainen nuori mies*.

Kehitysvammainen Reino rinnastetaan lapsiin, kun kirjailija kuvailee päähenkilön luomista:

Reinolla ei ole elävää korrelaattia, mutta lastentarhatausta on auttanut kirjoittamaan hänet esiin, Palviainen arvelee.

Lapset assosioivat vähän samalla tavalla kuin Reino.(Mt.)

Useimmissa jutuissa vammaisuuden kuvaus alkaa vamman nimeämisellä joksikin, tavallisesti lääketieteellisin termein. Tällöin juttuun kytketään lääketieteellinen vammaismäärittely. Määrittely jatkuu toimintakyvyn tai biologisen poikkeaman kuvauksella ja liittämällä tiettyihin lääketieteellisesti määriteltyihin vammoihin joitakin kyvyttömyyden ulottuvuuksia. Samalla toimintakyvyttömyys niveltyy osaksi vammaisuutta siten, että toimintakyvyttömyys on vamman tuottamaa ja seurausta yksilön ominaisuuksista. Toimintakyvyttömyyden jatkoartikulaatiot vaihtelevat kulloisenkin aiheen mukaan. Niinpä esimerkiksi tiedejutuissa toimintakyvyttömyys perustelee tieteen kaikkivoipaisuutta ja tarpeellisuutta, hyväntekeväisyysjutuissa toiminnan hyvyttä ja moraalisuutta, rikosjutuissa uhriutta ja teon moraalittomuutta, terveydenhuollossa hoivan ja hoidon tarvetta ja niin edelleen. Fyysisen olemuksen ja toimintakyvyttömyyden kytkeä vammaisuuteen voidaan perustellusti pitää juttujen lähtökohtana, sinä alkupisteenä, johon muut artikulaatioketjut kiinnittyvät.

7.2 Ruumiillisuus eron tekemisen lähtökohtana

Ennen kuin jatkan analyysiä eteenpäin, pohdin tarkemmin fyysisen ja biologisen olemuksen kuvaamisen syitä. Kuvauksen yleisyys ja tarkkuus tekee siitä merkityksellistä. Täytyy olla jokin selitys sille, miksi on niin olennaista kuvata mihin vammainen kykenee, miten hän liikkuu tai miltä hän näyttää. Aina silloin tällöin aineiston vammaisuuden fyysisen olemuksen kuvauksista tulevat mieleen lääkärien sanelemat potilaskertomukset, jotka alkavat useimmiten luettelomalla henkilön ikä, sukupuoli, fyysisen olemus, vaiva ja oireet.

Lääketieteellinen, biomedikaalinen diskurssi esittää taudin tilastoitavana, määrällisenä ja tarkkailtavissa olevana ilmiönä. Se mielletään neutraaliksi biologisten tosiasioiden kuvailuksi. Lääketiede on kuitenkin samalla tavoin kulttuurisesti ja metaforisesti väritynyttä kuin muukin kielenkäyttö. (Ks. esim. Stacey 1997, 34, 146, Sontag 1991, 62–70.)

Arkista selitystä vammaisuuden fyysisen olemuksen kuvaukselle ja esiintuomiselle voidaan etsiä journalistisista käytännöistä. Tavallisesti jutussa kohde nimetään ja kuvataan sanallisesti, jotta lukija tietää mistä puhutaan. Nimeäminen on representaatioiden rakentamista, asioiden ankkurointia, tutuksi tekemistä, jossa uusi ja outo nivelletään osaksi aiemmin esitettyä. Ankkuroinnin keskeisiä

muotoja ovat luokittelu ja nimeäminen, sillä luokittamaton ja nimeämätön ilmiö on vieras ja käsittämätön. (Karvonen 1993, 23.)

Fyysisen olemuksen kuvaamiselle on olemassa myös historiallinen selitys. Historiallisesti tarkasteltuna erilaisuus on määrittynyt etupäässä sosiaalisesti, ja poikkeavuuden rajat ovat siirtyneet sitä mukaa kuin yhteiskunnan vaatimukset ovat muuttuneet. (Nygård 2001, 16). Vielä 1800-luvulla tarttuva sairaus, spitaali, mielisairaus tai kehitysvammaisuus ei ollut yksilön asia. Ne kuuluivat yhteisön elämään ja maailmankuvaan. Poikkeavuudelle pyrittiin löytämään jokin syy. Ihmiset uskoivat voivansa tunnistaa sairait jonkin ulkonäköön liittyneen poikkeaman tai muutoksen perusteella. Esimerkiksi kehitysvammaisuuden uskottiin ilmenevän siten, että kehitysvammaiset eivät oppineet jokapäiväiseen elämään liittyneitä rutiineja. Muuttunut ulkonäkö saattoi johtaa pelkoihin ja välttelyyn. (Nygård 2001, 74.) Oleellista vammaisuuden tulkinnassa 1800-luvulla oli haitta ja toimintakyvyttömyys, jonka vammaisuus aiheutti jokapäiväisessä elämässä (Harjula 1996, 11–12).

Myös journalismin juttutyypeillä on merkityksensä, sillä esimerkiksi henkilöjutuissa on tavanomaista kuvata henkilön olemusta, ja teatteriarvioissa näyttelijöiden liikkumisen ja olemuksen huomioiminen on osa esityksen arviointia. Tämä ajatuskulku ei kuitenkaan ole itsestään selvä silloin, kun vammaisuus on jutun sivuaihe, eikä vammaisuudella sinänsä ole merkitystä jutun kannalta. Toki vammaisuudesta saa uteliaisuutta herättävän ja lukemaan houkuttelevan otsikon, kuten *Jumalalla on kainalosauvat* (*Helsingin Sanomat* 21.3.2003). Itse juttu käsittelee Pirkanmaan lausujen 25-vuotisjuhlaisesitystä. Yhden esiintyjän kainalosauvat ja kyvyttömyys seistä pitkän esityksen aikana on sijoitettu kärkeen ja kainalosauvojen käyttö selitetään erikseen:

Mimerkin [näytelmän nimi] esitys kestää liki tunnin. Se olisi pitkä aika kainalosauvojen varassa. Niinpä dramaturgia ratkaisi sen liikkuvalla tuolilla, sillä osa on kuin tehty Helvi Lehtoselle.

”Selkärankareuma”, selittää Jumala kainalosauvoja.

(*Jumalalla on kainalosauvat*, *Helsingin Sanomat* 21.3.2003.)

Ylipäättään näyttää siltä, että henkilö kuvataan tarkasti silloin, kun puhutaan jostakin poikkeavana pidetystä. Tällöin teksti piirtää lukijalleen kuvan siitä, mitä tällainen vamma merkitsee käytännössä ja miten se ilmenee fyysisessä olemuksessa. Antti Teittinen vertaa vammaisuuden tiedostamista sukupuolen tiedostamiseen. Lähtökohtana on Maurice Merleau-Pontyn käsitys siitä, että maailma

on koettavissa ruumiilla ja sen kautta ihmiset elävät ja ovat vuorovaikutuksessa maailman kanssa. Tähän ruumiillisuuden käsitteeseen Teittinen liittää ajatuksen siitä, että ainakin niissä tapauksissa, joissa vamma näkyy ulospäin, vammaisuus on asioiden tiedostamiseen vaikuttava tekijä. Siten vammaisuus on eräänlaista luonnontieteellistä a priori tietoa, johon fenomenologisen olemusanalyysin tuloksena kiinnittyy kulttuurisia merkityksiä. Kyseessä on siten dikotominen jako, yhtäältä olevan todellisuuden ja toisaalta siihen liittyvän fenomenologisen tulkinnan välillä. (Teittinen 2000, 159–160.)

Vamman ulospäin näkymistä voidaan verrata tekstien vammaisten fyysisen olemuksen ja toimintakyvyttömyyden kuvaukseen. Kuvaamalla vammaa olemassa olevana ja fyysisenä tosiasiana, siitä tehdään konkreettista ja luonnollista. Vammaisuus on silloin luonnontieteellinen, konkreettinen ja kuvattavissa oleva ominaisuus, joka tehdään todeksi lukijalle. Kertomalla vaikkapa pyörätuolin tai vaippojen käytöstä annetaan lukijoille tilaisuus luoda mielikuva puheena olevasta ilmiöstä. Samalla lukijalla on tilaisuus ankkuroida luomansa mielikuva aikaisempiin tietoihinsa. On kuitenkin huomattava, että myös kuvauksen kirjoittaja tekee fenomenologista tulkintaa.

Stuart Hallin mukaan rodullistunut puhetapa rakentuu binaarisille vastakohtaisuuksille. Siinä käytetään biologisten tai ruumiillisten ominaispiirteiden vastakkainasettelua, joka polarisoituu äärimmäisiin vastakohtiin. Nämä toimivat eron merkitsijöinä. Samalla luokat ryhmitellään jonkin oletetun sidoksen ympärille. Hall jatkaa David Greeniä mukaillen, että selitys kehon merkityksellisyydelle populaarin erilaisuuden representaatioissa johtuu siitä, että keho tarjoaa yhteyden visuaalisen diskurssin ja (rodullisen) tiedon tuotannon välille. Siten representaatio mahdollistaa havainnon ja tiedon yhdistämisen. Kehon avulla esitetty representaatio voidaan ymmärtää diskursiiviseksi paikaksi, jonka kautta tuotetaan ja kierrätetään rodullista tietoa. Kehon on kaikkien nähtävillä ja tarjoaa siten todistusaineistoa rodullisen eron luonnollistamiselle. Kun erojen selitetään olevan seurausta luonnosta, siis luonnollisia, ne ovat historian tavoittamattomissa, pysyviä ja kiinteitä. Jos erot nähtäisiin kulttuurin tuottamiksi, ne olisivat alttiita muutokselle. Hallin mukaan luonnollistaminen on rodulliselle representaatiojärjestelmälle tyypillinen stereotyyppittelyn strategia. Sen tarkoituksena on kiinnittää eroja ja varmistaa niiden pysyminen. ”Se on yritys pysäyttää merkityksen väistämätön liukuminen ja varmistaa diskursiivinen tai ideologinen sulkeuma”. (Hall 1999, 166–169.)

Mary Douglas puolestaan esittää, että kulttuurin on aikanaan synnyttänyt tarve luoda järjestystä (Douglas 2000, 50). Kulttuuri luo joukon perusluokkia, joihin asiat ja arvot järjestetään. Luokittelun kyseenalaistavat anomaliat täytyy siten käsitellä jollakin tavoin. Kukin kulttuuri luo omat tapansa

suhtautua järjestystä uhkaaviin anomalioihin. Kun luokasta poikkeava voidaan luokitella erityistapaukseksi, olemassa olevat luokat voidaan säilyttää. (Mt., 90–91.)

Tällainen erityisyys ja eron tekeminen on selvästi havaittavissa aineistossani. Vammaiset ovat oma erityinen ryhmänsä monessa tilanteessa. Esimerkiksi oppimisvaikeuksista kertovassa jutussa oppimisvaikeuksien syyt paikallistetaan oppilaisiin, mutta erityisopetusta saavien ryhmän välilläkin tehdään eroa. Esimerkissä eron tekeminen on moninkertaista, ensin erotellaan oppimisessaan lisätukea tarvitsevat ja heistä vielä ne, joilla on jokin diagnosoitu vamma tai sairaus. Lukihäiriöiset, cp-vammaiset, muut vammaiset ja sairaat ovat toisia, joiden vaikeuksiin on jokin tunnistettava diagnosoitava syy. Loput erityisopetusta tarvitsevat ovat *tavallisia*, jotka eivät jostakin syystä opi.

Lukion erityisopetukseen osallistuu Helsingissä kirjava joukko opiskelijoita: melko monella on ns. lukihäiriö. Jollakin voi olla cp-vamma tai muu oppimista haittaava vamma tai sairaus. Valtaosa on tavallisia lukiolaisia, joilla oppiminen ei vain suju. Joku on jännittäjä, jollakin on motivaation puute, jollakin väärä opiskelumetodi.

(Lukion erityisopetus hakee vaihtoehtoja päättämislle, Helsingin Sanomat 19.3.2004.)

Vaikka vammaisiksi ja tavallisiksi määritellyillä oppilailla on yhtäläinen ongelmaksi luokiteltu vaikeus, vammaiset ja sairaat erotetaan omaksi joukokseen. Kun eron selitetään olevan seurausta henkilön ominaisuuksista, se tulee samalla ilmaistuksi luonnollisena erona. Tällä tavoin kyvyttömyys kytkeytyy ensisijaisesti henkilöön ja siitä rakentuu yksilön ominaisuuksista lähtöisin oleva ongelma. Samalla toimintakyvyttömyydestä tulee luonnollinen ja erottamaton osa vammaisuutta. Tämän artikulaation seuraus on ilmeinen. Koska vammaisuus on seurausta yksilön toimintakyvyn puutteista, yksilön on muututtava ja ponnisteltava sopeutuakseen vallalla olevaan järjestelmään. Jos jutussa kysyttäisiin, miksi oppimisvaikeudet ovat yleistyneet tai miksi opetusmenetelmät eivät palvele kaikenlaisia oppijoita, olisi järjestelmän sopeuduttava. Nykytilanteessa erilainen oppija erotetaan erityisopetukseen, jotta hän sopeutuisi vallitsevan järjestelmän vaatimuksiin.

Fyysisen ole muksen tarkastelun voi ajatella olevan eräänlainen jatkoperus te seuraaville artikulaatioille. Kun ensin kuvataan, mihin henkilö ei kykene tai miten hänen olemuksensa poikkeaa tavanomaisena pidetystä, jutun jatko näyttää deterministiseltä. Toimintakyvyttömyyden seurausten selittäminen on kuitenkin tulkinnanvaraista ja jatkoartikulaatio on valittu monien vaihtoehtojen

artikulaatioiden joukosta. Kun esimerkiksi puhutaan vammaispalveluista, ne voidaan artikuloida sekä kustannuksia aiheuttavaksi etuudeksi että vammaisen subjektiiviseksi oikeudeksi. Tähän näyttää liittyvän läheisesti se, kuka jutussa pääsee ääneen. Viranomaislausunnoissa kustannukset ja talous ovat keskeisiä, ja oikeuksiin vain viitataan. Vammaisjärjestöt tuovat vammaisten oikeudet esille, mutta nekin taipuvat talouspuheeseen ja perustelevat oikeuksia kustannussäästöillä.

Vammaisuuden ja toimintakyvyttömyyden kiinteällä artikulaatiolla on siis vaikutuksia. Voidaan esimerkiksi ajatella, että kytkemällä fyysinen toimintakyvyttömyys ja vammaisuus jatkuvasti yhteen rakennetaan yhtäältä eroa vammattomien ja vammaisten välille ja toisaalta sidotaan yhteen toimintakyvyttömyys ja vammaisuus. Kyse on stereotyypittämisestä, vammaisten homogenisoimisesta yhdeksi fyysisesti tai psyykkisesti poikkeavien toimintakyvyttömiä ryhmäksi. Kysymys on siis yhtäläisyyden rakentamisesta vammaisten joukon välille ja tuon joukon erottamisesta muista.

8 FYYSISESTÄ OLEMUKSESTA DISKURSSIIN

Juttujen artikulaatiot tuottavat erilaisia diskursseja ja yhdessä jutussa risteää monia erilaisia artikulaatioita. Eri artikulaatioilla voidaan tuottaa samaan suuntaan johtavia ketjuja, jotka yhdessä tuottavat tiettyä diskurssia. Ne eivät kuitenkaan ole vain yhdenlaisten kytkentöjen tulosta eivätkä yhden jutun kaikki artikulaatiot tuota samaa diskurssia. Tästä syystä selvärajainen diskurssien erottelu ei ole mahdollista. Kaikkien aineistosta nousevien diskurssien erittely ei ole mahdollista, vaan esittely on tiivistys aineistossa useimmiten esiintyvistä diskursseista. Huomautan vielä, että artikulaatio ei pääty diskurssien tuottamiseen, sillä myös diskurssit voivat artikuloitua edelleen. Kappaleessa kymmenen noston esiin joitakin konteksteja, joita erilaisilla diskursseilla tuotetaan.

8.1 Kärsivä uhri

Aineistoni perusteella vammainen on monenlaisten sattumien, onnettomuuksien, rikosten ja epäonnisen kohtalon uhri. Uhidiskurssi esiintyy 20 jutussa. Tämä ja muidenkin puhetapojen yhteydessä oleva lukumäärä on puhetapojen päällekkäisyyden ja tulkinnallisuuden vuoksi suuntaa antava.

Uhriuteen liittyy usein kärsimys, kipu ja kurjat olosuhteet. Lisäksi diskurssissa korostetaan vammaisen uhrin asemaa ja puolustuskyvyttömyyttä. Vammainen on jutussa mukana tehostamassa muun jutun sanomaa ja herättämässä lukijoissa tunnereaktioita. Esimerkiksi sopii ulkomaan uutinen, joka käsittelee terrorismista epäillyn miehen pidätystä (*Ilta-Sanomat* 17.4.2003). Jutussa kerrotaan miehen olleen matkustaja-aluksen kaappauksen *pääarkkitehti*. Pääjutussa kerrotaan, että pidätys antaa kaappauksessa surmatun *Klinghofferin tyttärille tilaisuuden vaatia tuomiota isänsä murhasta vastanneelle miehelle*. Kuolema kerrataan vielä kainalojutussa, *Klinghofferin kuolema jäi elämään oopperana*, jossa kerrotaan tapahtumasta tehdystä oopperasta. Surman kuvaus antaa lisäperusteita pidätyksen oikeutukselle.

Kaapparit tappoivat 69-vuotiaan Klinghofferin ja heittivät hänen ruumiinsa pyörätuoleineen päivineen laidan yli.

(*Klinghofferin tyttäret: Vihdoin oikeutta isälle! Ilta-Sanomat* 17.4.2003.)

Selvimmin ja konkreettisimmin uhrius piiryy aineiston rikosjutuissa. Esimerkiksi pyörätuolissa olleen miehen puukotuksesta kertovissa jutuissa maininta pyörätuolin käytöstä ei riitä, vaan miehen liikuntavammaisuus tuodaan esiin monta kertaa ja useilla eri synonyymeilla. Miestä kuvaillaan pyörätuolipotilaaksi (*Ilta-Sanomat*, 10.4.2003), invalidiksi (*Ilta-Sanomat*, 10.4.2003, *Turun Sanomat*, *Helsingin Sanomat*, *Aamulehti* 12.4.2003) ja pyörätuoli-invalidiksi (*Turun Sanomat*, *Aamulehti* 12.4.2003). Yhteneväisyys selittyy osin sillä, että *Aamulehden* ja *Turun Sanomien* uutisten lähteenä on STT ja jutut ovat lähes samankaltaiset. Myöskään *Helsingin Sanomien* tai *Ilta-Sanomien* jutuissa ei ole toimittajaa mainittu erikseen. Siten sanavalinnat voivat olla peräisin samasta lähteestä uutistoimistosta. Se ei kuitenkaan poista toimittajan mahdollisuutta kirjoittaa juttua toisin tai vaihtaa ilmauksia toisiin.

Helsingin Sanomissa (18.4.2003) kännykkäliittymän avanneen kehitysvammaisen puolustuskyvyttömyyttä ja uhriutta korostetaan useilla eri synonyymeilla. Mies on *huijattu vammainen, heikkolahjainen, herkkäuskoinen, helposti vieteltävissä* ja edes *tikkukirjaimin tehty allekirjoitus ei yhtiön mielestä osoittanut tekijän älykkyydestä mitään*. Vahva uhrin puolustuskyvyttömyyden artikulaatio lisää teon moraalista paheksuttavuutta. Uutinen kertoo oikeuden päätöksestä ja useat kuvaukset lienevät peräisin oikeuden istunnosta tai pöytäkirjoista. Toimittaja on kuitenkin tehnyt kirjoittaessaan valintoja, ja ominaisuuksien toistaminen ja kertaaminen painottavat henkilön sosiaalista toimintakyvyttömyyttä.

Uhidiskurssia edustaa niin ikään henkilöjuttu entisestä aktiiviurheilijasta. Painonnosto aiheutti selkävamman, jonka kerrotaan tuhonneen kiekonheittäjän uran (*Aamulehti* 14.4.2003). Mies tosin kilpaili jutun mukaan vielä vammautumisen jälkeenkin, ja MM-mitalit ovat peräisin vammautumisen jälkeiseltä ajalta. Silti vamman sanotaan katkaisseen kiekonheittäjän uran ja *haamuheiton jääneen hampaankoloon*. Uhreja ovat myös sodan vammauttamat lapset (*Turun Sanomat* 17.3.2003), kiusattu kehitysvammaisen (*Turun Sanomat* 11.5.2003) ja koulupalossa kuolleet kuurot lapset (*Helsingin Sanomat* 11.4.2003). Poikkeuksellisin uhritulkinta on *Aamulehden* elokuva-arvioissa *Erilaiset nuoret* (*Aamulehti* 2.5.2003), jossa *ryhmä X:n jäsenet ovat mutantteja. He ovat erilaisia luonnostaan, perimämuutoksen uhreja*.

Uhriuteen kytketään ajoittain vahva kärsimyksen ulottuvuus. Kärsimyspuhetta esiintyy muidenkin puhetapojen yhteydessä, esimerkiksi puhuttaessa vammaisesta hoivan kohteena (*Hoitokorvausten mielivalta harmittaa omaishoitajia*, *Helsingin Sanomat* 18.4.2003). Kärsimystä ilmaistaan myös ilman uhrikytkentää, kun kerrotaan, että terapiaa ovat saaneet alun perin *kommunikaatiovaikeuksista kärsivät vammaiset* (*Turun Sanomat*, 23.3.2003). Tämä on kuitenkin satunnaista, ja vahvimmin

kärsimys linkittyy uhrin asemaan. Uhidiskurssia tehostetaan artikuloimalla juttuun kurjuus, kärsimys ja kipu. Vammaisuus yhdessä äärimmäisen kurjien olosuhteiden kanssa on kärsimyksen kliimaksi. Ääriesimerkki tästä on juttu *Pakkasen jäljet* (*Ilta-Sanomat* 5.4.2003), jossa inhorealistinen kuvaus ulottuu koko juttuun. Valokuvaajan matkasta Karjalaan kertovassa jutussa puhdistetaan märkiviä haavoja, puhutaan sairaalan kurjista olosuhteista, ohuista kangasriekaleista, lämmittämättömistä pattereista, palaneesta mökkeröstä, silvotuista raajoista ja kurjuuteen totumisesta. Miehet ovat jutussa paitsi pakkasen myös Karjalan köyhyyden ja kurjuuden uhreja. Samankaltainen kärsimyksen ja tuskan kuvaus on aineistojen sotajutuissa, joissa sodan kärsijöinä ovat sodassa vammautuneet lapset (*Turun Sanomat* 17.3.2003 ja *Ilta-Sanomat* 22.4.2003).

Kärsimyksen kuvauksella on mahdollista herättää lukijoissa reaktioita. Inhimillinen kärsimys tuottaa monessa lukijassa myötätunnon ja säälin tunteita. Vihjeen säälikytkennästä antaa se, että Karjalasta kertovan jutun yhteydessä kerrotaan suomalaisten avun olevan korvaamatonta. Jutun lopussa on tilinumero, jonne avustuksia voi laittaa. Siten kärsimyksellä tuotetaan tunnereaktio, jonka tarkoitus on saada ihmiset hellittämään kukkaronnyörejään.

Uhri- ja kärsimyspuheet sekoittuvat kehitysvammaisten tyttären surmanneen äidin tuomiota käsittelevissä kahdessa jutussa (*Aamulehti* ja *Ilta-Sanomat* 6.5.2003). Äidin mukaan surman syy oli tyttären kärsimys, mutta oikeuden päätöksen mukaan tytär ei kärsinyt erityisesti mistään. Jutussa on siten monimielinen kärsimys–uhri-kytkentä. Kytkentään liittyy selkeä vallan ulottuvuus. Kenellä oikeastaan on valta määrittää tyttären kärsimys, viranomaisilla vai äidillä? Juttu jäisi ilman toimittajan tulkintaa, elleivät jutun muut kytkökset tukisi oikeuden päätöstä. Jutun mukaan tyttarelle on määrätty edunvalvoja ja äidin kerrotaan riitaantuneen viranomaisten kanssa, koska hän on halunnut lisää varoja tyttarelleen. Tytär oli vieraillut äidin luona vain viikonloppuisin ja lisäksi äidin kerrotaan luulleen, että tyttären hoitopaikkaa ollaan vaihtamassa isompaan laitokseen. Jutun kytkennät tukevat tulkintaa, että äiti käyttää kärsimysveruketta perustellakseen tyttärensä surmaamista. Tämän tulkinnan mukaan tytär on äidin uhri. Toinen heikompi artikulaatio tuottaa kytkennän, jossa tytär on vammaisuuden aiheuttaman kärsimyksen uhri. Lukijan päätettäväksi jää, miten hän jutun mielessään tulkitsee.

8.2 Toiminnan kohde

Vammaiset artikuloituvat aineiston jutussa lukuisten toimintojen kohteeksi. Heitä hoivataan, tutkitaan, kuntoutetaan ja avustetaan 19 jutussa. Tässä kohtaa jako on hieman keinotekoinen, sillä yhtä hyvin osa uhreista voidaan mieltää rikollisen toiminnan kohteeksi. Perustelen jakoa sillä, että siten saan paremmin näkyviin uhri- ja toiminnan kohde -diskurssien erot. Uhidiskurssissa vammaisuus kytkeytyy selvimmin avuttomuuteen ja kärsimykseen. Toiminnan kohde -diskurssissa toiminnot ovat erilaisia ja yhteistä on kohteena oleminen. Keskeistä on vammaisen passiivisuuden korostuminen. Useimmiten vammaisuus artikuloidaan hoivan tai hyväntekeväisyyden kohteeksi. Omaishoitajajutuissa ääneen pääsevät sekä hoitajat että Omaishoitajat ja läheiset -liiton edustaja. (*Helsingin Sanomat* 22.4.2003 ja *Turun Sanomat* 18.3.2003). Hoidon kohde, näissä tapauksissa vanhus, on täysin äänetön ja passiivinen. Sen sijaan puhutaan oikeudesta hyvään hoitoon. *Turun Sanomissa* (mt.) passiivisuuskytkentää voimistaa kuva, jossa omaishoitaja nostaa liikuntakyvyttöntä ja dementoitunutta äitiään pyörätuoliin. Hoivakytkentää vahvistaa *Helsingin Sanomien* (mt.) kuva, jossa omaishoitajana toimiva tytär laittaa äidilleen silmätippoja.

Turun Sanomien (mt.) jutussa äidin dementia heikentää hänen mahdollisuuksiaan ääneen pääsyyn. *Helsingin Sanomien* (mt.) jutussa mainitaan erikseen, että äidin *järki ja jalat pelaavat*. Silti häneltä ei kysytä mitään, vaan kotona olemisen halu ilmaistaan tyttären repliikissä.

Miksi hoidat äitiäsi?

”Hän on minun äitini. Sisaret halusivat äidin laitokseen, mutta minä olen luvannut hoitaa häntä niin kauan kuin hän kykenee liikkumaan.”

(*Hoitokorvausten mielivalta harmittaa omaishoitajia, Helsingin Sanomat* 22.4.2003.)

Näissä omaishoitajajutuissa artikulaatioiden ja hoivadiskurssin seuraus voidaan mieltää kahdella tavalla. Jutuissa kotihoito asetetaan laitoshoidon edelle ja juttu voitaisiin kytkeä vahvasti henkilön oikeuteen valita hoitopaikkansa ja hoitajansa. Hoitajan uhrautumiskytkennät ovat kuitenkin muita vahvempia. Jutuissa kuvataan työn raskautta ja sitovuutta useaan kertaan. *Helsingin Sanomien* (mt.) jutussa äidille *joka hetki paikalla oleva hoitaja on välttämätön* ja siksi omaishoitaja tekee *24 tunnin työvuoroa*.

Hoivapuheelle olennaista on työn raskauden kuvaaminen. Useassa aineiston jutussa vammainen on sekä hoidon kohde että taakka hoitajilleen.

Äiti haluaisi paitsi hetken helpotusta huomiota tarvitsevasta Atesta, myös aikaa muille lapsille.

(Pentuviettinen Kari tarjoaa tukisylin, Aamulehti 8.4.2003.)

Tytär sai viimeksi vapaata äitinsä hoidosta jouluna.

Seuraavasta hengähdystauosta ei ole tietoaakaan.

-- Yön hiljaiset tunnit otan itselleni. Pyykkiä silloin ei voi pestä, mutta luen, katson televisiota ja teen innolla sukututkimusta, Nurmi naurahtaa.

(Seija Nurmi hoitaa äitinsä mieluiten itse, Turun Sanomat, 18.3.2003.)

Yhtäältä hoiva-artikulaatio tuottaa moraalista puhetta lähimmäisestä huolehtimisesta. Toisaalta se voidaan mieltää hyvinvointivaltiopuheeksi, puheenvuoroksi siitä, miten heikosti palvelut Suomessa oikeastaan ovat.

Vammaiset ovat otollinen hyväntekeväisyyden kohde, jonka avuntarvetta ei tarvitse perustella erikseen. Kun esimerkiksi karjalaisille sairaalan potilaille kerätään rahaa, kerrotaan sairaalan kurjista olosuhteista (*Pakkasen jäljet, Ilta-Sanomat 5.4.2003*). Kun kohteena ovat vammaiset, lisäperusteluja ei tarvita. Pelkkä vammaisuus riittää tuottamaan avuntarpeen:

Vaikka maailmalla hätä ja pelko näyttävät jatkuvasti kasvavan, emme saa unohtaa omien lähimmäistemme, vammaisten lasten, avuntarvetta, Orasaari kiteyttää.

(Pihasoitto raikaa taas hyväntekeväisyydelle, Turun Sanomat 12.5.2003.)

Yhteistä hyväntekeväisyysjutuille on työn kannattavuuden perustelu. Keräykseenkytketään varmistus siitä, että apu menee perille. Keräykseen on siten artikuloitava luotettavuus ja hyötynäkökohta. Vaalikeräysuutisoinnissa (*Helsingin Sanomat 16.3.2003*) luetteloidaan avustuksen kohteet erikseen. Järjestölistauksella luodaan kytkentä vammaisten edunvalvontaan, mutta myös hyvinvointivaltiota tukevaan kolmanteen sektoriin. Lisäksi mainitaan, että kyseessä on pitkä perinne. Näillä artikulaatioilla lisätään keräyksen kannatettavuutta ja luotettavuutta. Keräyksen nimi *Katajaiselle kansalle* viestii siitä, että apu menee suomalaisille.

Kun vammaisuus artikuloidaan kuntoutuksen tai tieteen kohteeksi, juttuihin kytketään selkeä tavoite. Vammaisia kuntoutetaan ja tutkitaan, jotta heillä olisi mahdollisuus pyrkiä kohti normaalia. Vammaiset kuntoutuksen kohteena -juttujen puhetapaa voitaisiin kutsua myös normaalistamiskurssiksi. Niinpä vammaisuuteen linkitetty terapia, erilaiset tekniikan sovellukset, liikunta ja erityisopetus artikuloidaan mukaan siten, että toiminta on tavoitteellista.

Tapparasta otettiin meihin yhteyttä ja tarjottiin tilaisuutta päästä mukaan. Luistelu on kaikin puolin kehittävää, liikunta ja musiikki ovat kehitysvammaisille tärkeitä asioita.

(Jäällä se sujuu, discosta tangoon ja valssiin, Aamulehti, 20.3.2003.)

Jutussa kerrotaan luistelunäytöksestä, jossa mukana on kehitysvammaisia lapsia. Heidän puolestaan puhuu Kehitysvammaisten tuki ry:n toiminnanjohtaja, joka kertoo, että luistellessa *täytyy tavallaan kohdata monta porrasta*. Vammaiset lapset eivät kerro, miksi luistelevat, vaan se määritetään heidän puolestaan. Luistelu ei ole hauskaa, mukavaa tai ihanaa, vaan tärkeää ja tavoitteellista. Luistelunäytöksessä mukana olevien vammattomien lasten puolesta puhuu näytöksen soololuistelija, jonka tähtäin on junioreiden MM-kisoissa. Vaikka soololuistelijankin urheilu on tavoitteellista, luistelija asettaa päämäärän omin sanoin. Kuvateksteissä vamaton luistelija *tyylittelee*, sen sijaan kehitysvammaisten pikkuenkeleiden menossa on *jämäkkä ote*.

Vammaisuus tieteellisen toiminnan kohteena artikuloituu samalla tavoin kuin kuntoutusjutuissa. Vammainen on ulkopuolinen tutkimuskohde. Tavoitteena on normaaliuden saavuttaminen vaikkapa sitten teknisten vempelien avulla. Samalla vahvistuu tieteen kaikkivoipaisuus ja positivistinen tiedenäkemys. Vammaisuus artikuloituu tieteen keinoin ratkaistavaksi ongelmaksi ja hedelmälliseksi tutkimuskohteeksi.

Laitteen testaamiseen on siis helppo tapa: jos se palauttaa kyvyn synnyttää uusia muistoja, silloin laite toimii kuin hippokampus.

(Keinotekoinen hippokampus, ensimmäinen aivoproteesi, Helsingin Sanomat 15.4.2003.)

Meidän pitäisi kyetä sieppaamaan signaali suoran aivoista. Näin vammautunut ihminen pystyisi käyttämään aivojen avulla käsiproteesia tai rullatuolia.

(Takapihojen rocktähti tutkii aivomekanismeja, Aamulehti, 1.5.2003.)

Alemman katkelman tuottamat mielikuvat ovat kieltämättä värikkäitä. Jutun perusteella luodaan mielikuva vammaisesta jonkin sortin vempale päässä. Laitteen avulla vammaisen ohjaa robottia, joka toimittaa kehon virkaa.

Artikulaatioissa vahvistuu sekä normaaliuden vaatimus että ajatus kehon ja toimintakyvyn merkityksestä. Kytkeytymällä härveleihin olisi mahdollista parantaa kehon toimintakykyä. Ajatus tukee olettamusta siitä, että elämä on mielekästä vain, jos keho toimii.

8.3 Asiakkaana säästöjen kurimuksessa

Asiakkuusdiskurssi on löydettävissä 11 jutussa. Asiakkaina vammaiset artikuloidaan sosiaalipalveluja hyödyntäviksi toimijoiksi tai erilaisia muita palveluja, kuten joukkoliikennettä, käyttävien ryhmään kuuluviksi. Asiakkuuspuheen käsittelen erillään toiminnan kohde -diskurssista, sillä asiakkuus on mielletävissä aktiiviseksi toiminnaksi. Toisinaan tekemistä ilmaiseva verbi on aktiivimuodossa, jolloin vammaiset eivät artikuloidu täysin passiivisiksi toiminnan kohteiksi. Niinpä säästöistä kertovassa jutussa puhutaan ryhmään kuulumisesta ja asiakkaana olemisesta (*Helsingin Sanomat* 14.5.2003). Osassa jutuista kuitenkin puhutaan palveluista tuottajan näkökulmasta, jolloin palveluiden käyttäjät mainitaan vain välillisesti.

Eniten yksityisesti tuotetaan asumispalveluita. Niihin luetaan muun muassa erilaiset vanhusten ja vammaisten palvelutalot ja -asunnot.

(*Sosiaali- ja terveystalouksista jo viidennessä tuotetaan yksityisesti, Helsingin Sanomat*, 12.4.2003)

Asiakkuuden aktiivisuus on toisinaan näennäistä ja jää muiden diskurssien jalkoihin. Esimerkkinä tästä on lukion erityisopetuksesta kertova juttu (*Helsingin Sanomat*, 19.3.2003). Pääjutun nuoret ovat vammattomia. Nuorista kahden erityisopetukseen tulolle mainitaan syy: toisella epäillään lukihäiriötä ja toinen kertoo olevansa *hidas oppija*. Erityisopetuksen kurssilla olevat esiintyvät jutussa edustamassa erityisopetukseen osallistuvien joukkoa aktiivisina toimijoina ja omalla äänellään. Vammaisviittaus on kainalojutussa, jossa valotetaan erityisopetuksen käytäntöjä. Kainalojutussa kuvataan aktiivimuodossa olevalla osallistua-verbillä erityisopetukseen tulon tyypillisimpiä syitä. Lisäksi kerrotaan, että *kurssille voi tulla kuka tahansa*, jolloin kyse on

opiskelijan valinnasta. Tämän jälkeen kainalojutun artikulaatiot kuljettavat jutun kohti kuntoutuksen kohde -diskurssia. Kainalojutussa aktiivinen asiakkuus ja toimijuus jää lopulta passiivisen, kohti normaalia -diskurssin jalkoihin.

Lukion erityisopetuksen tarkoitus ei ole missään nimessä helpottaa lukion tasoa, vaan auttaa kurssien suorittamista lukion tavoitteiden mukaisesti.

(Lukion erityisopetus hakee vaihtoehtoja päättämislle, Helsingin Sanomat, 19.3.2003.)

Tavallisin asiakkuusartikulaatio on kumppani on raha ja useimmiten jaossa on pelkkää niukkuutta. Vammaisen asiakkaana artikuloituu lopulta sosiaalitoimen kuluksi, josta on säästettävä. Sosiaalilautakunnan säästöjä käsittelevässä jutussa (*Helsingin Sanomat*, 30.4.2003) vinkki kertoo, että säästöt kolahtavat lapsiin, vammaisiin ja mielenterveyspotilaisiin. Säästökohteita listataan yksityiskohtaisesti.

Vammaisten henkilökohtaisten avustajien, sopeutumisvalmennuksen sekä apuvälineiden määrää tiukennetaan. Karsimalla 45 vammaisten avustajaa säästettäisiin 400 000 euroa. Kuljetuspalvelujen säästötavoite on 1,6 miljoonaa euroa.

(Sosiaalilautakunta päätti rajuista säästölinjauksista, Helsingin Sanomat, 30.4.2003.)

Rahankäyttökohteita listataan, taulukoidaan ja vertaillaan. Jutut todistelevat, että toisaalle annettu on muualta pois. Raija Julkunen on kiinnittänyt huomiota säästö-sanan monitulkintaisuuteen. Säästö voi yhtäältä tarkoittaa jo sovittujen, mutta realisoimattomien etuuksien leikkauksia. Valtiontalouden kannalta säästö voisi tarkoittaa myös verojen korotusta. Lisäksi Julkunen huomauttaa, että ”sosiaaliturvan hallinta on yhä korostuneemmin julkisten menojen – ei kansalaisten sosiaalisten ongelmien – hallintaa”. (Julkunen 2001, 32–34.) Aineistoni jutuissa on selkeästi nähtävillä säästöjen vaihtoehdottomuus, ne artikuloituvat poikkeuksetta leikkauksiksi ja palveluiden kaventamiseksi.

Vammaisuus artikuloidaan rahanreiäksi eri maiden sosiaalimenoista kertovassa uutisessa. Tällä kertaa vertailukohtana ovat työttömyysmenot. Työkyvyttömyyteen kulutetut rahat artikuloidaan hyödyttömiksi, sillä työkyvyttömiä on yhä paljon suurista kuluista huolimatta.

OECD-maat käyttävät kaksi kertaa enemmän rahaa työkyvyttömyys- ja vammaismenoihin kuin työttömyysmenoihin.

-- Vaikka rahaa on käytetty paljon, työkyvyttömien määrä on pysynyt suurena.

(Työkyvyttömyys vie kaksi kertaa enemmän kuin työttömyys, Aamulehti, 9.4.2003.)

Asiakkuuden kytkennät kiertyvät keskusteluun lakisääteisistä ja harkinnanvaraisista palveluista. Tämäkin artikuloidaan talouteen ja kysymykseen, mitä kunnan on pakko kustantaa. Jos asiakkaat heräävät peräämään lakisääteisiä oikeuksiaan, se voi tulla kunnalle vielä kalliimmaksi. Tällaisesta kertoo oikeudenkäyntiuutinen *Aamulehdessä* (22.3.2003), jossa kunta tuomittiin maksamaan 10 000 euroa sen laiminlyötyä koululaisen oikeuden koulunkäyntiavustajaan.

Lahden käräjäoikeus muistutti kunnan ja huoltajan riitaa ratkaistessaan, että perusopetuslain mukaan vammaisella ja muuta erityistä tukea tarvitsevalla on oikeus saada maksutta tulkitsemis- ja avustajapalvelut.

(Kunta laiminlöi koululaisen tukipalvelut, Aamulehti, 22.3.2003.)

Keskustelusta puuttuu kokonaan palveluiden käyttäjän näkökulma. Asiakkuus kytkeytyy siis talouteen ja lukuihin. Useimmiten vammaisuus on menoerä muiden sosiaalipalvelujen joukossa. Tyypillistä asiakkuuspuhetta haastavat ainoastaan vammaisjärjestöt ja omaishoitajien järjestö, mutta niissäkin jutuissa perustelut kiertyvät kustannuksiin, kuten seuraavan kappaleen esimerkit osoittavat.

8.4 Valtaistunut ja tasavertainen vammainen

Tasavertaisuuden ja valtaistumisen puhetapa tuli esille 13 jutussa. Tyypillinen esimerkki tasavertaisuusdiskurssista on liikennevalojen äänsignaaleja koskenut keskustelu. Aihetta koskevissa yleisönosastokirjoituksissa vammaisten oikeus kulkea itsenäisesti ilmaista itsestään selvänä oikeutena, eikä toimintakyvyttömyyttä tuoda erityisesti esille (*Helsingin Sanomat* 29.4, 30.4, 4.5.2003). Muita erityisiä lisäartikulaatioita ei väitteiden tueksi tuoda, vaan tasavertainen oikeus liikkumiseen on itsestään selvyys.

Tikan ehdotus ongelman ratkaisuksi on äänimerkkien hiljentäminen öiksi ja pyhäpäiviksi. Tämä tarkoittaisi näkövammaisten liikkumisen kohtuutonta vaikeuttamista.

(Nakutus olisi piippiä parempi, Helsingin Sanomat 29.4.2003.)

Keskustelun käynnistäneessä kirjoituksessa (*Helsingin Sanomat* 26.4.2003) ei vammaisista puhuttu ollenkaan, vaan aiheena oli liikennevalojen signaalien häiritsevä piipitys. Vastauksissa tuodaan esille, että signaalit ovat näkövammaisille välttämättömiä. Yhdessä kirjoituksessa keskustelun aloittaja nimetään turhasta valittajaksi (*Helsingin Sanomat* 30.4.2003). Voidaan siis ajatella, että tässä ajatus esteettömästä tasavertaisesta yhteiskunnasta on tullut todeksi ja yleisesti hyväksytyksi arkijärjeksi.

Esteettömyyden kanssa risteää monenlaisia artikulaatioita, jolloin puhetapa muuttuu tasavertaisuusdiskurssista kohti normaalia -diskurssiksi. Esimerkiksi esteettömän ympäristön näkökulma on myös kuntopolkua koskeneessa jutussa (*Helsingin Sanomat* 25.3.2003). Sen vahvimmat artikulaatiot kuljettavat kuitenkin jutun tasa-arvoisuuden sijasta kuntoutumiseen, terveyden ylläpitoon ja kohti normaalia -diskurssiin. Tämä johtuu siitä, että äänessä on reittiä ehdottanut henkilö, joka on perustellut reittiä läheisen vanhainkodin asukkaiden kuntoutustarpeella. Toisaalla loppujutun viittaus vammaisneuvostoon ja muihin suunnitteilla oleviin esteettämiin reitteihin viittaa myös yhdenvertaisuuteen.

Tasavertaisuusdiskurssiin linkittyvät vammaisjärjestöt tai vammaiset toimijana. Puhetapa on yleinen jutuissa, joissa toimijoina ovat Reumaliitto, (*Helsingin Sanomat* 27.4.2003), Reumaneuvosto (*Helsingin Sanomat* 8.4.2003) tai vaikkapa omaishoitajat (esim. *Turun Sanomat* 18.3.2003). Juttuun artikuloitu vammaisjärjestö vahvistaa tasavertaisuusdiskurssia. Omaishoitajien jutussa vahvempi kytkentä kulkee kuitenkin talouden suuntaan. Tasavertaisuuden vaade kohdistuu hoitajiin, joiden palkkaa ja työolosuhteita jutut käsittelevät. Siten hoidettavan oikeus valita asuinpaikkansa on toissijainen. Hoidettavan halu olla kotona on jutussa kytketty tukemaan omaishoitajien vaatimuksia paremmista eduista.

Helsingin Sanomien jutussa vammaisen subjektiivista oikeutta vammaisavustajaan perustellaan taloudellisilla seikoilla.

Vammaisille pitää taata subjektiivinen oikeus henkilökohtaiseen avustajaan. Avustajapalvelu tulee kunnalle huomattavasti halvemmaksi kuin laitoshoido.

(Reumaliitto vaatii rahaa kansalliseen terveysohjelmaan, Helsingin Sanomat 27.4.2003.)

Toisaalla talous on pettämätön peruste ja ohittaa perusteluissa vammaisten oikeudet:

”Jos vammaisten kuljetuspalvelut heikkenevät ja avustajia vähennetään, niin vaikeavammaisilla on oikeus hakea tehostettua asumispalvelua, ja se on sitten jo paljon kalliimpaa ja lakisääteistä.”

[Jutun sitaatti on peräisin sosiaalilautakunnan jäseneltä.]

(Sosiaalilautakunta päätti rajuista säästölinjauksista, Helsingin Sanomat 30.4.2003.)

Toimijat vaikuttavat puhettavan eroihin. Subjektiivisista oikeuksista puhuu Reumaliitto ja säästöjen vaikutuksista Helsingin kaupungin sosiaalilautakunnan jäsen. Molemmat kuitenkin puhuvat samasta asiasta toteamalla, että lakisääteinen asumispalvelu tulee kalliimmaksi kuin harkinnanvaraiset palvelut. Lautakunnan jäsenen perustelut liittyvät vahvemmin rahaan, eikä subjektiivisesta oikeudesta avustajiin puhuta ollenkaan. Näyttää siis siltä, että tasavertaisuus yksinään ei aina ole riittävä peruste, vaan se vaatii tuekseen muita kytköksiä. Talous mielletään sellaiseksi realiteetiksi, jolla on helppoa ja ymmärrettävää perustella muita valintoja.

8.5 Sankari ja selviytyjä

Vammaiset artikuloidaan selviytyjiksi ja sankareiksi yhdeksässä jutussa. Sankaruus on läsnä sekä ilmeisen korostuneesti, mutta myös tulkinnanvaraisesti. Vamman merkitystä voidaan korostaa, jolloin sankaruuskytkentä vahvistuu. *Helsingin Sanomat* etsi jutussaan suomalaisia vastineita *Time*-lehden sankarilistalle. Jutun pontimena oli se, että *Timen* listalta ei löytynyt ainuttakaan suomalaista. Suomalaisia sankariehdokkaita jutussa esitellään kaksitoista ja heidän joukossaan on vammaisaktivisti Kalle Könkkölä. Sankaruuteen häntä vie fyysisten vammojen voittaminen ja aktiivisuus vammaiskysymyksissä. Könkkölään voidaan rinnastaa toinen sankariehdokas, jääkiekkoilija Saku Koivu, jonka syövästä toipuminen on vahva meriitti.

Kalle Könkkölä on suomalaisten vammaisten äänitorvi, joka on tahdonvoimallaan ja älykkyydellään voittanut vaikean vammansa aiheuttamat fyysiset rajoitukset.

Usein Könkkölä on näyttänyt toimivan jopa henkensä uhalla edistääkseen niitä asioita, joihin uskoo.

(*On meilläkin sankareita, Helsingin Sanomat*, 4.5.2003.)

Fiktiivistä sankaruutta edustaa *Aamulehden Allakan* (2.5.2003) elokuvaesittely, jossa kerrotaan *X-Men* elokuvan sankareista. Elokuvan sankareiden kerrotaan olevan *perimämuutoksen uhreja* ja *mutantteja* ja samalla heidät yhdistetään muiden elokuvien sankareihin, kuten Hämähäkkimieheen ja Iron Maniin. Sankaruuden olemusta pohditaan kainalojutussa:

Poikkeusyksilöiden tarinoissa on mukana konservatiivinen juonne,
Populaarikulttuurin suosikkimutantit ovat vauhdissa aina, kun ajat ovat kovat.
Vain erikoislahjakkailla on mahdollisuus menestyä.

-- poikkeusyksilöt luovat oman menestyksensä ja yhdistyvät sitten taisteluun
yleisen järjestyksen nimissä.

(*Kuinka yli-ihminen kesytetään, Aamulehti, Allakka*, 2.5.2003.)

Äärimmillään sankaruus on yli-inhimillistä selviytymistä. Kuten ulkomaanuutisten onnettomuusjutuissa (*Aamulehti, Ilta-Sanomat*, 10.5.2003), jossa vuorikiipeilijän kerrotaan amputoineen oman kätensä. Miehen sankaruus ohittaa onnettomuuden uhri -kytkennän. Keskeiselle sijalle nousee miehen rohkeus, jota korostetaan inhorealisticella ja yksityiskohtaisella kuvauksella käden katkaisemisesta.

Ralston kertoi yrittäneensä leikata kättään jo useasti aiemmin, mutta veitsi oli osoittautunut liian tylsäksi. Lopulta hän sai ihoonsa reiän vain huomatakseen, ettei kyennyt leikkaamaan käden luita poikki. Seikkailija keksi tähänkin pulmaan äärimmäisen tuskalliselta kuulostavan ratkaisun.

– Sain ensiksi väärtinäluun napsahtamaan poikki ranteen yläpuolelta ja sitten muutaman minuutin kuluttua myös kynäriluun.

(*Kätensä amputoinut kiipeilijä kertoi kauhunhetkistään, Aamulehti* 10.5.2003.)

Käden menettäminen ei ole miehelle ongelma. Tulevaisuuteen viitataan sanomalla, ettei kovia kokenut kiipeilijä aio lopettaa harrastustaan ja että proteesi on tilauksessa. Miehen teko on *uskomaton*, eikä sankaruus liity sinänsä vammaisuuteen. Mies on sankari, koska selviytyi, eikä anna käden menettämisen vaikuttaa elämäänsä.

Arkipäivän selviytymisessä kytkennät ovat lievempiä, mutta silti selkeitä. Niissä vammaisuus on keskeinen kytkös, ja selviytyä voi sekä vamman kanssa että siitä huolimatta. Teatteriarviossa (*Kun marginaalista pääsee taivaaseen*, *Helsingin Sanomat* 21.3.2003) näytelmän vammainen on *ainoa selviytyjä* ja syntymästään asti näkövammaisen amerikkalaisen 72-vuotiaan laulajan todetaan olevan *vahvassa vedossa* (*Aamulehti*, 23.4.2003). Toisaalla selviytyminen tarkoittaa arjessa pärjäämistä ja onnellisuutta. *Helsingin Sanomien* jutussa *Epätyypillinen virkamies*, (4.5.2003) kerrotaan haastateltavan pojasta, jonka kerrotaan sairastuneen syntymän jälkeen virustautiin ja vammautuneen. Tämän vuoksi haastateltavalla on pitkä *kokemus julkisista palveluista*. Selviytymistä kuvaa pojan nykytilanne.

Nyt 18-vuotias poika käy Lahdessa kehitysvammaisten Sylvia koulua ja viettää äitinsä luona vain viikonloppuja.

--"Poikani on onnellisimpia tuntemiani ihmisiä", Brunila sanoo.(Mt.)

Sankaruus- ja vammaisuus-artikulaatiot tuottavat mielikuvia siitä, miten vamma voitetaan ja miten sen kanssa tullaan toimeen. Edellä olevat esimerkit kuvaavat kolmenlaista sankaruutta: yli-inhimillistä rohkeutta, kamppailua vammojen voittamiseksi ja arkipäiväisempää selviytymistä. Sankari ja selviytyjä -diskurssille on tyypillistä esteiden voittaminen, vammaisuuden uhmaaminen tai ylipäättään elämästä selviytyminen. Kun sankarit ja selviytyjät -puhetapa artikuloituu edelleen, se tuottaa yhdessä juttujen muiden elementtien kanssa se ajatuksia menestymisen edellytyksistä. Kytkennät synnyttävät ajatuksen, että jokainen voi luoda oman elämänsä sellaiseksi kuin itse haluaa. Ajatus on siten samankaltainen kuin Colin Barnesin (1992, 8–19) stereotyyppien listassa – vammaiset voivat voittaa vammaisuutensa, kunhan lakkaavat ruikuttamasta ja säälimästä itseään.

8.6 Uhkaava riski

Vammaisuus artikuloituu riskiksi ja uhaksi neljässä aineistoni jutussa. Yhtäältä uhalta pitää suojautua ja toisaalta vammaisuus on huonoin mahdollinen, kuolemaa hieman parempi vaihtoehto. Kipua käsittelevässä jutussa *Selkäleikkauksista jäi pysyvä kipu* (*Helsingin Sanomat* 10.4.2003) kerrotaan haastateltavan vaikeasta selkäkivusta. Jutussa kuvaillaan miten haastateltava pystyy nukkumaan *vain tunnin pätkissä* ja *kuuteen vuoteen ei ole ollut hetkeä, jolloin kivut eivät tuntuisi*.

Reippailu on *vanhuksen köpöttelyä ja puistossa hiipimistä*. Hän voi istua, seistä tai maata vain 20 minuuttia kerrallaan. Selkää on leikattu 12 kertaa ja uudellekin leikkaukselle *olisi tarvetta, mutta halvaantumisen vaara on liian suuri*. Käytännössä haastateltava on toimintakyvytön ja kipu on jatkuva. Tästä huolimatta halvaantuminen on jotakin vielä pahempaa. Kärjistäen voi sanoa, että mikä tahansa on parempaa kuin vammaisuus.

Turvavyöleikkurin käytöstä ja kolaripaikalla toimimisesta kertovassa jutussa, *Turvavyöleikkuri voi olla vakava riski kolarin jälkeen* (Aamulehti 14.4.2003), vammautuminen on *epäonnea ja ikävä tapaus*. Artikkelissa kerrotaan tapauksesta, jossa *hyvää hyvyttään auttamaan tullut henkilö aiheutti onnettomuuden uhrille neliraajahalvauksen*. Vammaisuuden uhalla motivoidaan ihmisiä toimimaan oikein. Tässä kohtaa voi toki sanoa, että on rationaalista estää henkilön lisäloukkaantuminen ja siksi artikkelin informaatio on perusteltua. Kyse ei kuitenkaan ole siitä, ettei leikkurin käytössä pitäisi ihmisiä opastaa ja etteivätkö käytännön esimerkit olisi tehokkaita. Voi kuitenkin kysyä, millaista mielikuvaa neliraajahalvaantumisen syistä tämä juttu rakentaa. Juttu kuuluu samaan sarjaan kuin valistuskampanjat, joissa varoitellaan hyppäämästä matalaan veteen pää edellä. Neliraajahalvaus artikuloituu tilaksi, jossa halvaantunut on liikuntakyvytön joko omaa hölmöyttään tai kenties jonkun onnettoman tunarin aiheuttaman onnettomuuden vuoksi.

Toisenlaisen riski-diskurssin muodostavat aineiston kaksi juttua, joista toisessa käsitellään sikiöseulontoja (*Helsingin Sanomat* 4.4.2003) ja toisessa yli 40-vuotiaan äitiyttä (*Ilta-Sanomat*, 31.3.2003). Molemmissa viitataan Downin syndroomaan. Äitiyttä käsittelevä jutussa vammaisuuden mahdollisuus on riski. Artikkelisi sivuuttaa kysymyksen siitä mitä sitten tapahtuu, jos testi osoittaa, että lapsi on vammainen.

Riski saada esimerkiksi Down-syndroomasta kärsivä lapsi kasvaa merkittävästi yli 40-vuotiailla. Nykyään voidaan kuitenkin lapsivesitutkimusten avulla jo aikaisessa vaiheessa selvittää, onko lapsi terve.

(*Vasta nelikymppisenä äidiksi, Ilta-Sanomat*, 31.3.2003.)

Sikiöseulontajutussa uhka kohdistuu vammattomiin sikiöihin, joita voidaan tavanomaisissa lapsivesiseulonnoissa menettää. Vammaisten lasten kohtalo jää avoimeksi. Jutussa kerrotaan uudesta, verestä otettavasta, näytteestä, jolla kyetään selvittämään sikiön mahdollista vammaisuutta. Uutta testiä perustellaan sillä, että vanhassa testissä lapsivedestä tehtävä näytteenotto muodostaa uhan vammattomille sikiöille.

Kahta solunäytteen perusteella Down-sikiöksi tunnistettua yksilöä kohden viisi tervettä sikiötä menetetään toimenpiteen [lapsivesinäytteen] aiheuttamaan keskenmenoon --.

(Rna tuo terveiset sikiöltä, Helsingin Sanomat, 4.4.2003.)

Jutun kytkennän voi tulkita merkitsevän, että vammaisen lapsen löytyminen on etu, eikä mahdollinen abortti ole menetys. Jutussa ei problematisoida sikiöseulontoja millään tavalla. Puutetta voi perustella sillä, että juttu on lyhyt tiedeuutinen, jossa keskitytään uudesta testistä kertomiseen. Käytännössä Downin syndroomaa osoittavan testituloksen jälkeen vanhempien on tehtävä päätös mahdollisesta raskauden keskeytyksestä. Terveystieteiden ammattilaisten antamaa neuvontaa on kritisoitu siitä, että se keskittyy lääketieteellisten faktojen jakamiseen. Vaikka terveydenhuollon henkilöstö ei välttämättä rohkaise aborttiin, niin tutkimuksessa löydetty sikiövaurio johtaa suurimmassa osassa tapauksia raskauden keskeytykseen. (Vehmas 2004, 810.) Tämän voidaan tulkita olevan oire vammaisia syrjivästä yhteiskunnasta ja sikiöseulonnan ymmärtää viestiksi siitä, että vammaiset ovat epätoivottuja (Könkkölä 2004, 813, Mäki 2004, 812).

Riitta Kärki huomauttaa, että uhan- ja riskin esiintuominen julkisuudessa kytkeytyy hallinnan retoriikkaan. Se on tapa tehdä tiede välttämättömäksi. Hallinnan retoriikkaan liittyy läheisesti turvan retoriikka, jonka tehtävänä on saada ihmiset luottamaan siihen, että asiantuntijat eivät ainoastaan tiedä oikeita ratkaisuja vaan toimivat myös ihmisten parhaaksi. (Kärki 1998, 189.) Niinpä sikiödiagnostiikkaan voidaan kytkeä toivon ajatus. Kärjen analysoimassa Prisma-ohjelmassa diagnostisoituja sikiöitä kohdeltiin potilaina, joita tiede kykenisi jo muutaman vuoden kuluttua auttamaan. (Mt., 116.) Edellä olleessa esimerkissä sikiödiagnostiikka kytketään hallintaan ja asiantuntijoiden professioon, jota tehostetaan vauvaa uhkaavan vammaisuuden kytkennällä.

Uhan ja riskin artikulaatiot voidaan tulkita viestiksi siitä, että vammaisuus on vältettävissä – ainakin jos on neuvokas, riittävän varovainen tai ymmärtää hakeutua sikiöseulontoihin. Mary Douglas liittyy uhan ja vaaran määrittelyn yhteisön suojeluun. Yhteinen uhka antaa yhteisölle mahdollisuuden manipulointiin, sillä uhka koko yhteisöä koskettavasta saastumisesta on ase, jolla yhteisön jäsenet taivutellaan toimimaan tietyllä tavalla. (Douglas 2000, 34.) Tästä näkökulmasta Downin syndrooman riskikytkentä saa toisenlaisen tulkinnan. Kun kyseessä on vaaran torjuminen, riski- ja uhkakykentä oikeuttaa sikiöseulonnan ja mahdollistaa abortin. Kun puhutaan liikenneonnettomuuksista, neliraajahalvauksen uhka oikeuttaa valistuksen.

8.7 Lehtien arkijärkinen vammaisuus

Vammaisuuden puhettavat aineistoni teksteissä voinee tiivistää tyyliin ajatukseen siitä, että edellisiin tutkimuksiin verrattuna mikään ei ole muuttunut. Karikatyyri juttujen vammaisesta voidaan yksinkertaistaa mielikuvaan, jossa avustajan luotsaama toimintakyvyn vammaisen on matkalla jonottamaan alati rahan puutteessa tyypistyviä sosiaalipalveluita. Jos hän on riittävän rohkea, hän voi selviytyä, voittaa vammaisuuden tuottamat vaikeudet ja siirtyä sankareiden joukkoon.

Aiemmissa tutkimuksissa kartoitetut stereotypit toistuvat siis voimakkaina myös silloin kun vammaisuus ei ole pääaihe. Eniten esiintyvät uhri ja hoivan kohde -diskurssit ovat säälin sävyttämiä, ilmeeltään negatiivisia ja luovat kuvaa vammaisesta passiivisena, puolustuskyvyttömänä ja tahdottomana kohteena. Kun vammaisuus on sivuaiheena, hoivan kohteena olemiselle, uhriudelle ja kokonaisvaltaiselle toimintakyvyttömyydelle on jutuissa erityinen tilaus. Vammaisuus on piste iin päällä, lisäarvo, jonka avulla jutun viesti tehostuu.

Sävyiltään positiivinen selviytyjä ja sankari -puhetapa toistaa tuttuja stereotypioita. Sankaruudessa olennaista on vammaisuus, jota vastaan kamppailemalla yksilö kohoaa selviytyjäksi ja sankariksi. Vammaisuus saattaa ohittaa henkilön persoonalliset ominaisuudet, ja ajatus vammaisuuden tuottaman kärsimyksen jalostavasta vaikutuksesta korostuu.

Vammaisen valtaistuu teksteissä silloin, kun se on yhteiskunnalle taloudellisesti edullisempaa. Useinkaan pelkkä subjektiivinen oikeus ei ole riittävä peruste, vaan lisätueksi etsitään taloudellisia artikulaatioita. On siis taloudellisesti järkevämpää rakentaa esteetön ympäristö, sillä kuljetuspalvelut tulevat vielä kalliimmiksi. Siten Elina Perttulan (2002, 60–70) tutkimustulos siitä, että fyysisessä ja toiminnallisessa ympäristössä vammaiset ovat asiantuntijoita ja vaikuttajia ei tule omassa aineistossani juuri esiin. Ympäristöjutuissa vammaiset ovat toimijoita, joiden oikeutta esteettömään ympäristöön ei kyseenalaisteta. Tästä huolimatta tasavertaisuus joutuu taloudellisen suurennuslasin alle. Talous linkittyy vahvasti vammaisuuteen myös asiakkuuspuheessa. Vaikka vammaiset ovat toimijoita, niin palveluja ei lähestytä käyttäjän näkökulmasta. Jutuissa määräävä tekijä on raha tai oikeammin sen puute.

Puhetapojen vaihtoehtojen kaavamaisuus on ällistyttävää. Näyttää siltä, että lehtien arkijärkinen vammaisuus koostuu vahvasti voimissaan olevista stereotypioista, jotka ovat tulleet esiin aiemmissa tutkimuksissa. Yhdessä nämä kaavamaisina toistuvat puhettavat muodostavat Michel Foucault'n

hulluusdiskurssiin verrannaisen vammaisdiskurssin. Voidaan ajatella, että juttujen kaavamaisuus ja homogeenisuus on esimerkki niistä Foucault'n tarkoittamista diskurssien julkilausumattomista säännöistä, joiden sisällä vammaisuudesta voidaan puhua. Vammaisuus näyttäytyy tietyllä ennustettavalla ja stereotyyppittyneellä tavalla, ja eri aiheisilla jutuilla on omat tutut diskurssinsa. Kun muistaa, että diskursseissa oli kyse määrittelyvallasta ja kamppailusta, nähdään että vammaisdiskurssissa määrittelyvalta on muualla kuin vammaisilla itsellään. Vammaisuus on ensisijaisesti lääketieteellisesti ja yhteiskunnallisesti määriteltyä passiivisena kohteena olemista.

Myös juttutyyppejä sitovat tietyt puhutavat. Kun puhutaan terveydenhuollosta, ei kirjoiteta juttua siitä, että viime kädessä on kysymys valinnoista tai siitä mitä verovaroin halutaan kustantaa. Sikiöseulonnoista kirjoitettaessa jää kysymättä, miksi seulontoja oikeastaan tehdään.

Yhteys Foucault'n totuustuotanto-ajatuksen on ilmeinen. Diskurssissa vammaisuuden määrittely on useimmiten tieteellisen instituution, lääketieteen, tuottamaa. Tämä diskurssi on mennyt läpi, ja siitä on tullut vallalla oleva järjestelmä. Paitsi vammaisuuden määrittelyssä instituutiot näkyvät jatkokytkenöissä. Vammaisuus on osa taloudellista ja poliittista keskustelua, jossa valta on yhteiskunnan instituutiolla, ja vammaisten ääni kuuluu heikosti, jos ollenkaan.

9 MURTUMAN MAHDOLLISUUS

Vaikka jutuissa on useimmiten vahvoja samaan suuntaan kulkevia artikulaatioketjuja, lähes jokaisessa jutussa on irralleen jääviä kytkentöjä. Tarkoitan irralleen jäävillä kytkennöillä sellaisia jutun muista artikulaatioista poikkeavia yksittäisiä kytkentöjä, jotka jäävät vahvistamatta.

Aineistosta näkyy, että vahvoja ja vallalla olevia kytkentöjä vahvistetaan monilla samaan suuntaan johtavilla kytkennöillä. Näin on esimerkiksi rikos- tai omaishoitajajutuissa, joissa toimintakyvyttömyyttä ja avuttomuutta ilmaistaan monilla eri ilmaisuilla. Sen sijaan yksittäisessä jutussa maininta vaikkapa vammaisten oikeudesta taiteen tekemiseen jää ilman lisäartikulaatioita. Tällä on vaikutuksensa, kun jatkoartikulaatiot jäävät ilmaisematta, niin silloin jutussa hukataan tilaisuus tuottaa toisenlaista puhetta vammaisuudesta.

Lawrence Grossberg liittää artikulaatioiden vaikutuksia pohtiessaan mukaan Gilles Deleuzen ja Felix Quattarin teorian käytännöstä järjestäytymismuotoina, joista he käyttävät nimitystä kokoelmat tai rihmastot. Näihin rihmastoihin liittyy sekä artikulaation että pakenemisen viivoja. Artikulaation viivat ”tuottavat hierarkioita, paikantavat keskuksia, luovat herrarakenteita tarkoituksenaan koko kokoelmaan määrittäminen ja hallinta”. Pakenemisen viivat puolestaan ”disartikuloivat, avaavat kokoelman ulkoiselle, leikkaavat ja pilkkovat aiemmin artikuloituja alueita”. Grossberg huomauttaa, että artikulaatiota ja pakenemista ei tule samaistaa pelkästään valtaan ja vastarintaan. (Grossberg 1995, 255.) Siten ei analysoimiani satunnaisia kytkentöjä tule ymmärtää pelkästään vastarinnaksi, vaan ennen kaikkea mahdollisuudeksi purkaa tai muuttaa olemassa olevia kytkentöjä ja tuottaa toisenlaisia artikulaatioita.

Vaikka aineisto on aiheiden käsittelytavoiltaan ja näkökulmiltaan melko homogeeninen ja kaavamainen, joukossa on irrallisten kytkentöjen lisäksi muutama näkökulmaltaan poikkeava juttu. Luvussa kuusi esittelemäni *Reumaneuvosto toivoo helposti avattavia pakkauksia* (Helsingin Sanomat 8.4.2003) on esimerkki tällaisesta, harvemmin esiintyvistä kytkennästä. Jutussa vammaisuuden voi tulkita osittain olevan seurausta siitä, että yhteiskunnassa ei huomioida riittävästi kaikkien jäsenien tarpeita. Samankaltainen on myös juttu, *Reumaliitto vaatii rahaa kansalliseen terveysohjelmaan* (Helsingin Sanomat, 27.4.2003), jossa todetaan, että vammaisilla pitää olla subjektiivinen oikeus henkilökohtaiseen avustajaan.

Valtavirrasta poikkeaa myös juttu *Invalidien oikaisuvaade sosiaalilautakunnan matkasta hylättiin* (*Turun Sanomat*, 13.5.2003). Jutussa kerrotaan Turun Tapaturma- ja Sairausinvalidit ry:n oikaisuvaateesta, jossa moititaan sosiaalilautakunnan opintomatkaa ulkomaille.

Yhdistyksen mielestä tällaisia matkoja ei pitäisi tehdä samaan aikaan, kun terveydenhuoltoalan henkilökunnan työtaakka kasvaa ja vanhusten ja vammaisten palveluja tiukennetaan. (Mt.)

Etujärjestön oikaisuvaade voidaan tulkita keskusteluyritykseksi siitä, mitä kaikkea yhteiskunnan varoilla voidaan tehdä ja miten varojen käyttöä pitäisi priorisoida. Aineistoni sosiaalipalveluja ja etenkin säästöjä käsitelävissä jutuissa ei juuri käydä valinta- tai arvokeskusteluja, ja irralliset arvokeskusteluun viittaavat artikulaatiot ovat harvinaisia. Tässä mielessä talous otetaan annettuna, määräävänä tekijänä, jota ei tarvitse kyseenalaistaa. Mikko Koistinen (1998) toteaa median ekonomisoituneen. Tämä näkyy siinä, että talousjournalismin määrä ja merkitys on kasvanut ja taloudellinen argumentointi ulottuu myös muille journalismin alueille. (Mt., 59.)

Etujärjestön oikaisuvaateen uutisoinnissa (*Turun Sanomat* 3.5.2003) kerrotaan vielä, että vaade hylättiin perusteettomana, sillä kaupunginhallituksella on oikeus päättää toimielintensä ulkomaanmatkoista. Nämä kytkennät vievät jutun kunnallisen päätöksenteon konventioihin, ja varsinainen arvokeskustelu kilpistyy hallintouutiseksi. Yhteistä kaikille aineistoni valtavirrasta poikkeaville jutuille on, että useimmiten niissä toimijana on jokin vammaisjärjestö. Muissa jutuissa valtavirrasta poikkeavat kytkennät ovat satunnaisia.

Tällainen yksittäinen tasavertaisuuden kytkentä tuotetaan teatteritapahtumasta kertovassa ennakkojutussa. Juttu on aineiston muiden juttujen kanssa yhtenevä siinä mielessä, että vammaisuus nostetaan otsikkoon ja että eron tekeminen on näkyvissä. Teatteritapahtumassa kerrotaan olevan vammaisuutta käsittelevä seminaari ja kaksi *erityistuotantoa*. Eroa tehdään paitsi puhumalla erityisestä kertomalla, että toisen esityksen ovat tuottaneet *yhteistyössä Espoon koulujen erityisluokat ja toisen esittäjät ovat Kuusankosken asumispalveluyksikön asukkaita*.

Jutun irralleen jäävä ja muusta aineistosta poikkeava kytkentä on seminaarista kertovassa osuudessa. Arja Liinamaa on tutkimuksessaan todennut, että silloin kun puhutaan vammaisten tekemästä taiteesta, sitä käsitellään psykologisessa kehyksessä, ikään kuin terapian tuotoksena (Liinamaa 1995, 72–75). Tekstissä tuotetaan tyypillisempään kohti normaalia -diskurssiin särö artikuloimalla vammaisten taide muuksikin kuin terapiaksi.

Seminaarissa pohditaan taiteen eheyttävää voimaa, taidekasvatuksen kokonaisvaltaisen kokemuksen merkitystä ja erityislasten oikeuksia ja tarpeita taiteen tekemiseen ja kokemiseen muuallakin kuin terapiassa.

(*Vammaisten teemavuosi Lasten Teatteritapahtumassa, Turun Sanomat 2.4.2003.*)

Artikulaatio jää vahvistamatta, sillä sanajärjestys asettaa ensisijaiseksi eheytyksen ja kuntoutumisen – nautinto on toisella sijalla. Jos oikeudet ja tarpeet olisivat ensimmäisenä ja lausetta olisi hieman avattu, niin taidetta ilman terapiaa -kytkentä vahvistuisi. Jo pelkästään asioiden esitysjärjestystä muuttamalla ja verbiä vaihtamalla taiteen ja vammaisuuden artikulaation merkitys lauseessa muuttuu tasavertaisuutta tuottavan puhutavan suuntaan, vaikka informaatio olisi pysynyt samana. Lauseen olisi voinut kirjoittaa esimerkiksi seuraavalla tavalla: Seminaarissa keskustellaan erityislasten oikeuksista ja tarpeista taiteen tekemiseen muuallakin kuin terapiassa. Lisäksi pohditaan kokonaisvaltaisen kokemuksen merkitystä taidekasvatuksessa ja taiteen eheyttävää voimaa.

Ylipäätään irrallisille artikulaatioille on tyypillistä, että keskustelun avaukset jäävät hyödyntämättä. Siten esimerkiksi keskustelu siitä, voiko vammaisuudelle nauraa, jää ilmaan jutussa *Naurattava sokea kääpiö* (*Helsingin Sanomat, Kuukausiliite 2.5.2003*). Juttu kuvaa aluksi Stand up -koomikkoa, jolla on näkövamma. Varsinainen juttu kertoo klubista, jossa aloittelevat koomikot esiintyvät. Stand up -koomikosta kertova osuus päättyy esityksestä poimittuun sitaattiin ja avoimeksi jäävään kysymykseen. Tämän jälkeen juttu alkaa kertoa klubin toiminnasta.

”Olen tietävästi maailman pienikokoisin suomenkielinen stand up -koomikko.”

Yleisön nauru on vaimeaa. Voiko tälle nauraa? (Mt.)

Tarkka lukeminen osoittaa, ettei koomikkoa ole haastateltu ollenkaan, vaan sitaatit ovat peräisin esityksestä. Kuvatekstit kertovat esiintyjän tekemän pilaa vammaisista, ja tarkka olemuksen kuvaus tekee näkövammaisesta ja lyhytkasvuisesta koomikosta tirkistelyn kohteen. Se, että esiintyjä tekee pilaa vammaisista, on toimittajan tulkintaa. Toisaalta voisi ajatella, että esitys herjaa vammaisista vallitsevia stereotypioita. Toimittajalla olisikin ollut oiva tilaisuus pohtia vammaisuuteen liitettyjä stereotypioita tai ihmisten suhtautumista vammaisuuteen. Lisäksi jutun alun voisi tulkita ironiseksi, jos tirkistelyulottuvuus olisi nostettu esiin tai sitä olisi jotenkin tekstissä käsitelty. Artikkelissa kuitenkin ohitetaan mahdollisuus käsitellä vammaisuutta yhteiskunnallisena kysymyksenä ja asenteisiinkin vain viitataan. Katkelman yksittäinen kysymys jää kuitenkin arveluksi, eikä toimittaja

anna toisenlaiselle tulkinnalle mahdollisuutta tyytyessään siteeraamaan esitystä. Toimittaja olisi kuitenkin voinut kysyä koomikolta jotakin, eikä tyytyä referoimaan esitystä ja kuvaamaan tämän fyysistä olemusta. Tällöin yhteiskunnallinen ulottuvuus olisi kenties vahvistunut tai ainakin toisenlaiselle kytkennälle olisi annettu mahdollisuus.

Lähiluvun ansaitsee vielä juttu *Epätyypillinen virkamies* (*Helsingin Sanomat*, 4.5.2003). Jutussa kerrotaan haastateltavan finanssineuvoksen urasta ja sivutaan myös hänen poikaansa, jolla on kehitysvamma.

Brunila sanoo, ettei ole joutunut luopumaan mistään vammaisen lapsensa vuoksi. Ulkomaille hän olisi kuitenkin lähtenyt aikaisemmin, jos perhetilanne olisi sen sallinut. (Mt.)

Jutussa on lievä poikkeama tavanomaisesta hoiva- ja taakkakytkennöistä. Lause on muotoiltu siten, että toimittaja lienee kysynyt vammaisen lapsen vaikutuksesta haastateltavan uraan. Haastateltavan vastaus ei näytä tyydyttävän kirjoittajaa, sillä se torjuu taakkadiskurssin. Juttua onkin jatkettu tuomalla taakkakytkentä mukaan lievennettynä toteamalla ulkomaille lähdön *kuitenkin* lykkääntyneen. Toinen lause vesittää haastateltavan sanomaa ja vahvistaa vammaisen lapsen tuottamia hankaluuksia. Jutun tulkinnassa ei voine ohittaa sitä tosiasiaa, että haastateltava on nainen ja äiti, jolloin kysymykset lapsesta ja perheestä tuntuvat tavanomaisilta. Siten kytkennät vahvistavat perinteisen hoivaavan naisen mallia. Artikkeliiin kytketään lisää pehmeitä arvoja, kun haastateltava kertoo, miten paljon hän on oppinut pojaltaan. Tässä voidaan ajatella tuotettavan puhetapaa, jossa korostetaan sitä, että perhe jossa on vammaisen lapsi, on samanlainen kuin muutkin. (Ks. Hietanen 1997 90–96; myös Ojala 2000, 92.) Lopuksi kerrotaan haastateltavan ”ammentavan” arvoja buddhalaisuudesta.

”Sellainen ihminen ottaa vastoinikäymisetkin niin, ettei muserru, masennu tai katkeroidu,” hän jatkaa.(Mt.)

Jutussa kerrotaan myös haastateltavan uudesta avioliitosta ja todetaan pariskunnan yhteisten kovien kokemusten yhdistävän heitä. Kun aiemmin on kerrottu haastateltavan menestyksekkästä urasta, epäonneksi ja koviksi kokemuksiksi jäävät jutun perusteella lapsen vammautuminen ja tämän isän

kuolema. Siten ajatus siitä, että vammainen lapsi ei olisi taakka, hukutetaan vastoinikäymis- ja kohtalokytcentöjen alle.

Tässä käsittelemäni esimerkit ovat valtavirrasta poikkeavia kytcentöjä, joiden avulla olisi ollut mahdollista tuoda esiin muunlaisia vammaisuuden puhetapoja. Ne edustavat murtuman paikkaa, mahdollisuutta tuottaa toisenlaista arkijärkistä vammaisuutta. Mahdollisuus jätetään usein käyttämättä; toisenlaisten artikulaatioiden olemassaolo ilmaistaan, mutta kytcentä jätetään vahvistamatta.

10 DISKURSSEISTA KOHTI KONTEKSTIA

Koska vammaisuuden artikulaatiot tuottavat hyvin stereotyyppistä vammaisuutta, on syytä tarkastella millainen konteksti näistä artikulaatioista muodostuu. Tässä luvussa tarkastelen tekstien moraali-, hyvinvointivaltio- ja yksilökontekstia. Mahdollisia konteksteja olisi toki muitakin, mutta tässä otan esille ne, jotka ovat yhteisiä eri artikulaatioille. Niinpä esimerkiksi vammaisen artikuloituessaan vaikkapa hoivan kohteeksi tai rikoksen uhriksi tuottaa samankaltaisen moraalisen hyvien ihmisten ja tekojen kontekstin. Toimintakyvyttömyys- tai sankariartikulaatiot tuottavat puolestaan kontekstin, jossa keskeistä on omillaan toimeentuleva sisukas yksilö.

10.1 Moraalinen paatos

Vammaisuusartikulaatiot tuottavat moraalista puhetta siitä, millainen on hyvä ihminen, yhteiskunta ja millaiset teot ovat oikein. Tämä edellyttää, että lukija myöntää tekstin väitteet oikeaksi, tuntee moraalista närkästyä vammaisen uhrin puolesta tai sympatiaa elämänsä vammaisten hyväksi uhrannutta kohtaan. Vammaisuus on tekstien moraalinen efekti, joiden avulla teon hyvyys tai pahuus korostuu.

Teksteistä on tulkittavissa vahvoja eettisiä kytkentöjä, viittauksia Raamatun etiikkaan, altruismiin ja kantilaiseen moraalifilosofiaan. Puolustuskyvyttömäksi uhriksi artikuloituna vammaisen vahvistaa teon moraalista sanomaa. Jo Katekismus kehottaa rakastamaan lähimmäisiään, ja Raamatun vuorisaarnassa kehoitetaan tekemään samoin lähimmäisille kuin toivoisi itselleen tehtävän. Myös kantilaisen moraalifilosofian ajatus ihmiselämästä korkeimpana arvona on jutuissa läsnä. Nämä artikulaatiot tuottavat siten moraalisen kontekstin ja rakentavat hyvän, moraalisen ja pyyteettömän ihmisen ihannetta.

Vaalikeräyslippaan varastamisesta kertova uutinen *Vammaisten rahat varastettiin äänestyspaikalta Oulussa* (Ilta-Sanomat 18.3.2003) puhuu äänestäjien rovoista ja kertoo varkaiden juosseen pakomatallaan kohti Tuiran kirkkoa. Ropo on tuttu Raamatun kertomuksesta, jossa hyvä, köyhä leski lahjoittaa viimeisen roponsa. Rikoksen moraalinen ulottuvuus korostuu, kun röyhkeät nuorisorikolliset ovat suunnitelmallisesti vieneet äänestäjän lahjoittamat rovat. Otsikko painottaa varkaiden vieneen vammaisten rahat. Jutun lopussa kerrotaan lippaan tunnusmerkit: *anastettu*

rahalipas on vihreä ja siinä lukee "Vammaisten kansanterveystyö".(Mt.) Keräyksen kohde näyttäytyy aivan toisenlaisena kuin keräyksestä kertoneessa ennakkojutussa, jossa varojen kerrotaan menevän sekä vammaisjärjestöille että kansanterveystyöhön (*Helsingin Sanomat* 16.3.2003). *Ilta-Sanomien* jutussa lippaan varastaminen saa aikaan mittavan operaation.

Kaksi koirapartiota ja lukuisat poliisipartiot metsästivät koplaa, mutta pikkurosoja ei ollut iltaan mennessä saatu vielä kiinni.

(*Vammaisten rahat varastettiin äänestyspaikalta Oulussa, Ilta-Sanomat* 18.3.2003.)

Varkauden uutisointi paisuttelee teon mittasuhteita. Kun julkisuudessakin valitellaan poliisin niukkoja resursseja, tuntuu erikoiselta, että pikkurikollisia jahdataan tuntikaupalla monen partion voimin. Siten teon voi ymmärtää olevan vakava rikos lahjoittajia, vammaisia ja moraalista järjestystä vastaan.

Puhetta hyvästä ihmisestä tuotetaan monessa jutussa. Aiemmin esittelemäni omaishoitajajutut ovat tästä tyyppiesimerkki. Uhrautuvuus, pyyteettömyys ja lähimmäisestä huolehtiminen ovat juttujen mukaan hienoja ominaisuuksia. Pyyteettömyyttä painotetaan, kun todetaan, että rahaa työstä saa niukasti ja työ on ympärivuorokautista. Työn motiiviksi ilmaistaan lähimmäisenrakkaus. Nämä artikulaatiot tuottavat altruistisen kontekstin.

Raamatullista epäitsekkyyttä painotetaan jutussa *Tiellä laupiaiksi Samarialaisiksi* (*Aamulehti* 12.5.2003), jossa rippikoululaiset käyvät dementiaosastolla tutustumassa *diakoniaan, toisten palvelemiseen*. Jutussa nuoret ovat *hämmennyksissään*, ja he ovat *opettelemassa lähimmäisenrakkautta käytännössä*. Lähimmäisenrakkaus on siis opittavissa oleva ominaisuus, jota nuorilla ei ennestään ole.

Nekrologissa *Kuuleva omisti elämänsä kuurojen asian edistämiseksi* (*Helsingin Sanomat* 13.4.2003) muistellaan sosiaalikuraattoria. Hänen elämäntyönsä oli kuurojen auttaminen ja toimiminen kuurojen järjestöissä. Elämäntyön pyyteettömyys korostuu luettelemalla henkilön toimintaa ja tehostamalla sitä sanoilla *aina valmis* ja *toimelias*. Jutun emansipatorinen painotus jää sivujuonteeksi. Henkilön pyyteetön toiminta korostaa hyvän ihmisen ominaisuuksia. Tätä vahvistaa se, että vammaiset jäävät jutussa toiminnan kohteeksi, passiiviseksi joukoksi. Sosiaalikuraattori on *Helsingin kuurojen äiti*, joka antaa hyviä neuvoja ja auttaa ratkaisemaan käytännön ongelmia. Kuurot artikuloidaan lapsiksi, avuntarpeessa olijoiksi. Juttuun toki vaikuttaa se, että se on ystävän

kirjoittama muistokirjoitus. Siten juttutyypin konventiot selittävät kytkentöjä, diskursseja ja kontekstia.

Selvimmin ja näkyvimmin puhetta ihmisarvosta tuottaa juttu *Elämällä ei ole viisumipakkoa* (*Helsingin Sanomat* 18.4.2003). Kirjoittaja muistelee kokemuksiaan vanhainkodin vuodeosaston työntekijänä ja pohtii samalla ihmiselämän merkitystä. Jutun pontimena on kirjoittajan mukaan ollut televisiokeskustelu, jossa neurologian professori on sanonut haluavansa kuolla, jos menettää kyvyn liikkua, puhua tai kirjoittaa. Kirjoittaja vastustaa ajatusta ja artikuloi ihmisarvon muihin ominaisuuksiin kuin toimintakykyyn.

Ehkä vasta suostuminen kokonaan elämän haltuun antaa levon jaksamisesta ja osaamisesta, vapauttaa maailman mallikuvien vaatimuksista. Vasta ehdoton kyllä myös omalle julmalle avuttomuudelle antaa ihmiselle ehdottoman arvon.

Jospa kaikkien avuttomimmilla on tärkeä tehtävä? Ehkä tarvitsemme rahan-
vallan- ja kostonhaun maailmassa heidät, joista huolehtimien on käypien arvojen kannalta turhaa. Ainakin he antavat mahdollisuuden osoittaa että ihmisyyttä yhä on. (Mt.)

Vammaiset ovat tässä jutussa hyvien tekojen väline. Heidän avullaan on mahdollista tehdä oikeita, hyviä ja moraalisia tekoja. Kirjoittajan artikulaatio käyvistä arvoista ja hoivan turhuudesta on huomionarvoinen. Vaikka suopea lukija voi yhdistää lauseen edelliseen kostonhalun maailmaan, toinen tulkinta on yhtä mahdollinen. Kun kirjoittaja ei puhu yhteiskunnassa vallitsevista arvoista vaan pelkästään käyvistä arvoista, tuottaa kytkentä merkillisen konnotaation. Huolehtiminen on turhaa, paitsi siinä tapauksessa, että sen avulla voi toimintakykyinen yksilö osoittaa olevansa inhimillinen olento. Tätä tulkintaa puoltaa lauseen aloituksen tarkastelu. Lauseen aloittaminen ainakin-sanalla korostaa vammaisten tehtävää, sillä sanan sävy on vähättelevä. Ajatuksellisesti *ainakin* voidaan kokea synonyymiksi sivulauseelle: jos ei muuta, niin.

Poimimani esimerkit osoittavat selkeästi, miten vammaisuutta käytetään hyväksi. Se on ennen kaikkea moraalisen päätöksen efekti. Tällainen kytkeminen vahvistaa osaltaan sääliartikulaatioita ja niissä vammaiset ovat filantropian kohde. Moraalisen päätöksen kontekstissa vammaiset ovat äänettämiä, passiivisia ja hoivaa odottavia kohteita. Kun vammaiset ovat heikkoja, puolustettavia ja hyvien tekojen välineitä, riippuvuuden artikulaatio tehostuu.

10.2 Tasa-arvoa ja hyvinvointia talouden ehdoilla

Tekstien artikulaatiot rakentavat tutun- ja turvallisentuntuisen kontekstin suomalaisesta yhteiskunnasta. Poliisi valvoo, oikeusjärjestelmä toimii ja hyvinvointiakin on tarjolla. Rikos- ja oikeudenkäyntijutuista välittyy paitsi moraalinen paatos, myös ajatus siitä, että rikolliset saadaan kiinni ja että oikeusjärjestelmä on heikompien puolella. Palveluista kertovat kytkökset luovat turvallisuuden tunnetta tuovia artikulaatioita ja tasavertaisuuden kontekstin. Jos ei pärjää, yhteiskunnan tukiverkot tulevat vastaan. Palvelujen tarjoamisessa näkyy pyrkimys vammaisten yhteiskunnalliseen integraatioon, mahdollisuus tasavertaiseen osallistumiseen yhteiskunnassa. Suomalaisen yhteiskunnan tasa-arvoa ja turvallisuutta voi peilata myös suhteessa aineiston ulkomaan uutisiin. Venäjällä palelluttaa pakkanen ja heikkolahjaiset ovat joutuneet tykinruuaksi. Lähi-idässä riehuvan sotaan kytketään sekä lapsiuhrit että terroristit. Suhteessa näihin tapahtumiin suomalainen yhteiskunta on rauhallinen ja näyttää toimivan moitteettomasti.

On kuitenkin sanottava, että etenkin hyvinvointivaltion kytkökset ovat hajanaisia ja repaleisia. Yhtäältä tekstit kertovat monipuolisista hyvinvointipalveluista. Tarjolla on erityisopetusta, terapiaa kuljetus-, terveydenhuolto- ja sosiaalipalveluita. Toisaalta palveluista harvemmin kirjoitetaan positiiviseen sävyyn tai käyttäjän näkökulmasta. Resurssien niukkuus ja jatkuvat säästövaatimukset kuljettavat kytköksiä kohti yskähtelevää ja katkonaisesti käyvää hyvinvointivaltiokoneistoa. Tässä artikulaatioiden verkossa vammaiset kytketään hyvinvointivaltion palveluiden käyttäjiksi ja asiakkaisiksi. Lisäksi he ovat yhdessä muiden sosiaalipalveluiden käyttäjien kanssa menoerä, josta säästetään ja leikataan, jos suinkin mahdollista. Palvelujen supistukset ovat taiteilua harkinnanvaraisten ja lakisääteisten palvelujen välimaastossa, jossa subjektiiviset oikeudet tuntuvat häviävän talouden realiteeteille.

Hyvinvointivaltion käsite ei ole tarkkarajainen tai edes kovin selvä. Pekka Kososen mukaan hyvinvointivaltiolla viitataan sekä yhteiskunnan muotoon eli yhteiskuntaan, jossa valtio turvaa ja järjestää hyvinvointipalveluita että valtion muotoon eli valtioon, jonka tehtävissä hyvinvoinnin edistämisellä on keskeinen merkitys. (Kosonen 1998, 15.) Pohjoismaisella hyvinvointivaltiomallilla puolestaan tarkoitetaan mallin neljää erityispiirrettä: universaalit, eli kansalaisuuteen perustuvat sosiaaliset oikeudet, julkisen vallan vastuu sosiaalipolitiikan takaamisessa, tasa-arvo ja täystyöllisyyden tavoite (mt., 105). Kaksi ensimmäistä erityispiirrettä nousee aineistosta esiin selvästi, ja tasa-arvoakin perätään ainakin vammaisjärjestöjen omissa puheenvuoroissa. Liikkumista

koskevilla jutuissa tasa-arvoisuus ei juuri tarvitse vahvistavia kytköksiä, vaan vammaisten oikeudet esteettömään yhteiskuntaan tunnustetaan selkeästi.

Esteetön kaupunkiympäristö on eduksi meille kaikille. Erityisen tärkeä se on liikuntaesteisille. Matkantekoa hidastavia fyysisiä rajoitteita kannattaa siis enemmän vähentää kuin lisätä.

(HKL:lle viikoittaiset lippuarpajaiset, *Helsingin Sanomat* 8.4.2003.)

Samankaltainen artikulaatio on myös terveyskeskuksen sulkua koskevassa jutussa, jossa kerrotaan, että suljetulla asemalla järjestetään päivystys keskiviikkoisin ”ihmisille joiden esimerkiksi iän tai liikuntavamman takia vaikea mennä Samariaan” (*Lääkäripula sulkee Espoon Kaukalahden terveyskeskuksen, Helsingin Sanomat*, 27.3.2003). Tässä mielessä tasa-arvoinen ja monipuolinen hyvinvointivaltio saa tekstien artikulaatioilta tukea.

Omaishoitajajutuissa (*Helsingin Sanomat* 22.4.2003 ja *Turun Sanomat* 18.3.2003)

hyvinvointivaltiojärjestelmään kytketään mukaan vapaaehtoistyö, eli niin kutsuttu kolmas sektori. Yhteiskunnan vastuuseen toki viitataan, mutta samalla annetaan ymmärtää, ettei valtion takaama sosiaaliturva tai laitoshoidon ole sen tasoista kuin kenties pitäisi olla. Kotihoidon tueksi tarvittavista palveluista on pula, lakisääteiset lomapäivät jäävät pitämättä, kun sijaishoitajaan ei ole varaa, ja työssäkäyvien omaishoitajien hoidettaville ei ole riittävästi päivähoitopaikkoja. Omaishoitajat eivät ole tasa-arvoisia keskenään, sillä hoitajan saama taloudellinen tuki vaihtelee kunnittain. Talouden realiteetit otetaan omaishoitajien vaatimusten pohjaksi, sillä omaishoidon sanotaan olevan halvempaa kuin laitoshoidon. Samalla vihjataan, että kunta käyttää omaishoitajia hyväkseen, sillä yhteiskunnan pitäisi järjestää hoitoa ja palveluita esimerkiksi vanhuksille. Kyse on siis siitä, mitä kaikkea hyvinvointivaltion tulisi ylläpitää.

Tutussa ja virikkeellisessä kotiympäristössä hoitaminen on usein ihmisen kannalta miellyttävän vaihtoehto. Kunnat taas säästävät omaishoidon ansioista laitostulossa peräti 1,2 miljardia euroa vuosittain.

(Kunnille kertyy merkittävä potti Omaishoitajista säästöä yli miljardi euroa vuosittain, *Turun Sanomat*, 18.3.2003.)

Sosiaalipalveluiden tasoa ja tehokkuutta punnitaan muutamassa jutussa. Sosiaalibarometrista raportoiva uutinen *Sosiaalibarometri: Syrjäytyneen väestön alamäki jyrkkenee yhä* (*Helsingin*

Sanomat 2.4.2003) kertoo, ettei syrjäytymistä ole onnistuttu pysäyttämään. Alaotsikko toteaa, että *apua on paljon tarjolla selviytyjille, vähiten sitä eniten tarvitseville*. Sosiaalibarometri kertoo viranomaisten näkemyksen siitä kenellä menee hyvin, sillä barometriä varten on haastateltu sosiaalityöntekijöitä muun muassa Kansaneläkelaitokselta, terveyskeskuksista, työvoimatoimistoista ja järjestöistä. Jutussa kysytään Sosiaali- ja terveysturvan keskusliiton toiminnanjohtajan sitaatissa: *Onko Suomessa hyväksytty hiljaa se, että osa kansalaisista jätetään ilman perusoikeuksissa taattua perusturvaa*. Kaaviossa vaikeavammaiset kuuluvat yhdessä ydinperheiden, opiskelijoiden, uusperheiden, vakaalla työuralla olevien ja muutaman ikäryhmän kanssa paljon tukea saavien ja hyvinvoivien lohkoon. Kaavioissa vähän tukea saavien mutta hyvinvoivien lohko ammottaa tyhjyyttään – hyvinvointi on mahdollista vain yhteiskunnan tukemana.

Lähes poikkeuksetta aineiston tekstien hyvinvointipalvelujen artikulaatioketjut kulkevat rahaan ja talouteen. Talouden voidaan mieltää olevan niin vakuuttava perustelu, ettei sen tueksi välttämättä tarvita muita perusteluita (ks. Koistinen 1998, 53). Raija Julkunen huomauttaa, että suomalaisille on helppo perustella valtiontalouden säästötarvetta, sillä valtion talouteen suhtaudutaan kuten kotitalouden budjettiin ja esimerkiksi 1990-luvun mielipidekyselyissä valtiota kehoitettiin säästämään. (Julkunen 2001, 289.) Voidaan siis sanoa, että rahan ja terveydenhuollon artikulaatio on vakiintunut. Huomionarvoista on, että laman aikana 1990-luvulla ja sen jälkeen valtion velkaantumisen syyksi on esitetty hyvinvointivaltiota, eikä laman aiheuttamia talousvaikeuksia. (Mt., 88.) Tämä on näkyvissä omassa aineistossani, jossa todetaan esimerkiksi:

Kaupunginhallitus ei tässä vaiheessa suostu myöntämään virastoille lisämäärärahaa. Kaupungin taloudelle säästöillä on suuri merkitys, sillä sosiaalivirasto tekee kolmanneksen kaupungin menoista.

(Sosiaalilautakunta päätti rajuista säästölinjauksista, Helsingin Sanomat, 30.4.2003.)

Katkelma toteaa sosiaalivirastojen *tekevän* menoja. Verbin valinta on epätavallinen, tekeminen viittaa aktiiviseen toimintaan ja tuottamiseen. Kytkentä olisi tavanomainen, jos sanottaisiin, että sosiaaliviraston menoihin kuluu kolmannes menoista tai että sosiaalivirasto käyttää kolmanneksen budjetista. Toisaalta aktiivisen tekeminen-verbin käyttö mahdollistaisi jatkokytkennän ja keskustelun avauksen, jossa mietittäisiin, mihin kaikkeen rahaa muuten käytetään tai millaisia

palveluja kaupungin kuuluu asukkailleen tuottaa. Avoimeksi jää, voiko kunta olla tarjoamatta lakiin perustuvia sosiaalipalveluita.

Heikki Lehtosen (2004) mukaan ”sosiaalipolitiikka on kotitalouksien toimeentuloon vaikuttavaa julkistaloudellista ja -hallinnollista jako- ja toimintaperiaatteiltaan poliittista tulonsiirto- ja palvelupolitiikkaa”. Aineistoni teksteistä puuttuu sosiaalipolitiikan poliittinen ulottuvuus ja jutut keskittyvät tulonsiirtojen ja sosiaalipalvelujen talouden ja budjettien uutisointiin. Aineistossani ei ole yhtään juttua, jossa kysyttäisiin tuottavatko yhteiskunnan rakenteet tai tehdyt poliittiset ratkaisut lisää sosiaalipalvelujen käyttäjiä tai jossa käytäisiin poliittista keskustelua muusta kuin taloudellisesta näkökulmasta. Tässä kontekstissa sosiaalipalvelujen käyttäjät ja siten myös vammaiset ovat yksinomaan valtiolle lisäkuluja aiheuttava kansanosa, ja vammaisten yhteiskunnallisen integraation tavoite taipuu taloudellisiin realiteetteihin.

Talouspuheen yksituumaisuus tulee esiin, kun sitä verrataan näkemykseen jonka mukaan, valtion menoille ja verotukselle ole absoluuttista ylärajaa. Periaatteessa olisi mahdollista kerätä kaikki tulot yhteen kassaan ja jakaa ne demokraattisten ja byrokraattisten mekanismien avulla. Kyse on siis ymmärryksestä – siitä mihin julkisten menojen ja verojen raja vedetään. (Julkunen 2001, 293.) Aineiston teksteistä tällainen vaihtoehtoinen keskustelu puuttuu lukuun ottamatta aiemmin esille ottamaani etujärjestön kannetta sosiaalilautakunnan matkasta. Aineiston artikulaatiot kytkevät sosiaali- ja terveyspalvelut talouteen. Rahakytökset tuovat juttuun loogiselta näyttävän ja ymmärrettävän kontekstin. Rahaa ei ole, on siis säästettävä. Säästöt on otettava sieltä, missä on eniten menoja, siis sosiaalipalveluista.

10.3 Yksilöllisyyden ylistys – kohti normaalia

Aineiston perusteella yksilön tahto ja sinnikkyys määrittävät elämän laatua. Vammaisuus on haaste, josta voi selviytyä. Yksilön omien tekojen ja valintojen merkitys on selvimmin esillä sankaritarinoissa. Sankarit ja selviytyjät synnyttävät individualistista ja liberalistista ajattelutapaa lähellä olevan kontekstin, jossa jokainen tekee oman kohtalonsa. Teksteistä välittyy, että sisukkuus palkitaan ja julkisuuden valokeilaan ja ihailun kohteeksi päätyvät sitkeät, jokaisesta olemassaolostaan kamppailevat sankarit.

Könkkölän saavutukset olisivat sankarillisia terveellekin, saati sellaiselle ihmiselle, joka joutuu taistelemaan jokaisesta hengenvedostaan.

(On meilläkin sankareita, Helsingin Sanomat 4.5.2004.)

Sankaruus sinänsä on juttujen vähäisyyden vuoksi sivujuonne, mutta yksilön tekojen merkitys ja pärjäämisen pakko puskevat läpi muistakin aineiston jutusta. Yksilöllisyyden ylistys on siten kaksijakoista: Yhtäältä valokeilassa ovat selviytyjät, he jotka ovat voittaneet vammansa heille tuottamat rajoitukset. Toisaalta vammaisen tehtävä on pyrkiä kohti normaalia, osoittaa olevansa valmis kuntoutukseen, ja minimoimaan vammaisuuden mukanaan tuomat rajoitukset. Selviytymisen osoitukseksi riittää, että suoriutuu arkipäivästä tai esimerkiksi opiskelee. Koska jutuista puuttuu vammaisten ääni, selviytyminen määritellään toimintakyvyttömyyden tavoin ulkopuolelta.

Maailman kaikkien nelivuotiaitten tavoin Abu vääntelehtii salamannopeasti irti äitinsä otteesta. Tekojalka ei hidasta menoa, mutta pitkälle matka ei etene ennen kuin aita pysäyttää.

(*Hassan ja Abu saivat syntymälahjaksi sotavamman. Turun Sanomat, 17.3.2003.*)

Yksilön oman toiminnan merkitystä korostavia sankaritarinoita onkin syytä verrata esimerkiksi hoivan kohde -diskurssiin. Kun vammaisuus artikuloituu hoivan kohteeksi, se on kielteistä riippuvuutta toisesta ihmisestä, yhteiskunnan tuki- ja hoitojärjestelmistä. Sankaruus ja selviytyminen ovat puolestaan positiivisia ja tavoiteltavia päämääriä. Jutuissa on ihaileva sävy ja niihin liittyy usein mielikuva tai kuvauksia epäinhimillisestä ponnistelusta, kuten on vuorikiipeilijän selviytymisessä kertoneessa jutussa. Tässä mielessä yksilön omia ponnisteluja korostavat jutut tuottavat puhetta pärjäämisen pakosta. Sen vaihtoehto on alistuminen toimenpiteiden kohteeksi. Siten vammaisuus on aineistoni teksteissä kaksijakoista, joko selviytymistä tai alistumista toimenpiteiden kohteiksi. (Vrt. esim. Jauhiainen 2000, 115). Voidaan siis ajatella, että kielteisenä kuvattu riippuvuus, avuttomuus ja toimintakyvyttömyys tukevat ajatuksia siitä, että riippumattomuus on tavoiteltava arvo. Ajatus selvenee, kun tarkastellaan jo aiemmin käsiteltyjä toimintakyvyttömyyden kuvauksia. Kun vammaisuus liitetään toimintakyvyttömyyteen ja monenlaiseen riippuvuuteen, niistä tulee keskeinen vammaisuutta määrittävä tekijä. Samalla vammaisuuden artikulaatioihin liittyvä negatiivinen sävy korostaa toimintakykyisyyttä ja vammattomuutta tavoiteltavana normina.

Richard Dyer (2002) pohtii valkoisuuden representaatioita ja painottaa, että valkoisuutta on yritettävä ymmärtää kategoriana. Tämä on kuitenkin vaikeaa, sillä valkoisuus loistaa poissaolollaan – se on yhtä aikaa sekä kaikki että ei mitään. Valkoisuuden perusta on kaikkialla muualla kuin etnisessä erossa, se on erittelemätöntä. Tämä on myös valkoisen representaatiohin liittyvän vallan lähde, sillä valkoisuuden näkymättömyys kolonisoii muiden sellaisten normien kuin luokan, sosiaalisen sukupuolen heteroseksuaalisuuden ja kansallisuuden määritelmiä ja samalla kätkee valkoisuuden kategoriana. Dyer painottaa vielä, että nyky-yhteiskunnassa ”valta naamioituu normaaliuteen ylivallan sijasta”.(Mt., 177–180.)

Ajatus on tärkeä suhteessa vammattomuuteen ja vammaisuuteen. Aineistoni jutuissa vammaisuus on eriteltyä ja erityistä. Vammattomuus ja normaalius ovat määrittelemättömiä, olemassa olevia normeja. Voidaankin ajatella, että kun vammaisuus artikuloituu riippuvuudeksi, toimintakyvyttömyydeksi ja toimenpiteiden kohteeksi, niin samalla implisiittisesti kerrotaan siitä, mikä ei kuulu vammattomuuteen. Vammattomuus määrittyy sanomattakin vammaisuuden vastakohtaksi, ja jos vammaisuus on etupäässä negatiivista riippuvuutta niin vammattomuus ja riippumattomuus ovat positiivisia ja tavoiteltavia arvoja.

Tämä tulee esille esimerkiksi erityisopetusta käsitelleessä jutussa (*Lukion erityisopetus hakee vaihtoehtoja pänttäämiselle, Helsingin Sanomat* 19.3.2003) tai kehitysvammaisten luistelusta kertovassa jutussa (*Jäällä se sujuu, discosta tangoon ja valssiin, Aamulehti* 20.3.2003). Niissä harjoitellaan kohti tavanomaisempaa, normaalia suoritusta. Normaalius tai vammattomuus on kuitenkin tarkemmin erittelemätöntä ja vailla tarkempaa kuvausta. Esimerkiksi oppimisen suhteen on tavattoman vaikea vetää rajaa siihen, mikä on normaalia tai tavanomaista oppimista. Niinpä käsitys normaalista oppijasta täytyy tuottaa sen kautta, mitä kuuluu erityisopetuksen piiriin. Samalla tuotetaan vammaiserityisyyttä.

Normaalius ja omillaan toimeen tulevan yksilön vaatimus on aineiston juttujen punainen lanka, konteksti johon useimpien juttujen artikulaatiot kiertyvät. Määriteltäessä vammaisuus erityisyydeksi tuotetaan paitsi arkijärkistä vammaisuutta myös normaaliuden määritelmää.

10.4 Takaisin artikulaation alkulähteille

Pelkkä tapahtuneen, artikulaatioiden yhteensopivuuden tai kontekstien toteaminen jättää olennaisimman kysymyksen vaille vastausta. Siksi ei riitä, että osoittaa artikulaatioiden sopivan yhteen, sillä se ei merkitse samaa kuin kysymys siitä, miten artikulaatio on tapahtunut ja miksi se näyttää yhteensopivalta. Grossberg huomauttaakin, että ilman tätä ulottuvuutta tutkijan kertomukset voivat olla vain ”kertomuksia historiallisista menetyksistämme”. (Grossberg 1995, 253.)

Tämä edellyttää paluuta artikulaation alkulähteille. Grossbergin mukaan tehtävänä on nähdä ”kuinka ’tavara’ artikuloidaan yhä vähemmän abstrakteihin – yhä konkreettisempiin – konteksteihin lisäämällä määrittäviä, vetämällä artikulaatioviivoja”. (Mt., 257.)

On siis vielä pohdittava, miten abstrakti vammaisuuden käsite konkretisoituu lehtiteksteissä. Tutkimuksen alussa esittelemäni vammaisuuden yksilöllinen ja sosiaalinen malli abstrahoivat vammaisuuden, eli luovat yleisiä käsitteitä ja kuvauksia. Prosessi jatkuu edelleen muun muassa lehtitekstien artikulaatioissa, jossa siirrytään määritelmästä käytäntöön kuvaamalla vammaisuus joksikin. Määritelmät todentuvat vammaisten olemuksen kuvauksissa, aineistojen diskursseissa ja konteksteissa. Aineiston perusteella näyttää siltä, että biologisen ja lääketieteellisen vammaismääritelmien valta-asema ei ole murtumassa.

Nämä vallalla olevat määritelmät siis todentuvat ja visualisoituvat lehtitekstien representaatioissa. On syytä palata kappaleessa 7.2 esitettyyn Stuart Hallin ajatukseen tiedon ja havainnon yhdistämisestä populaarin representaatioissa (Hall 1999, 166–169). Vammaisuuden artikulaatioiden voidaan nähdä olemassa olevien määritelmien tai vallalla olevan arkijärjen kytkemisenä havaintoon. Kyse on kuitenkin tulkinnasta ja siitä, mitä tuodaan esiin, sillä teksti on jo jonkun tai joidenkin tuottama representaatio. Hallin mukaan ”valtaväestöstä rodullisesti ja etnisesti erottuvien representaatioissa on kyse siitä, kuinka erilaisuutta tulkitaan” (mt., 146). Yksinkertaistaen voidaan sanoa, että representaatio piirtää havaintoa. Kun kuitenkin kaikkea tietoa ei voida kytkeä yhteen representaatioon, kyse on valinnasta. Siten toimittaja kirjoittaessaan juttua vammaisista valitsee jonkin tulkinnan. Avoimeksi jää, miksi aineistossani vaihtoehtoisia tulkintoja on niin vähän.

Aiemmin esitin, että toimintakyvyttömyyden kytköksen jälkeen jatkoartikulaatio näyttää deterministiseltä (ks. luku 7.2), mutta asetelma voidaan kääntää myös toisin päin. Tämä tarkoittaa, että tietynlaiseen kontekstin tuottamiseen tarvitaan esimerkiksi fyysisen olemuksen kuvaus tai muu sopiva kytkös, jotta konteksti ei vesity.

Räjähdysmäisesti levinnyt tulipalo tuhosi lähes kokonaan puisen kaksikerroksisen koulurakennuksen. Lasten pelastaminen oli opettajille lähes epätoivoinen tehtävä, koska nämä eivät kuulleet tulipalon ja hälytyksen ääniä.

”Opettajat koettivat ravistella nukkuvia lapsia hereille ja selittää heille viittomakielellä mitä pitää tehdä. Ohjeiden antaminen vie kauemmin, kun lapsilla on kuulemisvaikeuksia. Se oli pelastustoimien suurin vaikeus”, sisäministeriön tiedottaja **Anzhela Martirosova** sanoo.

(Koulupalossa kuoli 28 lasta Venäjällä, Helsingin Sanomat, 11.4. 2003.)

Esimerkin artikulaatiot tuottavat kontekstin, jossa lasten opettajat ja pelastusviranomaiset ovat sankareita ja yhteiskunta toimii niin kuin pitää. He ovat henkensä uhalla pelastaneet kuulovammaisia lapsia. Viranomaisten toimissa tai koulurakennuksessa ei ole moitittavaa. Pelastustoimet olisivat onnistuneet paremmin, jos lapset olisivat ymmärtäneet ohjeet nopeammin. Uhrien suuri määrä johtuu siitä, etteivät lapset kuule. Palon syyksi mainitaan *oikosulku virtaa katkaistessa* ja uutisen mukaan osa lapsista loukkaantui hypätessään toisen kerroksen ikkunasta. Silti uutisessa ei kerrota tai kysytä, oliko rakennus vanha, huonokuntoinen tai jopa sopimaton tarkoitukseensa. Lasten kuulovammalla on varmaankin ollut vaikutusta tulipalon uhrien lukumäärään. Tässä uutisessa lasten kuulovamma on kuitenkin onnettomuuden uhrien määrän ainoa syy ja takaa ministeriön tiedottajalle oivan selityksen, joka välittyy sellaisenaan lukijoille.

Viimeistään konteksteja hahmotellessa vahvistuu ajatus siitä, että vammaisuudessa kyse on yksilön ominaisuudesta, ongelmasta ja kohtalosta. Sosiaalipoliittikkaa ja hyvinvointivaltiota sivuavissa jutuissa voidaan havaita vammaisten yhteiskunnalliseen integraation tavoite (esimerkiksi esteetöntä liikkumista ja erilaisia palveluita koskevat jutut), mutta tekstien valtavirta artikuloi vammaisuuden ihmisen biologiaan ja yksilön ominaisuuksiin. Voidaankin sanoa, että vammaisuuden määrittely lehtiteksteissä kumpuaa vankasti institutionaalisista lähteistä, eivätkä toimittajat juuri etsi vaihtoehtoisia määrittelytapoja.

Vammaisten ihmisoikeuksia Suomessa käsittelevän selvityksen mukaan vammaisuutta tarkastellaan useimmiten lääketieteellisenä ongelmana, sosiaalipoliittisena kysymyksenä tai hyväntekeväisyyden kohteena. Vammaisuutta voitaisiin tarkastella myös oikeudellisesta näkökulmasta. Silloin näkökulma perustuu ihmisen arvokkuuteen ja oikeuksiin. Lääketieteellisiin ominaisuuksiin keskitytään vain silloin, kun se on asian kannalta relevanttia. (Kumpuvuori & Högbäck 2003, 13.)

Oikeudellinen näkökulma on aineistoni teksteissä näkyvissä vain harvoin. Tällaisia oikeudellisen näkökulman sisältäviä artikulaatioita olen sivunnut kappaleessa yhdeksän. Lisäksi joissakin henkilöjutussa vammainen on itse äänessä ja kertoo itse siitä, miten vamma vaikuttaa hänen jokapäiväiseen elämäänsä. Esimerkiksi kipua käsitelleen artikkelin kainalojutussa mieshenkilö kertoo omasta kivustaan (*Helsingin Sanomat*, 10.4.2003) ja myös henkilöjutussa *Tarmon ikioma boheemi* (*Aamulehti*, 14.4.2003) äänessä on selkänsä vammauttanut urheilija. Silti näissäkin jutuissa fyysinen vamma on nostettu kärkeen ja lopulta erona on vain se, että niissä vammaisuudesta puhuu henkilö itse. Etenkin kipua käsittelevässä kainalojutussa näkökulmana on selkeästi konkretisoida pääartikkelia, ja tuoda siihen inhimillisen kokemuksen ulottuvuus.

Oikeudellisen näkökulman puuttuminen tarkoittaa, että vammaisuus näyttäytyy erilaisuutena ja poikkeavuutena. Vaikka yhteiskunnallisen integraation ja subjektiivisten oikeuksien tavoite näkyy palvelujen tarjoamisessa ja joissakin yksittäisissä oikeuksia peräävissä artikulaatioissa, niin teksteissä ja etenkin määrittelyissä eron tekeminen jatkuu. Yhteiskunnallisen integraation tai tasa-arvon tavoitteet eivät ulotu lehtitekstien sanavalintoihin tai näkökulmiin saakka. Ensisijaisesti lääketieteellisesti määritelty vammaisuus, toimintakyvyttömyyden korostaminen ja vammaisen kytkeminen toiminnan kohteeksi tai sosiaalipolitiikan kysymykseksi tuottaa kontekstin, jossa vammaiset ovat ulkopuolisen silmin määriteltyjen ja holhottujen joukko.

Jukka Kumpuvuori ja Marika Högbäck toteavat, että vammaisten syrjintä on institutionalisoitunut. Vaikka Suomessa uskotaan yleisesti, että vammaisten asema on hyvä, niin ”yhteiskunnan eri toiminnot ohjaavat vammaista henkilöä jäämään valtavirran ulkopuolelle”. Etenkin vammaisten oikeuksien osalta on näkyvissä voimakas viranomaiskontrolli. Esimerkiksi palveluja hakiessaan vammainen saattaa joutua erilaisten ja usein asiaan täysin kuulumattomien kysymysten ja tutkimusten kohteeksi. (Kumpuvuori & Högbäck 2003, 16–17.) Tällainen tirkistelyulottuvuus on näkyvissä monessa aineistoni jutussa, kuten autistisesta pojasta ja tukiperheestä kertovan televisio-ohjelman esittelyissä, joita käsittelin jo aiemmin.

Toivo Nygårdin mukaan erilaisiksi luokiteltujen ihmisryhmien historian tutkiminen kertoo yhteiskunnasta vallitsevista säännöistä ja ihanteista. Esimerkiksi 1800-luvun yhteisö ”rakensi puhdasta ja normatiivista kuvaansa epäihmis-jäsentensä välityksellä”. Erilaisiksi luokiteltuihin ihmisiin yhteisö saattoi projisoida huonoa kollektiivista omaatuntoaan ja heidän välityksellään oli mahdollista myös sovittaa tekojaan. Nygårdin mukaan sosiaalipolitiikalla onkin ollut kaksijakoinen tavoite: sen avulla on pyritty saamaan ongelmaksi koetut ihmiset valvontaan ja lisäämään työvoimaa. (Nygård 2001, 16–17.)

Historiasta tehdyt havainnot näyttävät toistuvan omassa aineistossani. Vammaiset ovat mukana lehtiteksteissä vahvistamassa kollektiivista käsitystä vallitsevista arvoista. Samalla teksteissä käy ilmi, miten vammainen on hyväntekijälle oiva mahdollisuus kiillottaa omaa sädekehäänsä ja osoittaa olevansa hyvä ihminen. Kertomalla vammaisista tai suhteesta heihin, jutussa kerrotaan lopultakin enemmän meistä ja yhteiskunnasta kuin vammaisista. Näissä konteksteissa suomalainen yhteiskunta vaikuttaa turvalliselta paikalta, jossa tasa-arvo, moraali ja hyvinvointi ovat kunniassa. Kapeaksi näkökulman tekee, että julkisuudessa määrittelijöinä, ja arvottajina ovat muut kuin vammaiset. Yhteiskunta näyttäytyy vammattomien silmin tasa-arvoisena ja turvallisena paikkana. Vammaisten oikeudellisesta näkökulmasta kirjoitettujen juttujen artikulaatioiden konteksti saattaisi tuottaa yhteiskunnasta vähemmän mairittelevan kuvan.

11 LEHTITEKSTIEN VAIHTOEHDOTON VAMMAISUUS

Tutkimuksessani olen kerinyt auki vammaisuuden kytkentöjä ja hahmottanut artikulaatioketjujen kudelmia Stuart Hallin ja Lawrence Grossbergin teorioiden avulla. Tavoitteenani on ollut selvittää, millainen on tekstien arkijärkinen vammaisuus ja millaista yhteiskunnan rakenteita ja arvoja nämä artikulaatiot tukevat. Tutkimus on pureutunut vammaisuuden artikulaatioihin vaihteittain, yksittäisistä artikulaatioista olen edennyt diskursseihin ja niiden vaikutukseen, kontekstiin.

Tutkimukseni perusteella lehtitekstien vammaisartikulaatioissa keskeistä on toimintakyvyttömyyden kuvaus ja fyysisen olemuksen tärkeys. Vammaisuuden kytkeminen biologiaan ja lääketieteelliseen määrittelyihin on omiaan syventämään jakoa meidän ja muiden, vammattomien ja vammaisten välillä. Olennaista näyttää olevan se, mihin ihminen ei kykene.

Ongelmalliseksi aineiston kaltaiset toimintakyvyttömyyden kuvaukset tekee, että niissä vammaisuus näyttäytyy lähes pelkästään yksilön ominaisuutena. Vastuu muutoksesta sysätään yksilön harteille. Yksilön vastuuta vahvistetaan sankaritarinoilla – vammaisuus on voitettavissa, jos yksilö sitä riittävästi haluaa. Toimintakyvyttömyyden kuvauksessa näkyy Stuart Hallin tarkoittama ylivalta, toisin sanoen se, miten erityisestä tulee yleistä. Lääketieteellisestä ja biologisesta kehon kuvauksesta on tullut yleinen vammaisuuden normi. Sen lisäksi toimintakyvyttömyys artikuloituu vammaisuuteen niin tiukasti, että sen kytkennän havaitseminen, murtaminen tai kyseenalaistaminen on hankalaa.

Aineistosta nousevat diskurssit ja niiden synnyttämä arkijärkinen vammaisuus on kaavamaisista ja toistaa jo aiemmissa tutkimuksissa esiin tulleita stereotyyppisiä esityksiä. Vammainen on uhri, asiakas, erilaisten toimintojen kohde ja sankari tai selviytyjä. Ajoittain aineistosta puskee esiin tasavertainen ja valtaistunut vammainen, jonka tasavertaisuuden turvaamiseksi yhteiskunnan on joustettava.

Kokonaisuutena aineiston tekstit vahvistavat eroa normaalin ja poikkeavan välillä ja määrittelevät vammaisuuden henkilön fyysisistä tai psyykkisistä ominaisuuksista johtuvaksi. Satunnaiset poikkeamat jäävät irralleen, eikä vaihtoehtoista keskustelua juuri tuoda esiin. Useimmiten vammainen on passiivinen ja äänetön – vammaisten asioista puhuvat ja päättävät muut toimijat. Vammainen on juttujen statisti ja ennen kaikkea efekti.

Analyysin vieminen diskursseista kontekstiin tuo näkyviin, miten vammaisuutta hyödynnetään herättämässä empatiaa ja tunnereaktioita. Emotionaalinen efekti korostaa kulloistakin moraalista,

yhteiskunnallista tai yksilöllistä kontekstia. Vammaiset erilaisissa konteksteissa ovat paitsi vahvistamassa juttua, myös kertomassa meistä ja yhteiskunnasta. Lehtitekstien vammaisuus puhuu karua kieltä, vaikka vammaisten integroiminen yhteiskuntaan on yhä yleisempää, erityisyys ja eron tekeminen on näkyvissä lehtiteksteissä.

Artikulaatioteoria vei tutkimustani pintaa syvemmälle. Pelkkä diskurssien etsiminen ja tulkitseminen tekee toki stereotypioita näkyväksi, mutta samalla se toistaa niitä. Kontekstien hahmottaminen ja työstäminen on ollut tutkimuksen haasteellisin ja hankalinkin vaihe. Periaatteessa jokaisella jutulla on oma kontekstinsa. Merkityksetöntä ei ole sekään, että käytännössä jokainen lukija tuottaa oman kontekstinsa. Siksi päämääränä onkin ollut jäljittää niitä konteksteja, jotka nousevat teksteistä selvästi esiin ja jotka tuntuvat jopa ilmeisiltä. Tutkimus tuo esiin, miten vammaismääritelmät kiertyvät osaksi arkisia käytäntöjä.

Artikulaatioita purkamalla ja pilkkomalla tutkimus tekee näkyväksi abstraktin muuttumista konkreettiseksi. Tällöin, ainakin parhaimmillaan, tutkimus on pyrkinyt vastaamaan kysymykseen miten ja miksi, eikä tyytynyt pelkästään rekonstruoimaan tapahtunutta uudelleen. On kuitenkin otettava huomioon, että samalla tutkija tuottaa uusia artikulaatioita ja uusia faktoja, joilla on oma vaikutuksensa.

Artikulaatioteorian soveltaminen tutkimuksessa on pulmallista. Kun kyse on arkijärjestä, tutkija on itse vankasti osallinen tekemässään tutkimuksessa. Arkijärjeksi omaksuttua on vaikea hahmottaa, kuvata tai ottaa haltuun. Tämä tuli esille oman tutkimukseni loppuvaiheessa, sillä vasta analyysivaiheessa ja kirjoittaessani lukua ruumiillisuudesta vammaisuuden lähtökohtana huomasin tekemieni aineiston rajauksen, kvantitatiivisten luokittelujen ja taulukoiden ongelmallisuuden.

Alkuperäistä selvitystä varten keräämästä aineistosta juttuja rajatessani tulin itsekin määrittäneeksi toimintakyvyttömyyden vammaisuuteen kuuluvaksi. Sellaisissa jutuissa, joissa ei ollut suoraa vammaismainintaa, aineistoon kuulumisen perusteena oli, miten teksteissä viitattiin mahdolliseen vammaisuuteen tai toimintakyvyttömyyteen. Tosin rajatapaukset kuuluivat pääaiheluokkaan, eivätkä siis ole mukana lopullisessa aineistossa. Nyt tekisin rajauksen toisin, enkä ryhtyisi tulkitsemaan vammaisuuden ja pitkäaikaissairaana välistä rajaa ainakaan toimintakyvyttömyyden perusteella.

Luokittelun ja taulukoiden ongelma on, että ne toistavat sitä eron tekemistä ja vammaiserityisyyttä, jota itse kritisoin. Taulukkoni vammaryhmät perustuvat lääketieteellisille ja suoraan lehtiteksteistä poimimilleni nimityksille. Kvantitatiivisen kuvauksen avulla tuli toki näkyviin, että vamma

eritellään ja henkilön fysiikkaa kuvataan, kun sillä halutaan korostaa vaikkapa tekstien moraalista ulottuvuutta. Sosiaalitoimen leikkaukset sen sijaan kohdistuvat kasvottomaan ja erittelemättömään vammaisten joukkoon. Silti laadullinen analyysi osoittaa, että kaikille yhteinen fyysisen olemuksen ja toimintakyvyn kuvaus niputtaa vammaiset erityiseen toimintarajoitteisten ja apua tarvitsevien ryhmään, huolimatta siitä miksi heidät on määriteltä tai miten heitä on kuvattu. Kuten aiemmatkin tutkimukset ovat osoittaneet, vammaiset ovat teksteissä homogeenista joukkoa. Tässä mielessä kvantitatiivinen kuvaus ja juttujen luokittelu oli pelkästään aineiston haltuunottoa, ja varsinainen tulos olisi selvinnyt ilman luokittelua ja taulukoitakin. Havaintoni omasta toiminnastani vahvistaa tutkimuksen tulosta siitä, että vammaisuudesta puhuttaessa toimintakyvyttömyys ja fyysinen olemus ovat ensisijaisia artikulaatioita ja että tutkimukseni tulos kuvaa syvään juurtunutta tapaa määritellä vammaisuutta. Yhteys sekä yhteiskunnalliseen tapaan määritellä vammaisuutta että WHO:n yksilölliseen vammaisuuden malliin on ilmeinen.

Jatkossa selvityksen arvoista olisi, kuvataanko vammattoman ihmisen olemusta yhtä tarkasti kuin vammaisen. Tämän aineiston perusteella näyttää siltä, että vammattomien ihmisten kuvaamisessa fyysistä olemusta tarkastellaan vähemmän ja joka tapauksessa eri tavoin. Tämä on kuitenkin oletta, sillä aineistossa on vain jokunen juttu, joissa puhuttiin yhtä aikaa sekä vammaisista että vammattomista henkilöistä. Muutamassa jutussa ero on kuitenkin todella selvästi havaittavissa, kuten jutuissa *On meilläkin sankareita* (*Helsingin Sanomat*, 4.5.2003) tai *Naurattava sokea kääpiö* (*Kuukausiliite* 2.5.2003). Tässä mielessä voidaan sanoa, että vammaisilla on aineistoni lehtijutuissa vähemmän oikeutta ruumiilliseen koskemattomuuteen tai yksityisyyteen kuin vammattomilla. Näyttää siltä että, vammaisen henkilön ruumiintoimintoja ja ulkoista olemusta on oikeus tarkastella yksityiskohtaisesti. Laajemmalla, henkilöjuttuihin keskittyvällä vertailevalla tutkimuksella mahdolliset erot voisivat tulla näkyviin.

Tässä tutkimuksessa valokuvat jäivät valitettavan vähälle huomiolle. Tarkastelin niitä ainoastaan ohimennen, enkä tehnyt varsinaista kuva-analyysia ollenkaan. Kun kuitenkin teksteistä kävi ilmi eron tekemisen voimakkuus, olisi mielenkiintoista tehdä vertailevaa tutkimusta esimerkiksi henkilöjuttujen valokuvista. Oman tutkimuksensa arvoista olisi selvittää, miten vammaisuus tuodaan kuvissa esille ja näkykö tekstien vahva toimintakyvyttömyyskytkös kuvissa.

Itselleni tutkimus on ollut tärkeä prosessi. Jossakin vaiheessa minusta tuntui, että on mahdotonta kirjoittaa minkäänlaista artikkelia tuottamatta lukuista määrää erilaisia artikulaatioita – myös sellaisia joiden merkitystä en ole aiemmin tullut ajatelleeksi. Sittemmin mukaan tuli hämmennys siitä, millaisia eron tekemiseen ja toimintakyvyttömyyteen keskittyneitä juttuja on itse tahattomasti

tullutkaan tuottaneeksi. Suurennuslasin alle joutui ainakin yksi kipua käsitellyt artikkeli, jossa haastateltavana oli reumaa sairastava henkilö (*Hyvä mieli on parasta kipulääkettä*, *Tyrvään Sanomat* 20.9.2003). On pakko myöntää, että jutun artikulaatiot eivät juuri poikkea totutusta tai tutkimukseni löydöksistä. Myös omassa jutussani toistuvat sankarin ja selviytyjän stereotypiat. Kirjoittamaani artikkelia lukiessani tulin miettineeksi omaa kysymyksenasetteluani haastattelutilanteessa ja sitä, miten paljon sanavalinnat olivat peräisin haastateltavalta itseltään.

Osa jutun stereotypioista ja kliseistä on peräisin haastattelusta. Tässä mielessä haastattelun miettiminen jälkeenpäin tuotti samankaltaisen havainnon kuin aineiston kvantitatiivisen luokittelun kritiikki. Jotkin artikulaatiot ja stereotypiat ovat niin syvänjuurtuneita ja tavallisia, ettei niihin tule kiinnittäneeksi huomiota, vaan ne toistuvat ensin haastattelussa ja siirtyvät sitten valmiiseen tekstiin. Tutkimus myös vaikutti omaan työskentelyyni toimittajana. Kesällä 2004 kirjoittaessani juttuja *Tyrvään Sanomiin*, olin ajoittain jopa ahdistuneen tietoinen sanojen voimasta. Kun esimerkiksi kirjoitin juttua *Lastensuojelun tarve kasvaa jatkuvasti* (*Tyrvään Sanomat* 21.4.2004), tein tietoisin valinnan, että en halua kytkeä lastensuojelua ja huostaanottoja ensisijaisesti rahaan ja talouteen, vaan nostin kärkeen muut asiat. Rahastakin kirjoitin, mutta ainakin esitysjärjestys on toinen.

Artikulaatioteoria ja kontekstien hahmotteleminen on vienyt tutkimustani journalismikriittiseen suuntaan. Tutkimus havahdutti huomaamaan tekstien yksituumaisuuden. Tällainen vaihtoehtottomuus herättää ajatuksia siitä, mitkä kysymykset jäävät kysymättä ja mitkä kytkennät jäävät hyödyntämättä. Aivan liian usein lähteenä ovat viranomaiset ja vallalla ovat viralliset, institutionaalisista lähteistä peräisin olevat määrittelyt. Kun artikulaatioissa on kyse kamppailusta, on sanottava, että vallitsevien artikulaatioiden hegemonia on ilmeistä.

Jos journalismissa vammaisuuden artikulaatiot ovat näinkin vahvasti stereotyyppittyneitä, kenties olisi syytä pohtia journalismin käytäntöjä ja rutiineja. Tämä asettaa haasteita myös journalistien koulutukselle. Aloittelevalle toimittajalle helpointa ja tavanomaisinta on omaksua olemassa olevat toimituksen kirjoitustavat ja rutiini. Siten vallalla olevat kirjoittamisen tavat pysyvät tai ainakin muuttuvat hyvin hitaasti. Muutos edellyttää paitsi olemassa olevan tuntemista myös enemmän ponnisteluja ja vaivaa kuin totutun toistaminen.

Jokaisella toimittajalla pitäisi olla aikaa, halua ja ymmärrystä pysähtyä pohtimaan, miksi kirjoittaa, niin kuin kirjoittaa.

LÄHTEET

- Barnes, Colin, Mercer, Geof and Shakespeare, Tom (1999) Exploring Disability A sociological introduction. Cambridge: Polity Press.
- Biklen, Douglas (1987) Framed: Print Journalism's Treatment of Disability Issues. Teoksessa Alan Gartner and Tom Joe (ed.) Images of the disabled, disabling images. London: Praeger.
- Douglas, Mary (2000) Puhtaus ja vaara Rituaalisen rajanvedon analyysi.(Alkuteos 1966) Suomentaneet Virpi Blom ja Kaarina Hazard. Tampere: Vastapaino.
- Dyer, Richard (2002) Älä katso! Seksuaalisuus ja rotu viihteen kuvastoissa. Toimittanut Martti Lahti. Tampere: Vastapaino.
- Foucault, Michel (1972) The Archaeology of Knowledge. 6.p London: Routledge (1989).
- Foucault, Michel (1980) Power/Knowledge, Brighton: Harvester.
- French, Sally (1993) Disability, Impairment or Something in Between? Teoksessa John Swain, Vic Finkelstein, Sally French, and Mike Oliver. Disabling Barriers Enabling Environments. The Open University. London: Sage, 17–24.s
- Grossberg, Lawrence (1995) Mielihyvän kytkennät Risteilyjä populaarikulttuurissa. Suomentaneet ja toimittaneet Juha Koivisto, Mikko Lehtonen, Ensio Puoskari ja Timo Uusitupa. Tampere: Vastapaino.
- Haapala, Susanna (2001) Vammaisen yliopisto-opiskelijan identiteetti. Tutkimus vammaisten opiskelijoiden kokemuksista yliopistolla. Helsinki: SYL, julkaisu 1.
- Harjula, Minna (1996) Vaillinaisuudella vaivatut Vammaisuuden tulkinnat suomalaisessa huoltokeskustelussa. Helsinki: Hakapaino Oy.
- Hall, Stuart (1992) Kulttuurin ja politiikan murroksia. Toimittaneet Juha Koivisto, Mikko Lehtonen, Timo Uusitupa ja Lawrence Grossberg. Tampere: Vastapaino.

Hall, Stuart (1999) Identiteetti. Suomentaneet ja toimittaneet Mikko Lehtonen ja Juha Herkman.
Tampere: Vastapaino.

Hietanen, Elina (1997) Kapellimestari ja kosminen säde. vammaisuuden tulkinnat Helsingin
Sanomissa syksystä kesään 1995. Pro gradu -tutkielma, Tampereen yliopisto:
sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos.

Jauhiainen, Marjaana (2000) Labels of Difference, Voices of Dignity A Discourse Analytic Study
of Representations of Disabled People in British Newsprint Media. A pro Gradu
Thesis, University of Jyväskylä: Department of English.

Julkunen, Raija (2001) Suunnanmuutos. Tampere: Vastapaino.

Liinamaa Arja (1995) Taidetta vai terapiaa? Normaalialia vai ei? Sanomalehtijulkisuuden
kulttuuriset lähestymistavat kun aiheina ovat vammaiset taiteilijat. Pro gradu -
tutkielma, Jyväskylän yliopisto: sosiologian laitos.

Loijas, Sari (1994) Rakas rämä elämä. Vammaisten nuorten elämänhallinta ja elämäntilanne.
Sosiaali- ja terveysalan kehittämiskeskukseen raportti 155. Helsinki: Stakes.

Longmore, Paul K. (1987) Screening Stereotypes: Images of Disabled People in Television and
Motion Pictures. Teoksessa Alan Gartner and Tom Joe (ed.) Images of the Disabled,
Disabling Images. London: Praeger.

Karvonen, Erkki (1993) Koplataan, koplataan! Eräs muotoilu artikulaatioteoriasta.
Tiedotustutkimus, 3/1993, 17–30.

Kent, Deborah (1987) Disabled Women: Portraits in Fiction and Drama. Teoksessa Alan Gartner
and Tom Joe (ed.) Images of the disabled, disabling images. London: Praeger.

Koistinen, Mikko (1998) Pelkkää taloutta. Teoksessa Anu Kantola, Inka Moring ja Esa
Väliavon. Media-analyysi tekstistä tulkintaan. Tampere: Helsingin yliopiston
Lahden tutkimus ja koulutuskeskus. 40–63.

Kriegel, Leonard (1987) The Cripple in Literature. Teoksessa Alan Gartner and Tom Joe (ed.)
Images of the Disabled, Disabling Images. London: Praeger.

- Kärki, Riitta (1998) Lääketiede julkisuudessa Prometeus vai Frankenstein. Tampere: Vastapaino.
- Könkkölä, Kalle (2004) Sikiöseulonnat syrjivät vammaisia. Suomen lääkärilehti 8/2004, 813.
- Mäki, Antti (2004) Seulonta on viesti. Suomen lääkärilehti 8/2004, 812–813.
- Määttä, Paula (1981) Vammaiset suuri vähemmistö. Jyväskylä: Gummerus.
- Nelson, Jack (2003) The Invisible Cultural Group: Images of Disability. Teoksessa Paul Martin Lester and Susan Dente Ross, (ed.) Images That Injure, Pictorial Stereotypes in the Media. London: Praeger. 175–184.
- Nouko-Juvonen, Susanna (1999) ”Että turhaan muka rakennettiin nämä laitokset...” päätöksentekijöiden puhe kehitysvammahuollon palvelurakenteen analyysissä. Janus vol.7 (4), 322–340.
- Oliver, Mike (1993) Disability and Dependency: a Creation of Industrial Societies? Teoksessa John Swain, Vic Finkelstein, Sally French, and Mike Oliver Disabling Barriers – Enabling Environments. The Open University. London: Sage, 50–67.
- Perttula, Elina (2002) Asiakkuuden varjoista kasvoihin Vammaisuus sanomalehden konstruktiona. Pro gradu -tutkielma, Tampereen yliopisto: sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos.
- Pietikäinen, Sari ja Luostarinen, Heikki (1997) Vähemmistöt suomalaisessa julkisuudessa. Teoksessa Taina Dahlgren, Juhani Kortteinen, K.J. Lång, Merja Pentikäinen ja Martin Scheinin (toim.) Vähemmistöt ja niiden syrjintä Suomessa. Helsinki: Yliopistopaino.
- Reinikainen, Marjo-Riitta (2004) Gendered Subject Positions for the Disabled Woman and Man. Teoksessa Kristjana Kristiansen & Rannveig Vic; Trausdottir, Gender and Disability in the Nordic Countries, Lund: Studentlitteratur. Ilmestyy 2004.
- Seppä, Satu (1998) ”Olipa kerran elämä” Kehitysvammaiset sanomalehtien henkilöjutuissa. Tiedotusopin pro gradu -tutkielma, Tampereen yliopisto: tiedotusopin laitos.

Shakespeare, Tom (1997) Cultural Representation of Disabled People: Dustbins for Diswoval? Teoksessa Len Barton and Mike Oliver (ed.) Disability Studies: Past, Present and Future. Leeds: The Disability Press, 215–236.

Siponen, Anne (1999) ”Ei minulle voi käydä niin” Tutkimus astmaatikkojen sairastamisesta Tampere: Tampereen yliopisto.

Sontag, Susan (1991) Sairaus vertauskuvana & Aids ja sen vertauskuvat. Suomentanut Osmo Saarinen. Helsinki: Love kirjat.

Stacey, Jackie (1997) Teratology a cultural study of cancer. London: Routledge.

Suikkanen, Asko (1999) Vammaisuuden kysymys ja Michael Oliverin tulkintatapa. Teoksessa Susanna Nouko-Juvonen Pyörätuolitango Näkökulmia vammaisuuteen. Helsinki: Edita, 77–102.

Teittinen, Antti (2000): Miten tutkia vammaisuutta yhteiskunnallisena kysymyksenä. Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino.

Torkkola, Sinikka (2002) Journalistista terveyttä – näkökulmia terveystjournalismiin. Teoksessa , Sinikka Torkkola (toim.) Terveysviestintä. Helsinki: Tammi, 71–88.

Vehmas, Simo (2004) Sikiöseulonnat ja vammaisen ihmisen syrjintä. Suomen lääkärilehti 8/2004, 809–811.

Wilkins, Lee (2003) The Blind in the Media, Teoksessa Lester, Paul Martin and Susan Dente Ross (ed.) Images That Injure, Pictorial Stereotypes in the Media. London: Praeger. 185–194.

Painamattomat lähteet:

Lehtonen, Heikki (2004) Sosiaalipolitiikan peruskurssi, Mitä on sosiaalipolitiikka, Tampereen yliopisto 14.9.2004 luentomuistiinpano.

Ruoho, Iris & Torkkola, Sinikka (2003) Särmätön mosaiikki: Vammaiset nuoret mediassa. Vammainen nuori mediassa -seminaari, Tampere 4.10.2003. Julkaisematon.

Sähköiset lähteet:

Barnes, Colin (1992) Disabling Imagery and the Media <http://www.leeds.ac.uk/disability-studies/archiveuk/archframe.htm> [Tulostettu 3.3.2003]

Finkelstein, Vic (1996): Modelling Disability. <http://www.leeds.ac.uk/disability-studies/archiveuk/finkelstein/models/models.htm> [Tulostettu 2.1.2004]

Invalidiliitto (2004) Vammainen ja auto
http://www.invalidiliitto.fi/esteettomyys/Vammainenjaauto_ [Tulostettu 17.9.2004]

Jukka Kumpuvuori, Marika Högbacka (2003) Vammaisten henkilöiden ihmisoikeudet Suomessa
<http://www.stm.fi/Resource.phx/publishing/store/2004/02/ad1076499215068/passthru.pdf> [Tulostettu 20.9.2004]

Oliver, Mike (1990): The Individual and Social Model of Disability.
<http://www.leeds.ac.uk/disability-studies/archiveuk/achrframe.htm> [Tulostettu 2.1.2004]

Poliisi (2004) Rattijuopumuksen seuraukset.
<http://www.poliisi.fi/poliisi/home.nsf/pages/249DD1BCBDEE9739C2256BC7002E46AC> [Tulostettu 7.4.2004]

Shakespeare, Tom and Watson, Nicholas (2002): The Social Model of Disability: an Outdated Ideology? <http://www.leeds.ac.uk/disability-studies/archiveuk/achrframe.html> [Tulostettu 25.11.2003]

Vammaistukilaki 5.2.1988/124 www.finlex.fi/lains/index.html. [Tulostettu 1.11.2003]

WHO (2002): Towards a Common Language for Functioning, Disability and Health. Geneva: WHO. <http://www3.who.int/int/icf/beginners/bg.pdf>. [Tulostettu 25.10.2003]

Sanomalehtiartikkelit:

Tässä on luetteloituna aineistoon kuulumattomat sanomalehtiartikkelit, joihin tekstissä on viitattu. Varsinainen aineistoluettelo on erikseen.

Aamulehti:

22.3.2003 Nissinen, Olli-Pekka, *Näkövammaisten opiskelu luonnistuu hyvin apuvälineillä*, 46.

25.4.2003 Eronen, Pekka, *Christy Brownin palava mieli*, 43.

13.5.2003 Kangasjärvi, Jukka, *Toivo elää hämäävää tai ei*, 27.

7.5.2004 STT *Mies huristeli pyörätuolilla humalassa Kemissä*, 7.

Aamulehden Allakka-liite

10.5.2003 *Parkinsonin taudista*, 20.

Helsingin Sanomat

25.4.2003 Fränti, Mikael, *Minun elämäni*, s. D11.

26.4.2003 Tikka, Henrika, *Liikennevalojen piipit häiritsevät*, A5

13.5.2003 Petri Immonen, *Parkinsonin varjossa*, D8.

Helsingin Sanomat Nyt-liite

25.3.2003 Huovinen, Ira, *Minun elämäni*, 16

25.4.2003 Pentti, Mervi, *4D: Sabrina*, 24.

9.5.2003 Huovinen, Ira, *Kamppailu omasta ruumiista*, 28.

Ilta-Sanomat

16.4.2003 *Pikku-Ali pääsi pois Irakista*, 16–17.

13.5.2003 Salminen, Kari, *Kun keho menee lakkoon*, 34.

Turun Sanomat

25.4.2003 Maskula, Tapani, *Ihmisarvon määrälliset mitat*, 47.

13.5.2003 *Taistelu paremmasta huomisesta Prisma: parkinsonin varjossa*, 32.

Turun Sanomat Treffi-liite

22.3.2003 Saarni, Riitta, *Kalle ei kuuloa kaipaa*, 6–7.

Tyrvään Sanomat

20.9.2003 Sainio, Sari, *Hyvä mieli on parasta kipulääkettä*, 9.

21.8.2004 Sainio, Sari, *Lastensuojelun tarve kasvaa jatkuvasti*, 3.

AINEISTO

Luettelossa on tekstin tapaan identifioimisen helpottamiseksi laitettu *Helsingin Sanomien, Turun Sanomien, Ilta-Sanomien ja Aamulehden* liitteet omaan luetteloonsa. Varsinaisessa aineiston esittelyssä liite-osiot on laskettu yhdeksi lehden osastoksi. Kirjoittajien lisäksi olen merkinnyt uutistoimistot, jos ne on lehdessä kirjoittajan paikalla mainittu.

Aamulehti:

20.3.2003 Juhani Heikkilä, *Jäällä se sujuu, discosta tangoon ja valssiin*, 22.

22.3.2003 STT, *Kunta laiminlöi koululaisen tukipalvelut Kärkölälle tuli liki 10 000 euron lasku*, 10.

30.3.2003 Luukko, Nina, *Valkoiset sisustukset eivät ole sattumalta suosittuja juuri nyt*, 46.

1.4.2003 STT, *Komet Bombin uhri ei saa elinikäisiä korvauksia*, 5.

6.4.2003 Rannela, Terhi, *Seitsemän tähden huuliharppu pelastaa päivän*, B28.

8.4.2003 Rajamäki, Päivi, *Pentuviettininen Kari tarjoaa tukisylin*, 31.

9.4.2003 STT, *Työkyvyttömyys vie kaksi kertaa enemmän kuin työttömyys*, A7.

12.4.2003 STT, *Autokyydin tarjonneet puukottivat invalidia lääkkeiden takia*, 10.

14.4.2003 Salo, Urho, *Tarmon ikioma boheemi*, B26.

14.4.2003 Palm, Santtu, *Turvavyöleikkuri voi olla vakava riski kolarin jälkeen*, A6.

13.4.2003 Mäkelä, Matti, *Arto Salmisen uutuuskirjassa huijataan sokeaa, Ei-kuori on mykistävän brutaali pikku kirjanen*, 28.

23.4.2003 Kuvakulma, *Vahvassa vedossa*, 18.

1.5.2003 Jääskeläinen, Erkki, *Takapihan rocktähti tutkii aivomekanismeja*, 27.

6.5.2003 Pajula, Erkki, *Kehitysvammaisen tyttärensä surmanneelle elinkautinen*, 7.

7.5.2003 Kalliosaari, Kati, *Miten pitkä on 73-vuotiaan elinkautinen*, 9.

10.5.2003 DPA, *Kätensä amputoinut kiipeilijä kertoi kauhunhetkistään*, 17.

12.5.2003 Aisla, Tiina, *Tiellä laupiaiksi samarialaisiksi*, 16.

Aamulehden Allakka-liite

2.5.2003 Salminen, Kari, *Erilaiset nuoret*, 8–9.

Helsingin Sanomat

- 16.3.2003 Parkkonen, Mika, *Venäjä ei huoli homoja armeijaan*, A8.
- 16.3.2003 Miettinen, Anssi, *Vaalikeräyksen tuotto menee vammaisille ja kansanterveyteen*, A7.
- 19.3.2003 Kjellberg, Helena, *Lukion erityisopetus hakee vaihtoehtoja päättämismiselle*, B3.
- 21.3.2003 Kajava, Jukka, *Kun marginaalista pääsee taivaaseen*, B11.
- 21.3.2003 Hyvärinen, Irja, *Jumalalla on kainalosauvat*, A15.
- 25.3.2003 Tuppurainen, Elsa, *Vanhusten kuntopolku vihdoin Maunulaan*, B2.
- 27.3.2003 Kaikkonen, Raija, *Lääkäripula sulkee Espoon Kaukalahden terveysaseman*, B2.
- 29.3.2003 Hamilo, Marko *Neurotiede valaisee tietoisuuden mysteeriä*, C16.
- 1.4.2003 STT, *Ilotulitteen vammauttama jäämässä vaille elinikäisiä korvauksia*, A8.
- 2.4.2003 Lindberg, Marjut, *Sosiaalibarometri: Syrjäytyneen väestön alamäki jyrkkenee yhä*, A11.
- 4.4.2003 *Rna tuo terveiset sikiöltä*, C18.
- 8.4.2003 Aho, Arja, *Tukiperhe*, D8.
- 8.4.2003 Mäntynen, Kristiina, *HKL:lle viikoittaiset lippuarpajaiset*, A5.
- 8.4.2003 STT, *Reumaneuvosto toivoo helposti avattavia pakkauksia*, A8.
- 10.4.2003 Repo, Päivi, *Selkäleikkauksista jäi pysyvä kipu*, A7.
- 11.4.2003 Parkkonen, Mika, *Koulupalossa kuoli 28 lasta Venäjällä*, D4.
- 12.4.2003 *Invalidia Meri-Rastilassa puukottaneet miehet vangittiin*, C7.
- 12.4.2003 Talli, Riikka, *Sosiaali- ja terveyspalveluista jo viidennes tuotetaan yksityisesti*, A7.
- 13.4.2003 Wallvik, Birgitta, *Kuuleva omisti elämänsä kuurojen asian edistämismiselle*, A16.
- 15.4.2003 *Keinotekoinen hippokampus, ensimmäinen aivoproteesi?* C17.
- 18.4.2003 Arolainen, Teuvo, *Radiolinjalla ei oikeutta periä laskuja huijatuksi joutuneelta vammaiselta*, A9.
- 18.4.2003 Siikala, Helinä, *Elämällä ei ole viisumipakkoa*, s. C14.
- 22.4.2003 Hyvärinen, Irja, *Hoitokorvausten mielivalta harmittaa omaishoitajia*, A7
- 27.4.2003 STT, *Reumaliitto vaatii rahaa kansalliseen terveysohjelmaan*, A9.

29.4.2003 Hovila, Jyri, *Nakutus olisi piippiä parempi*, A5.

30.4.2003 Andersson, Anita, *Turhasta valittajat ärsyttävät*, A5.

30.4.2003 Pärssinen, Kyösti, *Sosiaalilautakunta päätti rajuista säästölinjauksista*, B2.

4.5.2003 Isotalus, Päivi, *Epätyypillinen virkamies*, E2.

4.5.2003 Jokiniemi, Jukka & Hirn, Helinä, *Linnunlaulua signaaliksi liikennevaloihin*, A5.

4.5.2003 Nousiainen, Anu & Snellman Saska, *On meilläkin sankareita*. D1–3.

6.5.2003 STT, *Äidille elinkautinen kehitysvammaisen murhasta*, A7.

7.5.2003, Ahola, Suvi ”Päähenkilöstä ei saa puhua pahaa” B7.

9.5.2003 *Invalidien ammattikoulu Espoossa suojellaan*, B3.

14.5.2003 STT, *Helsinki säästää omaishoidon tuesta*, B1.

Helsingin Sanomat Kuukausiliite

2.5.2003 Nopola, Sinikka, *Mää otin maltillisen linjan Hämläinen kohtaa sodan*, 20

2.5.2003 Lehtonen, Veli-Pekka, *Naurattava sokea kääpiö*, 32–34.

Ilta-Sanomat

18.3.2003 *Vammaisten rahat varastettiin äänestyspaikalta Oulusta*, 17.

31.3.2003 Maula, Hanni, *Vasta nelikymppisenä äidiksi*, 28–29.

10.4.2003 *Pyörätuolipotilasta puukotettiin*, 9

17.4.2003 Koskinen, Päivi, *Klinghofferin tyttäret: Vihdoin oikeutta isälle! , Tausta: Klinghofferin kuolema jäi elämään oopperana*, 20–21.

22.4.2003 Jutila, Ville, *Pommitukset lopuivat – tuho jatkuu*, 18.

6.5.2003 Niiranen, Jussi, *Tyttärensä myrkyttäneelle äidille murhatuomio*, 8.

10.5.2003 Jutila, Ville, *Kätensä amputoinut kiipeilijä avoimena: Keksin että voin mutaa luuni*, 19.

Ilta-Sanomat Plussa-liite

5.4.2003 Ukkola, Sanna, *Pakkasen jäljet*, 20–22.

Turun Sanomat

17.3.2003 Pesonen, Hannu, *Hassan ja Abu saivat syntymälahjaksi sotavamman*, 17.

18.3.2003 Pitkänen, Vappu, *Pienellä omaishoidon tuella sinnitellään läheisen parhaan vuoksi Seija Nurmi hoitaa äitinsä mieluiten itse; Kunnille kertyy merkittävä potti Omaishoitajista säästöä yli miljardi euroa vuosittain*, 7.

23.3.2003 *Musiikkiterapia jo osa hoitojärjestelmää*, 10

2.4.2003 STT, *Vammaisten teemavuosi Lasten teatteritapahtumassa*, 16.

8.4.2003 Mäenpää, Leena, *Kaverukset Kari ja Atte*, 31.

12.4.2003 *Autokyydin tarjonneet puukottivat invalidia lääkkeiden takia*, 7.

19.4.2003 *Rollaattoria käyttäville ilmaiset bussimatkat*, 20.

11.5.2003 Frilander, Mailis, *Tapahtui Runosmäessä*, 14.

11.5.2003 STT, *Sotainvalidit vierailivat ulkoministeriössä*, 8.

12.5.2003, Tikka, Marianne, *Pihasoitto raikaa taas hyväntekeväisyydelle*, 12.

13.5.2003 *Invalidien oikaisuvaade sosiaalilautakunnan matkasta hylättiin*, 7.